

ประเพณี ในรอบปีของชุมชน ใน 4 พื้นที่ศึกษา 4 ภาค โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

ระวีวรรณ ช่อมพฤกษ์

ภัทรา สง่า

สุธรรม นันทมงคลชัย

น้ำอ้อย ภัคดีวงศ์

กิตติยา รักษ์วงศ์

ระพีพรรณณ์ พันธุ์รัตน์

ชัยชนะ บุตรดี

ปรียาพร มหาเทพ

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ บรรณาธิการ

พ.ศ.2546

ISBN 974-465-058-3

เปิดปมเรื่อนำรู้

โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยระยะที่ 1

ชุดผลงานวิชาการของโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยระยะที่ 1 ซึ่งติดตามเด็กและครอบครัวไทย ตั้งแต่มารดาตั้งครรภ์ คลอดและเด็กเติบโตจนถึงอายุ 1 ปี ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ.2543 และสิ้นสุดในเดือน ธันวาคม ปี พ.ศ.2545 ใน 5 พื้นที่ของประเทศไทย ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข และ องค์การอนามัยโลก เพื่อเผยแพร่ให้แก่ผู้ใช้ประโยชน์ กลุ่มต่าง ๆ และผู้สนใจทั่วไป ประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ

หมวดเรื่อนำรู้ ว่าด้วยที่มา แนวคิด และกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล กับประสบการณ์จากทั่วโลก

1. แนวคิด กรอบการวิจัย และ วิเคราะห์ข้อมูล โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากทั่วโลก – ประสบการณ์การวิจัยระยะยาวเรื่องเด็กและเยาวชน

หมวดเรื่อนำรู้ ว่าด้วยถ่ายทอดประสบการณ์ด้านการจัดการในแง่มุมต่าง ๆ มี 5 เล่มคือ

3. ถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก : บทเรียนสู่อนุชนรุ่นหลังที่อยากก้าวมาจัดการงานวิจัย
4. การบริหารจัดการฐานข้อมูลขนาดใหญ่ : ประสบการณ์ครั้งแรกที่พัฒนาโดยคนไทย
5. การประกันและควบคุมคุณภาพข้อมูลในโครงการวิจัยขนาดใหญ่
6. ประสบการณ์การจัดการงานวิจัยในระดับพื้นที่
7. บันทึกกลับนักวิจัยในภาคสนาม
8. ประชาคมผู้ใช้ประโยชน์งานวิจัยในพื้นที่ 4 อำเภอโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

หมวดเรื่อนำรู้ ผลงานและองค์ความรู้จากการวิจัย 3 ปี แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่

(ก) ทำความเข้าใจชุมชนที่ล้อมรอบตัวเด็ก ประกอบด้วย

9. ประเพณีการเกิด : การดูแลทารกแรกเกิดตามบริบททางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน 4 อำเภอ ของประเทศ – การศึกษาเชิงคุณภาพในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
10. ค่านิยม ความเชื่อ เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กในขวบปีแรก – การศึกษาเชิงคุณภาพในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
11. ระบบความมั่นคงทางอาหารของชุมชน – การสำรวจชุมชน 4 ภาคในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

12. ประเพณี ความเชื่อ เกี่ยวกับการตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอด ใน 4 พื้นที่ศึกษา 4 ภาค ของประเทศไทย โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
13. ประเพณีในรอบปีของชุมชนใน 4 พื้นที่ศึกษา 4 ภาค โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

(ข) เปิดปมครอบครัวและสถานภาพของหญิงตั้งครรภ์ใน 5 พื้นที่ ประกอบด้วย

14. ทำความรู้จักครอบครัว บริบทของเด็กไทยใน 5 พื้นที่ โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
15. ครอบครัวเด็กไทย: ข้อค้นพบเบื้องต้นจากกรณีศึกษาที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น
16. ความพึงพอใจในการแต่งงานและการก่อรูปครอบครัว ใน 5 พื้นที่
17. ภาวะโลหิตจางในไตรมาสที่ 3 ของการตั้งครรภ์ในหญิงไทย 5 ภาค โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
18. พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพช่องปาก ในหญิงตั้งครรภ์ 4 พื้นที่ โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ระยะที่ 1
19. พฤติกรรมความผูกพันระหว่างมารดาและทารก พื้นฐานสำหรับการก่อรูปความเป็นคนเต็มคน : ครอบครัวและเด็กโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

(ค) เปิดแฟ้มลูก ๆ ของเราในแง่มุมต่าง ๆ ประกอบด้วย

20. ทำความรู้จักเด็กไทยในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
21. ฤาชนาคเด็กไทยจะแคะแสรน – การติดตามการเจริญเติบโตของเด็กขวบปีแรกในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
22. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับเด็กแรกเกิดน้ำหนักตัวน้อยในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
23. พัฒนาการในช่วงขวบปีแรกของเด็กในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
24. พัฒนาการและสภาวะทันตสุขภาพของเด็กขวบปีแรก ในพื้นที่ อ.เทพา จ.สงขลา โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
25. สาเหตุการตายและอัตราตายปริกำเนิดที่แท้จริง จากการเฝ้าระวังหญิงมีครรภ์และทารกแรกเกิดโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยระยะที่ 1
26. ผลของการติดเชื้อหนองปวยริที่ติดต่อผ่านดินต่อการเกิดหอบแบบ wheeze ในเด็กอายุน้อยกว่า 3 ปี
27. วงจรหลับตื่นของทารกในครรภ์และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของทารกในครรภ์กับพื้นอารมณ์ของเด็กเมื่ออายุ 1 ปี

เปิดโอกาสให้ท่านเลือกอ่านตามความสนใจของท่าน ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารทุกชุดอาจมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เนื่องจาก ณ ถึงปัจจุบัน ยังคงมีการนำเด็กเข้าโครงการฯ เพิ่มเติมในบางพื้นที่ อย่างไรก็ตามท่านสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ด้วย ความระมัดระวัง ตัวเลขที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นจำนวนน้อย จึงไม่กระทบต่อคุณภาพและการแปลผลข้อมูล และข้อมูลเหล่านี้มีพลวัตไปตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาตามชื่อโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก **สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กระทรวงสาธารณสุข และ องค์การอนามัยโลก** เพื่อให้การศึกษาติดตามเด็กไทยตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ใน 5 พื้นที่ทุกภาคของประเทศ ดำเนินการไปได้ด้วยดี นอกจากนี้โครงการยังได้รับความเอื้อเฟื้อเพื่อเสียดโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย จาก **บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด** ซึ่งทางโครงการต้องขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นอกจากทุนวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน โครงการยังได้รับคำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ยิ่งจาก **คณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการ** ซึ่งมี **ศาสตราจารย์นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา** เป็นประธาน โดยมีที่ปรึกษาต่างประเทศ 2 ท่าน คือ Prof.Phil A. Silva (New Zealand) และ Prof.Dr.David Barker (England) รวมถึงความเสียสละ ความมุ่งมั่นของ **คณาจารย์ นักวิจัยหลัก** รวม 70 คน และความอุทิศของ **คณะผู้ช่วยนักวิจัย** ในพื้นที่ กว่า 40 คน ที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ และ ผลผลิตการวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยในอนาคต

ส่วนสำคัญที่สุดของโครงการ ที่จะต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงก็คือ **เด็ก ๆ กลุ่มตัวอย่าง และ พ่อ แม่ ผู้เลี้ยงดูหลัก** กว่า 4,200 ครอบครัวทั่วประเทศ ซึ่งให้ข้อมูล และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต ซึ่งนับเป็นกลุ่มครอบครัวต้นแบบ ในการศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาเด็กไทยอย่างมีคุณภาพในรุ่นต่อไป

และที่จะลืมไม่ได้คือ ผู้ให้กำเนิดโครงการ **ศ.น.พ.วิจารณ์ พานิช** และ ผู้สนับสนุนให้กำลังใจนักวิจัย อย่างเมตตาเสมอมา **ศ.น.พ.อารี วัลยะเสวี** และ **ศ.พ.ญ.สาคร ณะมิตต์**

รายชื่อวิทยากร

1. พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	ผู้อำนวยการโครงการฯ
2. รศ.ดร.บัณฑิต ถิ่นคำพร	รองผู้อำนวยการฯ และ ผู้จัดการศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
3. นพ.ดร.ชัยชนะ นิ่มนวล	ผู้ช่วยผู้อำนวยการฯ ฝ่ายบริหาร
4. รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ	หัวหน้าทีมวิจัยเด็ก
5. น.พ.ชาญยุทธ ศุภคุณภิญโญ	ทีมวิจัยเด็ก
6. พ.ญ.เบญจพร ปัญญาียง	ทีมวิจัยเด็ก
7. พ.ญ.วราภรณ์ เตชะเสนา	ทีมวิจัยเด็ก
8. รศ.พญ.ศิริกุล อิศรานุรักษ์	ทีมวิจัยเด็ก
9. ผศ.ดร.อุไรพร จิตต์แจ้ง	ทีมวิจัยเด็ก
10. รศ.ดร.รุจา ภูไพบูลย์	หัวหน้าทีมวิจัยครอบครัว
11. รศ.ดร.กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล	ทีมวิจัยครอบครัว
12. ผศ.ดร.จรรยา วิริยะศุกร	ทีมวิจัยครอบครัว
13. ผศ.พญ.จิตเกษม เก่งพล	ทีมวิจัยครอบครัว
14. รศ.ดร.จิตตินันท์ เตชะคุปต์	ทีมวิจัยครอบครัว
15. อาจารย์ถวัลย์ เนียมทรัพย์	ทีมวิจัยครอบครัว
16. ผศ.ดร.นิตยา สิ้นสุกใส	ทีมวิจัยครอบครัว
17. ดร.พัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์	ทีมวิจัยครอบครัว
18. อ.ภัทรา สง่า	หัวหน้าทีมวิจัยชุมชน
19. ผศ.ดร.ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ	ทีมวิจัยชุมชน
20. ดร.ชื่นจิตร โพธิ์ศัพท์สุข	ทีมวิจัยชุมชน
21. ผศ.ดร.อำภาพร พัววิไล	ทีมวิจัยชุมชน
22. ดร.น้ำอ้อย ภาคิวงค์	ทีมวิจัยชุมชน
23. รศ.ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ	ทีมวิจัยชุมชน
24. คุณเรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป	ทีมวิจัยชุมชน
25. คุณลาวัลย์ สาโรวาท	ทีมวิจัยชุมชน
26. ผศ.ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย	ทีมวิจัยชุมชน
27. ดร.อรสุดา เจริญรัก	ทีมวิจัยชุมชน
28. คุณอำนวยการ ภูภัทรพงษ์	ทีมวิจัยชุมชน
29. รศ.อรุณ จิรวรรณกุล	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
30. ผศ.ยุพา ถาวรพิทักษ์	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล

31. ผศ.ดร.จิราพร เขียวอยู่	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
32. ผศ.จากรุวรรณ โชคคณาพิทักษ์	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
33. ผศ.นิคม ถนอมเสียง	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
34. รศ.มาลินี เหล่าไพบูลย์	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
35. ผศ.อนุสรณ์ สุนทรพงศ์	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
36. อ.สุทิน ชนบุญ	ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
37. รศ.นพ.สุมิตร สุตรา	ที่ปรึกษาพื้นที่ อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
38. น.พ.เกษม เวชสุทธานนท์	ผู้จัดการภาคสนาม อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
39. น.พ.สุวัฒน์ วิชัยพงษ์สุกิจ	ผู้จัดการภาคสนาม อ.เทพา จ.สงขลา
40. พ.ญ.อัมพร รัตนปริญา	ผู้จัดการภาคสนาม อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
41. น.พ.คณิต ตันติศิริวิทย์	ผู้จัดการภาคสนาม อ.เมือง จ.น่าน
42. รศ.พญ.นิชรา เรืองดารกานนท์	ผู้จัดการภาคสนาม พื้นที่กรุงเทพฯ และทีมวิจัยเด็ก
43. ผศ.พญ.พรรณี วาสิกนันทน์	ทีมวิจัยเจาะลึก
44. พ.ญ.ภาสุรี แสงสุรวานิช	ทีมวิจัยเจาะลึก
45. ผศ.นพ.สุรัชย์ เกื้อศิริกุล	ทีมวิจัยเจาะลึก
46. ผศ.พญ.วนพร อนันตเสวี	ทีมวิจัยเจาะลึก
47. ทพ.ทรงชัย สุตโสมกุล	ทีมวิจัยเจาะลึก
48. รศ.ดร.ศิริพร จิรวัดณ์กุล	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
49. ดร.วัลยา ธรรมพนิชวัฒน์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
50. ผศ.ดร.สมพร รุ่งเรืองกลกิจ	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
51. ผศ.ดร.ชวพรพรรณ จันทร์ประสิทธิ์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
52. รศ.ดร.อาภรณ์ เพ็ชรประไพศิลป์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
53. ดร.วันเพ็ญ พิชิตพรชัย	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
54. ดร.รุ่งนภา ผาณิตวัฒน์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
55. ดร.วิไลพรรณ สมบุญตนนท์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
56. ดร.ดารุณี จงอุดมการณ์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
57. ผศ.พิมภา สุตรา	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
58. ผศ.นิลุบล รุจิระประเสริฐ	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
59. ผศ.ดร.ภัทราภรณ์ ตั้งบุญคม	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
60. ผศ.ดร.วารุณี ฟองแก้ว	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
61. ผศ.ดร.รัตนาวดี ชอบตะวัน	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด

62. ดร.เพลินพิศ สุานินวัฒนานนท์	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
63. ดร.อุมาพร บุญญโสพรรณ	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด
64. ดร.อุไร หัตถกิจ	ทีมลักษณะและวิถีชีวิตของครอบครัวไทยใน 5 จังหวัด

รายชื่อทีมสนับสนุน

1. นางการะเกด สืบใหม่	ทีมสนับสนุน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
2. นายนิคม เสือดาว	ทีมสนับสนุน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
3. น.ส.ศิริกาญจน์ กาญจนบุรานนท์	ทีมสนับสนุน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
4. นางอำภา กิตติอุดมเดช	ทีมสนับสนุน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
5. นางเอมอร บุตรแสงดี	ทีมสนับสนุน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
6. น.พ.สุรณัฐ แก้วนิมัย	ทีมสนับสนุน อ.เทพา จ.สงขลา
7. น.ส.เดือนฉาย โชคอนันต์	ทีมสนับสนุน อ.เทพา จ.สงขลา
8. น.ส.นิธรา หัสमान	ทีมสนับสนุน อ.เทพา จ.สงขลา
9. คุณวันดี แสงเจริญ	ทีมสนับสนุน อ.เทพา จ.สงขลา
10. นางจินตนา สุวรรณทัต	ทีมสนับสนุน อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
11. นายสุพจน์ ประชากร	ทีมสนับสนุน อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
12. น.พ.กอบเกียรติ คอนสกุล	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
13. นายชาติรี เจริญศิริ	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
14. น.พ.ปิยะพงษ์ จงรักษ์	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
15. น.ส.พัชชกร พัฒนาไพบูลย์	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
16. น.พ.มนัส วงศ์ทะเนตร	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
17. พ.ญ.รัชนี เจริญสวัสดิ์	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
18. น.พ.วีระชัย เตชะเสนา	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
19. นางชลดา กันศร	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
20. น.พ.พงษ์เทพ วงศ์วัชรไพบูลย์	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
21. น.พ.พุทธรักษ์ ลูอริยะกุล	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
22. นางอุดมลักษณ์ กันใจมา	ทีมสนับสนุน อ.เมือง จ.น่าน
23. นางชนิษฐา สันติกุล	ทีมสนับสนุน พื้นที่กรุงเทพฯ
24. พ.ญ.ฐิติมาพร ตั้งทองศักดิ์สกุล	ทีมสนับสนุน พื้นที่กรุงเทพฯ
25. พ.ญ.สุธาทิพย์ ศิริจันทร์เพ็ญ	ทีมสนับสนุน พื้นที่กรุงเทพฯ
26. นางอุตร จิตต์เจริญ	ทีมสนับสนุน พื้นที่กรุงเทพฯ

รายชื่อผู้ช่วยนักวิจัย

1. น.ส.กชกร อยู่เย็น หัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
2. นายกอบกิจ กุมภาคาม ผู้ช่วยนักวิจัย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
3. น.ส.คนธวรรณ ทองสนธิ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
4. นายพิพัฒน์พงศ์ เป็ดศรี ผู้ช่วยนักวิจัย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
5. น.ส.วาสนา ปาปะตัง ผู้ช่วยนักวิจัย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
6. น.ส.อรอนงค์ คีรีโชติ หัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
7. น.ส.กิตติยา รักษ์วงศ์ รองหัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
8. น.ส.ลัดดาวัลย์ พรรณราย ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
9. นายสุรศักดิ์ บุญเลิศวรกุล ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
10. นายเอก เพ็งพอรู้ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
11. น.ส.ศิริพร ศิริมุสิกะ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
12. นายกนกศักดิ์ คงประดิษฐ์ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เทพา จ.สงขลา
13. นายอุทัย สุขศิริ หัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
14. น.ส.ระพีพรรณ พันธุ์รัตน์ รองหัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
15. น.ส.นฤมล ศรีทน ผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
16. น.ส.นิจฐา วงศ์พรหม ผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
17. น.ส.พิสมัย ฤทธิ์ศรีบุญญ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
18. น.ส.ศศินี พลแก้ว ผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
19. น.ส.อรระนุช โกศล ผู้ช่วยนักวิจัย อ.กระนวน จ.ขอนแก่น
20. น.ส.ศุภวรรณ นันทवास หัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
21. น.ส.ปรียาพร มหาเทพ รองหัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
22. นายจิรัฐ มหายศนันท์ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
23. น.ส.ละอองดาว แสงศรีจันทร์ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
24. น.ส.วาสนา วนาอนุรักษ์ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
25. น.ส.เบญจพรรณ พริบไหว ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
26. นายธีรชาติ ดวงคำ ผู้ช่วยนักวิจัย อ.เมือง จ.น่าน
27. น.ส.วารุณี ศรีภูตา (รักษาการ) หัวหน้าทีมผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
28. นายสมทรง บรรจงจิตินานต์ ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
29. น.ส.ธีรนนท์ บัวบาน ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
30. นายธีระ ศิริสมุด ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ

31. นายปฐม แสงศรีจันทร์	ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
32. น.ส.สุพัฒสร พิมกุล	ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
33. น.ส.จิตรา นนท์ นนทเบญจวรรณ	ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
34. น.ส.ศิริเพ็ญ อ่อนเรือง	ผู้ช่วยนักวิจัย พื้นที่กรุงเทพฯ
35. น.ส.ทักษิณ ชื่นทัพไทย	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
36. น.ส.เมธีรัตน์ สุภาพ	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
37. น.ส.ประมวญ อุทริษฐ์	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
38. นายวรพจน์ คุณสิทธิ์	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
39. นายสมบัติ ถิ่นคำรบ	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
40. นายเสกศักดิ์ ปราบพาลา	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
41. นายประญวน พิมพ์ภักดี	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
42. น.ส.สรวงสุดา คงมัน	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล
43. น.ส.อุรวดี ลิ้มปนะวัธส์	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการข้อมูล

สำนักงานโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย กระทรวงสาธารณสุข

1. นางสุจนา ผาพันธุ์	หัวหน้าสำนักงานโครงการฯ
2. น.ส.อรุณศรี มงคลชาติ	ฝ่ายตรวจสอบคุณภาพข้อมูล
3. น.ส.กษมา แก้วเก่า	ฝ่ายวิชาการและประชาสัมพันธ์
4. น.ส.สิริภา ลุนพุด	ฝ่ายการเงิน
5. นายยุทธนา สมานมิตร	ฝ่ายบัญชี
6. น.ส.ธัญชนก สุวรรณรัตน์	ฝ่ายธุรการ และประสานงาน
7. น.ส.กุลฤดี ส่งสมบูรณ์	ฝ่ายประสานงานที่วิจัยชุมชน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	1
บทที่ 1 บทนำ	2
บทที่ 2 ผลการศึกษา	13
บทที่ 3 อภิปรายผลการศึกษา	52
บรรณานุกรม	61

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ประเภทของประเพณีต่าง ๆ แยกตามพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ 4 ภาค

15

สารบัญรูปภาพ

		หน้า
รูปที่ 1	พิธีวันสารีรายอ (วันออกบวช)	23
รูปที่ 2	วันสารีรายอฮัจญ์	23
รูปที่ 3	ประเพณีพระผิงไฟ	30
รูปที่ 4	พิธีเรียกตา-ยาย (กลุ่มพุทธ)	43
รูปที่ 5	พิธีเข้าสู่หนัด	45
รูปที่ 6	การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ	49
รูปที่ 7	การขอขมา และขอพรจากผู้ใหญ่	49
รูปที่ 8	พิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	50

บทคัดย่อ

พื้นที่ 4 อำเภอในแต่ละภูมิภาคได้แก่ อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี อ.กระนวน จ.ขอนแก่น อ.เมือง จ.น่าน และอ.เทพา จ.สงขลา เป็นพื้นที่ศึกษาในโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย ประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปีของทั้ง 4 พื้นที่นี้ จะถูกเก็บบันทึกในรูปของการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ การบันทึกภาพ และวิดีโอ จากนั้นนำมาพรรณนาและตีความตามกระบวนการวิจัยทางสังคม

โดยภาพรวม ทั้ง 4 พื้นที่ มีประเพณี 5 ประเภทดังนี้

1. ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนา
2. ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น
3. ประเพณีเนื่องด้วยอาชีพ
4. ประเพณีที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต
5. ประเพณีตามเทศกาลต่างๆ

ทุกประเภทของประเพณีทั้ง 4 พื้นที่จะมีความเชื่อทางศาสนา แฝงอยู่มากน้อยแล้วแต่กรณี นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผี และไสยศาสตร์เจือปนอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อการที่ประชาชนในพื้นที่ลดทอนการปฏิบัติตามประเพณีที่มีมาแต่เดิมลงไปโดยเฉพาะประเพณีเนื่องด้วยอาชีพ บางประเพณีที่ยังคงสืบทอดได้อย่างต่อเนื่องและยิ่งใหญ่อลังการเป็นเพราะทางราชการเข้ามาส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีการกินเจ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีประเพณีใหม่เกิดขึ้น ดังการจุดเทียนชัยถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา

ประเพณีที่จะมีผลต่อเด็กในโครงการวิจัยระยะยาว ได้แก่ ประเพณีในการปฏิบัติตัวของแม่ระหว่างตั้งครรภ์ และหลังคลอด รวมทั้งความเชื่อบางอย่างในการเลี้ยงดูเด็กทารกแรกเกิดจนถึงขวบปีแรก ซึ่งมีรายงานในเรื่องนี้แตกต่างหากจากรายงานฉบับนี้

บทที่ 1

บทนำ

โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย เป็นโครงการวิจัยเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กในลักษณะบูรณาการสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมภายนอก โดยการติดตามสถานภาพและพลวัตของพัฒนาการของเด็กตั้งแต่มารดาตั้งครรภ์ จากนั้นติดตามเป็นระยะจากเมื่อแรกคลอด เมื่ออายุครบ 1 ปี และเมื่ออายุครบ 3 ปี หลังจากนั้นติดตามเมื่ออายุครบ 5, 7, 9, 11, 13, 15, 18 และ 24 ปี ดำเนินการวิจัยโดยนักวิจัยสหสาขา จากสถาบันต่าง ๆ กว่า 25 แห่งทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

ลักษณะการศึกษาเป็นแบบ Prospective Cohort Population-based Multilevel Study ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษาครั้งแรกในประเทศไทยและในโลก ดำเนินการในพื้นที่วิจัย 5 แห่งในประเทศไทย ได้แก่ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา อำเภอ กระนวน จังหวัดขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ครอบครัวของเด็กทุกคนที่จะเกิดและอยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2543 เป็นต้นไป จนครบเวลา 1 ปีในทุกพื้นที่ (โดยช่วงเวลาเหลื่อมกันระหว่างพื้นที่ประมาณ 1-3 เดือน) ครอบครัวและชุมชน สิ่งแวดล้อมที่ล้อมรอบเด็กในพื้นที่ศึกษา มีจำนวนเด็กเป้าหมายทั้งหมด 4,200 ราย และบิดามารดาของเด็กรวม 8,100 ราย

ส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมที่ล้อมรอบเด็กคือ ประเพณีที่ดำรงอยู่ในแต่ละพื้นที่ศึกษา ในที่นี้จะศึกษาเพียง 4 พื้นที่ ทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศ ยกเว้นกรุงเทพมหานคร ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างขึ้น และมีการสืบทอดต่อเนื่องกันมาหลายรุ่นคน ทั้งนี้เป็นไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย สำหรับสังคมไทยที่พื้นฐานเป็นสังคมเกษตรกรรมที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม จึงเนื่องมาจากการทำมาหากิน และเป็นไปตามความเชื่อในศาสนา ขณะเดียวกันความหลากหลายที่ดำรงอยู่ทั้งในแง่ของกลุ่มประชากรต่างชาติพันธุ์ ต่างความเชื่อในศาสนา วิถีชีวิตของคนที่หลากหลายนี้ก็สะท้อนให้เห็นจากประเพณีของแต่ละกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันไป แม้ว่าโดยแกนหลักแล้วจะเห็นประเพณีที่เนื่องจากศาสนาพุทธที่คล้าย ๆ กันในทุกภาคของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ก็ตาม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติอยู่ในชุมชน ทั้งในเชิงวัฒนธรรมใหญ่ของชุมชนที่คนส่วนมากยึดถือปฏิบัติ และวัฒนธรรมย่อยที่ชนกลุ่มน้อยในชุมชนยึดถือปฏิบัติ
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นเหตุผล ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม เบื้องหลังประเพณีต่าง ๆ ที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ในชุมชน
3. เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็นของคนต่างวัยในชุมชนเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ในชุมชน ในเชิงประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน คุณค่าทางจิตใจ การสืบสาน และถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี การเรียนรู้ ภูมิปัญญา การยึดเหนี่ยว ผูกพันของสมาชิกในชุมชน ความคาดหวัง และแนวทางที่จะสืบสานต่อไป และอิทธิพลของประเพณีที่มีต่อเด็กและเยาวชน

คำถามการวิจัย

1. ประเพณีในรอบปีที่สืบทอดและดำรงอยู่ในพื้นที่ศึกษาเป็นอย่างไร
2. ความเชื่อ ค่านิยม ข้อคิดเห็นของคนในพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีในรอบปีเป็นอย่างไร

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของประเพณี

ผู้รู้ในวงวิชาการให้ความหมายของ “ประเพณี” ว่าหมายถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ความประเพณีที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี (พระยาอนุมานราชธน, 2514, 37)
2. วัฒนธรรมในส่วนที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งสั่งสมและสืบทอดมาจากอดีต และถือว่ามีความหมายสำคัญเพราะได้ปฏิบัติมานานแล้ว (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2524)
3. ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา (สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, 2528)
4. พฤติกรรมของสังคมที่เป็นเรื่องของส่วนรวมมีกระบวนการ (process) หรือมีสถานการณ์ (situations) เป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมได้ยอมรับและปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลายาวนานสืบเนื่องกันมาเสมอไม่ขาดสาย ประเพณีมักจะเป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่ยึดถือและไม่ตายง่าย ๆ ถึงแม้บางครั้งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ถ้าใครฝ่าฝืนทำผิดแผกออกไปก็มักจะได้รับโทษจากสังคม (ไพฑูรย์ เครือแก้ว, 2518)

กล่าวได้ว่าประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่ากันว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นระเบียบแบบแผน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ก็เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม

ประเภทของประเพณี

เสฐียรโกเศศ (2506) ได้แบ่งประเพณีตามประสงค์ออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครในสังคมฝ่าฝืนหรือดื้อไม่กระทำตามก็เป็นผิดและเป็นชั่ว เรียกว่า จารีตประเพณี เป็นดั่งข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมของสังคม จารีตประเพณีใดถ้ามีสภาพเป็นคำสั่งของรัฐ โดยมีระเบียบแบบแผนและมีบังคับให้กระทำหรือไม่ให้กระทำ และลงทัณฑ์มีลงโทษด้วย จารีตประเพณีนั้นก็หมดสภาพเป็นข้อบังคับทางจรรยาและศีลธรรมของสังคม กลายเป็นกฎหมายขึ้น

2. ประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ จะโดยตรงหรือโดยอ้อมแล้วแต่กรณี เรียกว่า ขนบประเพณี หรือสถาบัน

3. ประเพณีที่สังคมถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่ถือว่าเป็นผิดศีลธรรมเป็นแต่ नियमกันว่าควรประพฤติ ไม่มีใครได้รับแต่งตั้งให้วางเป็นระเบียบขึ้นไว้ไม่ เป็นแต่เห็นดีก็นิยมประพฤติตามๆ กัน หรือได้รับอบรมสั่งสอนกันมาอย่างสมบัติผู้ดี และมักประพฤติกันอยู่ภายในวงหรือชั้นแห่งสังคม เรียกว่า ธรรมเนียมประเพณี หรือวิถีประชาชน (folk ways)

ตามประเภทของประเพณีดังกล่าวมานี้ เห็นได้ว่าประเพณีมีระดับของการปฏิบัติตามของคนส่วนใหญ่ในสังคมต่างกัน ตั้งแต่เข้มงวดจนถึงวิถีชีวิตปกติที่ประพฤติกันอยู่ในสังคม

ในการแบ่งหมวดหมู่ของประเพณีเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา พระยาอนุนามราชชนได้แบ่งหยาบ ๆ เป็นประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม ประเพณีส่วนบุคคลก็ได้แก่

1. ประเพณีเกี่ยวกับเกิด
2. ประเพณีเกี่ยวกับแต่งงาน
3. ประเพณีเกี่ยวกับคนตาย
4. ประเพณีสร้างบ้านปลูกเรือน
5. ประเพณีบวชนาค
6. ประเพณีทำขวัญ
7. ประเพณีทำบุญอายุ

ประเพณีส่วนรวม ก็มีประเพณีตรุษ สารท และสงกรานต์ ประเพณีทางศาสนา เป็นต้น (พระยาอนุนามราชชน, 2531, 245-246)

ประเพณีต่าง ๆ ของไทยทั้งส่วนบุคคล และส่วนรวม มีผู้เรียบเรียงเขียนเป็นหนังสือจำนวนมาก ทั้งในภาพรวมของสังคมไทย และแยกรายภูมิภาค บางเล่มแยกเขียนเฉพาะประเพณีในบางจังหวัดก็มี โดยเฉพาะประเพณีทางศาสนา มีผู้เขียนรายละเอียดทั้งประวัติความเป็นมา และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในที่นี้จะได้สรุปให้เห็นภาพรวมของประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดยไม่มีรายละเอียดของแต่ละประเพณี เนื่องจากจะมีรายละเอียดปรากฏอยู่ในส่วนของผลการศึกษา

สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีส่วนรวมที่เนื่องด้วยศาสนานั้น จึงมีเหมือน ๆ กันในทุกภาคของประเทศ ประเพณีเหล่านี้ได้แก่

1. วันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3
2. วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6
3. งานทำบุญสลากภัตร เดือน 7
4. วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8
5. วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8
6. วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11
7. ทอดกฐิน ตั้งแต่ออกพรรษาไปจนถึงกลางเดือน 12 (ภายใน 1 เดือน)
8. งานเทศน์มหาชาติ ทำเมื่อพ้นหน้ากฐินไปแล้ว อาจเป็นกลางเดือน 12 ภาคอีสาน เรียก ‘บุญพระเวส’ ทำในเดือน 4 ภาคกลางบางท้องถิ่นทำในเดือน 5 ต่อเดือน 6
9. งานทอดผ้าป่าไม่มีกำหนดระยะเวลาจำกัด คือสามารถทอดเมื่อไรก็ได้ และวัดหนึ่ง ๆ ในแต่ละปีจะจัดให้มีการทอดผ้าป่าก็ครั้งก็ได้เช่นกัน
10. วันโกนและวันพระ วันโกน คือ วันขึ้น 7 ค่ำ กับ 14 ค่ำ และวันแรม 7 ค่ำ กับ 14 ค่ำ ของทุกเดือน (ก่อนวันพระ 1 วัน) วันพระ คือ วันขึ้น 8 ค่ำ กับ 15 ค่ำ และแรม 8 ค่ำ กับ 15 ค่ำ ของทุกเดือน (ธนาภิต, 2539)

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้งประชากรบางส่วนในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาด้วย แต่ที่เด่นคือจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งจังหวัดดังกล่าว จะมีประเพณีที่เนื่องกับศาสนาอิสลาม ซึ่งต่างจากพื้นที่อื่น ได้แก่

1. ประเพณีการถือศีลอด หรือการถือบวช ในช่วงเดือนรอมฎอน (เดือนที่ 9 ของปฏิทินอิสลาม)
2. วันอิดิลฟิตรี หรือวันอีดูลฟิฏริ์ เป็นวันรื่นเริงหลังจากถือศีลอดเป็นเวลา 1 เดือน จึงนิยมเรียกวันนี้ว่า “วันออกบวช” ในภาษามลายูเรียกว่า “ฮารีรายอ ปอซอ”
3. วันอิดิลอฎฮา ตรงกับวันที่ 10 เดือนซุลฮิจญะฮ (เดือนที่ 12 ของปฏิทินอิสลาม) เป็นวันรื่นเริงเนื่องในการเสร็จสิ้นการประกอบพิธีฮัจญ์ ในภาษามลายูเรียกว่า “ฮารีรายอ ฮายี” การฉลองนี้ไม่ได้มีเฉพาะผู้เดินทางไปทำฮัจญ์ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียในแต่ละปีเท่านั้น แต่เป็นการฉลองพร้อมกันทั่วโลก ทั้งผู้ไปและไม่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์
4. วันเมาลิด เป็นวันคล้ายวันประสูติของพระนบีมุฮัมมัด ตรงกับวันที่ 12 เดือนรอบิอุลเอาวาล
5. วันอาชูรา ตรงกับวันที่ 10 ของเดือน มุฮัรรอม ซึ่งเป็นเดือนแรกของฮิจเราะห์ศักราชแห่งอิสลาม เป็นวันสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม (ฉวีวรรณ วรณประเสริฐ และคณะ, 2524)

ประเพณีที่เป็นส่วนรวมอีกส่วนหนึ่งคือ ประเพณีตรุษ สารท และเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่เหมือนกันทั้งประเทศไทย และที่มีเฉพาะบางท้องถิ่น ในระยะหลังตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา มีการส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวในถิ่นไทย และจัดให้มีงานประจำปีของแต่ละจังหวัด รวมทั้งจังหวัดต่างๆ ได้จัดหรือฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น มาจัดในรูปแบบใหม่ เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จึงทำให้ระยะหลัง ๆ เกิดเทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งหมดนี้ประกอบด้วยประเพณีแยกแยะได้ดังนี้

ภาคเหนือ (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2539) ประกอบด้วย

1. งานพิธีทำบุญเมือง และสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ จัดเดือน 9 ของทางเหนือ
2. งานประเพณีบูชาอินทิล จังหวัดเชียงใหม่ จัดในช่วงเดือน 8-9 ของทางเหนือ
3. งานประเพณียี่เป็งเชียงใหม่ (ลอยกระทง) เดือนพฤศจิกายนของทุกปี
4. งานลอยกระทง เผาเทียนเล่นไฟ จังหวัดสุโขทัย เดือน 12
5. งานประเพณีไหว้ครุหมอไต จังหวัดเชียงใหม่ เดือน 12
6. งานพ่อขุนเม็งรายมหาราช จังหวัดเชียงรายแล้วแต่ทางจังหวัดจะกำหนดวัน ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงปลายเดือนธันวาคม ต่อกับเดือนมกราคม
7. งานไหว้สาแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายจัดในช่วงปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม
8. งานสมโภชพ่อขุนงำเมือง จังหวัดพะเยาจังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
9. งานประเพณีบวชช้าง (อุปสมบทหมู่) อำเภอศรีสันดาลย์ จังหวัดสุโขทัย
10. งานเทศกาลลำไย จังหวัดลำพูนจังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
11. งานหลวงเวียงละกอน จังหวัดลำปาง ณ วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม
12. งานพิธีสืบชะตาเมือง และพิธีบวงสรวงสังเวียเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดลำปาง
13. งานนบพระเล่นเพลง จังหวัดกำแพงเพชรทางจังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
14. งานตากสินมหาราชานุสรณ์ จังหวัดตาก ทางจังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
15. งานวันสารทไทย กลัวยไ้เมืองกำแพงเพชร จัดในเดือน 10
16. งานประเพณีอุ้มพระพุทธรูปดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในช่วงแรม 15 ค่ำ เดือน 10
17. งานพ่อขุนผาเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ จัดช่วงปลายเดือนธันวาคม ถึงต้นมกราคม หรือแล้วแต่ทางจังหวัดเป็นผู้กำหนด
18. งานประเพณีเมืองสามหมอก จังหวัดแม่ฮ่องสอน คืองานประเพณีปอยส่างลอง หรือการบวชลูกแก้วของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
19. งานประเพณีแข่งขันพายเรือยาว ซึ่งมีการจัดการแข่งขันเป็นประจำทุกปีในหลาย ๆ จังหวัด เช่น จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดน่าน วันงานก็แล้วแต่จะกำหนดกัน ส่วนใหญ่เป็นช่วงที่น้ำเต็มตลิ่ง
20. ประเพณีจองพารา จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นงานบุญในช่วงเทศกาลออกพรรษา

ภาคกลาง มีประเพณีต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเพณีกองข้าว หรือบุญกองข้าว อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีงานในช่วงสงกรานต์
2. ประเพณีวิ่งควาย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จัดในช่วงออกพรรษา
3. งานสัปดาห์ข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี แล้วแต่ทางจังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
4. งานพระนครคีรีเมืองเพชร จัดครั้งแรกในปี พ.ศ. 2529 เพื่อเปิดเป็นเมืองท่องเที่ยว กำหนดการจัดงานแล้วแต่ทางจังหวัดเป็นผู้กำหนด
5. งานศิลปาชีพพิเศษ บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
6. งานวันแห่งประวัติศาสตร์ กรุงศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดเป็นผู้กำหนดวันงาน
7. งานอนุรักษ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
8. งานตักบาตรเทโว ในช่วงออกพรรษา วัดหลายแห่งตามจังหวัดต่าง ๆ จัดให้มีขึ้น
9. ประเพณีตักบาตรดอกไม้มี่ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดสระบุรี จัดที่วัดพระพุทธบาทวรมหาวิหาร
10. งานฉลองเจ้าแม่ทับทิม อำเภอตากลิ จังหวัดนครสวรรค์ และที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็มีศาลเจ้าแม่ทับทิม และจัดให้มีงานฉลองเช่นเดียวกัน รวมถึงจังหวัดอื่น ๆ ที่มีศาลเจ้าแม่ทับทิม ก็มักจัดงานฉลองกันทุกปี
11. งานแห่เทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ งานแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของจังหวัดต่าง ๆ ที่มีศาลเหล่านี้ตั้งอยู่ เช่น ที่จังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี เป็นต้น
12. งานมหกรรมหุ่นฟางนก จังหวัดชัยนาท
13. งานแห่มังกรทอง สิงโตทอง จังหวัดนครสวรรค์
14. งานตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร
15. งานเทศกาลอาหารและผลไม้ จังหวัดนครปฐม
16. งานวันรวมน้ำใจไทยพวน จังหวัดนครนายก
17. งานเทศกาลพญา จังหวัดชลบุรี
18. งานวันเกาะแก้วพิสดาร จังหวัดระยอง
19. งานวันวีรกรรมทหารเรือไทย จังหวัดตราด
20. งานวันทับทิมสยาม และงานวันตราดรำลึก จังหวัดตราด
21. วันตรุษไทย ตรงกับแรม 14-15 ค่ำ เดือน 4 และวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 รวม 3 วัน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน ซึ่งมี “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” เป็นพิธีกรรมและวัตรปฏิบัติตามปฏิทินในรอบปี (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) แต่ในระยะหลังก็มีงานที่เนื่องด้วยงานบุญแต่เดิม แต่จัดให้ยิ่งใหญ่ตระการตาเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวเช่นกัน ประเพณีและงานต่าง ๆ ได้แก่

1. พิธีบุญเข้ากรรม อยู่ในเดือนอ้าย เป็นช่วงเวลาพระสงฆ์เข้าปวารณากรรม ซึ่งเป็นพิธี สำหรับพระภิกษุ เพื่อให้บริสุทธิ์จากอาบัติสงฆาภิเสก ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด
2. บุญคูณลาน หรือบุญเดือนยี่ ทำเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลานของตน และเพื่อขอ อานิสงฆ์ให้ได้ข้าวมากขึ้น ตามความหมายของคำว่า คูณลาน งานนี้ไม่ได้ทำที่วัด แต่ทำที่ลานข้าว
3. บุญข้าวจี หรือพิธีบุญประทายเป็นข้าวเปลือก ทำในเดือนสาม โดยมากทำในวันเพ็ญ ซึ่งตรงกับวันมาฆบูชาด้วย
4. บุญกุ่มข้าวใหญ่ (กองข้าวใหญ่) เป็นการทำบุญร่วมกันของชาวนา หลังจากเสร็จจลินภาระในการเก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้ว ทำระหว่างเดือนยี่ถึงเดือนสาม
5. บุญเผาธูป บางแห่งเขียน บุญพระเวส (พระเวสสันดร) หรือพิธีเทศน์มหาชาตินั่นเอง อยู่ในเดือนสี่
6. บุญสงฆ์-สงกรานต์ หรือบุญเดือนห้า มีการทำบุญและสงฆ์พระสงฆ์ สงฆ์ผู้ใหญ่ และมีการสงฆ์พระพุทธรูปด้วย
7. บุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก เป็นช่วงเดียวกับวันวิสาขบูชาด้วย ก็จัดทำเป็นงานเดียว
8. บุญซำฮะ (ซำระ) หรือเรียกว่า บุญเบิกบ้าน ทำในเดือนเจ็ด เป็นการป้องกันเสนียดจัญไรในหมู่บ้าน
9. บุญเข้าพรรษา อยู่เดือนแปด มีการแห่เทียนพรรษา และถวายผ้าอาบน้ำฝน
10. บุญเข้าประดับดิน หรือบุญข้าวประดับดิน เป็นบุญเดือนเก้า เป็นการรำลึกถึงคุณแผ่นดิน บ้างก็ว่าเป็นการให้ทานแก่ผีบรรพบุรุษ และเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์ จะทำในวันข้างแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า
11. บุญเข้า (ข้าว) สาก หรือบุญเดือนสิบ ทำในวันเพ็ญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและสงเปรตและผู้ล่วงลับไปแล้วให้กลับสู่ดินแดนของตน
12. บุญออกพรรษา ทำเดือนสิบเอ็ด มีการตักบาตรเทโว กวนข้าวทิพย์
13. บุญกฐินหรือบุญข้าวเม่า เดือนสิบสอง ซึ่งมีช่วงให้ทำบุญ 1 เดือน หลังวันออกพรรษา
14. ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กำหนดเวลาเลี้ยงปู่ตามักจะทำระหว่างเดือนหกและเจ็ด
15. งานเจ้าพ่อพระยาแล จังหวัดชัยภูมิ จัดในราวเดือนหกของทุกปี

ภาคใต้ นอกเหนือจากประเพณีในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนาแล้ว ยังมีประเพณีอื่น ๆ อีกดังนี้

1. ประเพณีแห่นก เป็นประเพณีพื้นเมืองของจังหวัดปัตตานี เป็นการจัดขึ้นเพื่อแสดงคารวะ แสดงความจงรักภักดีแก่ผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ หรือเป็นเทศกาลเฉลิมฉลอง หรืองานมงคลทั่วไป (สมบัติ แซ่ตั่ว และคณะ, 2540)

2. ประเพณีให้ทานไฟ หมายถึงการถวายความอบอุ่นแก่พระภิกษุสงฆ์ด้วยไฟในฤดูหนาว มีปฏิบัติที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพังงา และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้บางจังหวัด (เจริญ ตันมหาพราน, 2541)
3. งานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จังหวัดปัตตานี จะมีการแห่เจ้าข้ามน้ำ-ลุยไฟ ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม (หลังจากตรุษจีน 15 วัน) นอกจากนี้ที่จังหวัดปัตตานีแล้วยังมีการจัดที่จังหวัดยะลา ด้วย
4. งานแห่เจ้าลุธทะเล ที่อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี จัดในกลางเดือนหนึ่งของจีนหรือแล้วแต่ผู้รู้ จะกำหนด (เจริญ ตันมหาพราน, 2541)
5. งานแห่ผ้าขึ้นธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กำหนดเป็น 2 วัน คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา และภายหลังเพิ่มวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งเป็นวันมาฆบูชาอีกวันหนึ่ง
6. การทำบุญสารทเดือนสิบ หรือที่เรียกกันว่า พิธีชิงเปรต นิยมทำในวันแรม 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือนสิบ เป็นเทศกาลที่อุทิศส่วนกุศลแก่วิญญาณของบรรพบุรุษโดยเฉพาะผู้ที่ล่วงลับไป
7. พิธีกินเจเดือนเก้า ในหมู่คนจีนทั่วประเทศมีการกินเจทุกปีเป็นปกติ แต่งานกินเจที่ทำกันยิ่งใหญ่จนกลายเป็นเทศกาลที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ คือที่จังหวัดตรัง ภูเก็ต และระยอง จังหวัดที่มีคนจีนอยู่มากโดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองก็ได้จัดให้เป็นเทศกาลที่ใหญ่โตมากขึ้น เช่นที่จังหวัดปัตตานี เป็นต้น
8. งานหลักเมือง ของจังหวัดต่าง ๆ ที่เด่นคือ งานหลักเมืองจังหวัดยะลา ที่มักจะจัดในช่วงเดือน พฤษภาคมของทุกปี
9. งานวันสารทวิชนนิรนาม อำเภอกระบุรี จังหวัดภูเก็ต จัดในเดือนหกตามปฏิทินจีน
10. ประเพณีปฐมาปาดา หรือประเพณีฉลองหาด เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันที่อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จัดทุก 3 ปี ในวันข้างขึ้นของเดือนหกหรือเดือนเจ็ด (สมบัติ แซ่ติ้ว และคณะ, 2540)
11. ประเพณีลาซัง หรือปุยมือแน เป็นพิธีฉลองนาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว มักจะทำในเดือนห้าหรือเดือนหก (สมบัติ แซ่ติ้ว และคณะ, 2540)
12. ประเพณีวันว่าง คือวันสงกรานต์นั่นเอง ปกติทำในเดือนห้าหรือในช่วงวันที่ 13-14-15 เมษายนของทุกปี
13. ประเพณีชักพระหรือลากพระ จัดในช่วงออกพรรษาไปแล้ว คือในช่วงแรม 1 ค่ำ – ขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด

ประเพณีส่วนบุคคลนั้น เมื่อมองในภาพรวม ทุกภูมิภาคของประเทศไทยยังคงมีประเพณีที่มีรูปแบบเดียวกัน แต่อาจมีความแตกต่างในรายละเอียดบางเรื่องของพิธีกรรมอยู่บ้าง พอประมวลได้ดังนี้

1. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งครุฑ และการคลอด หรือประเพณีเกี่ยวกับการเกิด
2. พิธีทำบุญวันเกิด และทำบุญอายุ
3. พิธีเกี่ยวกับการเข้าสู่วัยรุ่น
4. การอุปสมบท
5. พิธีมงคลสมรส
6. พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่
7. พิธีเกี่ยวกับความตาย
8. ประเพณีการเลี้ยงตาแขก (ของชาวอีสาน)

อนึ่ง นอกจากประเพณีที่สืบทอดกันมาดังกล่าวแล้ว หน่วยงานราชการยังได้กำหนดวันสำคัญต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้มีการระลึกถึง และมีการจัดงานเฉลิมฉลอง ทั้งในส่วนของงานบุญ งานรื่นเริง งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวันนั้น ๆ หรือมีกิจกรรมที่เนื่องด้วยวันสำคัญนั้น ๆ และได้มีการปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นประเพณี วันสำคัญ ๆ นั้นเรียงตามปฏิทินได้ดังนี้

1 มกราคม	วันขึ้นปีใหม่
วันเสาร์ที่ 2 ของเดือนมกราคม	วันเด็กแห่งชาติ
16 มกราคม	วันครู
25 มกราคม	วันกองทัพไทย
2 กุมภาพันธ์	วันนักประดิษฐ์
1 เมษายน	วันข้าราชการพลเรือน
2 เมษายน	วันอนุรักษ์มรดกไทย
6 เมษายน	วันจักรี
14 เมษายน	วันครอบครัว
1 พฤษภาคม	วันแรงงานแห่งชาติ
5 พฤษภาคม	วันฉัตรมงคล
พฤษภาคม วันพืชมงคล (กำหนดให้เป็นเดือนพฤษภาคม ส่วนวันแล้วแต่จะกำหนด)	
วันต้นไม้แห่งชาติ	กำหนดให้เป็นวันเดียวกับวันวิสาขบูชา
26 มิถุนายน	วันระลึกสุนทรภู่
1 กรกฎาคม	วันคล้ายวันสถาปนาคณะลูกเสือแห่งชาติ
12 สิงหาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และวันแม่แห่งชาติ
18 สิงหาคม	วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ
8 กันยายน	วันการศึกษานอกโรงเรียน

20 กันยายน	วันเยาวชนแห่งชาติ
23 ตุลาคม	วันปิยมหาราช
24 ตุลาคม	วันสหประชาชาติ
25 พฤศจิกายน	วันประถมศึกษาแห่งชาติ
5 ธันวาคม	วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และวันพ่อแห่งชาติ
10 ธันวาคม	วันพระราชทานรัฐธรรมนูญ
16 ธันวาคม	วันกีฬาแห่งชาติ
28 ธันวาคม	วันถวายบังคมพระบรมราชอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วิธีการศึกษา

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญใน 4 พื้นที่ศึกษา ตามโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย คือ ภาคกลางในพื้นที่ในอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ขั้นตอนการเก็บข้อมูลประกอบด้วย

- 1) ใช้แบบบันทึกข้อมูลประเพณีของชุมชนในรอบปี ในการเก็บข้อมูล
- 2) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ของชุมชนเกี่ยวกับประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติอยู่ในชุมชนมีอะไรบ้าง และอยู่ในช่วงใดในรอบปี
- 3) สัมภาษณ์ลึกเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ หรือเหตุผลเบื้องต้น ค่านิยม ความเชื่อ และประโยชน์ที่มีต่อชุมชน หรือกลุ่มคนใด
- 4) สัมภาษณ์ลึกเกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรม ขั้นตอนและความหมาย ผู้ประกอบพิธีผู้เข้าร่วมในประเพณี
- 5) เข้าร่วมสังเกตการณ์ในประเพณี เพื่อรวบรวมข้อมูลจริงในรายละเอียด บรรยากาศ บันทึกข้อมูลบันทึกภาพ และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมในประเพณีให้กระจายในแต่ละวัย เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็นต่อประเพณีนั้น ๆ ในเชิงประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน และผู้ให้สัมภาษณ์ คุณค่าทางจิตใจ การยึดเหนี่ยวผูกพันกันในชุมชน การสืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี การเรียนรู้ภูมิปัญญา ความคาดหวัง และแนวทางที่จะดำรงประเพณีไว้ ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงที่มีต่อเด็ก และเยาวชน

2. การตรวจสอบข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 4 พื้นที่ศึกษา มีผู้ช่วยนักวิจัยทีมชุมชนทุกพื้นที่เป็นผู้ออกไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ขณะเดียวกันมีนักวิจัยในทีมชุมชนทุกพื้นที่คอยตรวจสอบข้อมูลและให้คำแนะนำในการเก็บ

ข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังให้ผู้นำและผู้เฒ่าผู้แก่ในทุกพื้นที่ศึกษาช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เก็บด้วย

3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบบันทึก มีลักษณะเป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีในรอบปีของชุมชนที่ศึกษา ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงใช้วิธีการพรรณนา ให้ทราบรายละเอียดของประเพณีต่าง ๆ ในรอบปีของแต่ละพื้นที่ศึกษา และเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของประเพณีที่มีต่อเด็กและเยาวชนใน 4 พื้นที่ศึกษา รวมทั้งอธิบายให้เห็นความสำคัญและการหน้าที่ (function) ของประเพณีนั้น ๆ ด้วย

4. ข้อจำกัดในการศึกษา

แม้ว่าจะมีคู่มือการเก็บข้อมูล แต่ผู้ช่วยนักวิจัยใน 4 พื้นที่ ต่างก็มีภารกิจในการเก็บข้อมูลในส่วนอื่นๆ ด้วย จึงมีผลทำให้ข้อมูลบางส่วนที่เก็บมาขาดรายละเอียดในบางประเด็นไป แต่โดยภาพรวมข้อมูลจากแบบบันทึก ทำให้ทราบว่าในแต่ละพื้นที่ศึกษามีประเพณีใดบ้างที่ประชาชนในแต่ละพื้นที่ยังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 2

ผลการศึกษา

การนำเสนอในบทนี้ จะพูดถึงลักษณะทางประชากรและสังคมเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษาคร่าว ๆ เพื่อให้เห็นบริบทอันจะเชื่อมโยงไปยังประเพณีในรอบปีของชุมชนได้ จากนั้นจะรายงานประเพณีในรอบปีของพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของพื้นที่ศึกษา

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า พื้นที่ศึกษาจาก 4 อำเภอทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละอำเภออาจกล่าวได้ว่าเป็นเหมือนตัวแทนของแต่ละภูมิภาคดังนี้

อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	เป็นตัวแทน ภาคกลาง
อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา	เป็นตัวแทน ภาคใต้
อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น	เป็นตัวแทน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	เป็นตัวแทน ภาคเหนือ

อำเภอพนมทวน ประกอบด้วย ประชากร (ปี 2543) 52,740 คน จำนวนชายและหญิงไม่แตกต่างกันมากนัก ประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตร คือ การทำนา ทำไร่ไถ่ และมีกรรับจ้างทั่วไป รวมทั้งการค้าขายรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีคือ 13,563 บาท เขตการปกครองของอำเภอพนมทวน แบ่งเป็น 8 ตำบล ซึ่งทุกตำบลมีองค์การบริหารส่วนตำบล เขตตำบลพนมทวนซึ่งเป็นศูนย์รวมของอำเภอก็จะเป็นเขตเทศบาลด้วย ซึ่งมีทั้งสถานที่ราชการ ธนาคาร ร้านค้า ตั้งอยู่เป็นจำนวนมากกว่าพื้นที่อื่น ชื่อน่าสังเกตของอำเภอพนมทวนก็คือ มีประชากรที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ และลาวซึ้งอยู่ด้วย คิดเป็นร้อยละ 5 ของประชากรทั้งอำเภอ ลักษณะดังกล่าวมีผลต่อประเพณี พิธีกรรมของคนในชุมชนด้วย

อำเภอเทพา มีประชากรในปี 2544 จำนวน 63,749 คน ซึ่งจำนวนชายหญิงไม่แตกต่างกันมากราวครึ่งต่อครึ่ง อาชีพของประชากรส่วนใหญ่คือการทำเกษตร คือการทำนา ทำสวนผลไม้ เช่น ลองกอง มังคุด ทุเรียน ส้ม และสวนยางพารา เนื่องจากมีพื้นที่บางส่วนของอำเภอที่ติดทะเล จึงทำให้มีการทำประมงขนาดเล็กด้วย นอกนั้นก็เป็นการค้าขายและรับจ้างเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกับการประมง และการทำสวนยาง รวมทั้งรับจ้างทั่วไปด้วย รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 25,099 บาท เขตการปกครองของอำเภอเทพามีเพียง 7 ตำบล ตำบลเทพาเป็นศูนย์รวมของอำเภอ มีทั้งสถานที่ราชการระดับอำเภอ และเป็นเขตเทศบาลด้วย ทุกตำบลมีองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลละ 1 แห่ง ซึ่งเหมือนกันทั่วประเทศ ประชากรของอำเภอเทพามีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นคือ มีผู้นับถือศาสนาพุทธ และอิสลามคิดเป็นร้อยละ 45 และ 55 ตามลำดับ การมีประชากรที่เป็นมุสลิมในสัดส่วนที่มากเกี่ยวข้องไปถึงประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

อำเภอกระนวน มีประชากรมากกว่าอำเภอพนมทวนและอำเภอเทพา คือ มีประชากรในปี 2544 จำนวน 74,563 คน ชายหญิงพอ ๆ กันไม่แตกต่างกันมาก อาชีพของประชากรส่วนใหญ่คือ การทำเกษตร ด้วยการทำนา ทำไร่ อ้อย ไร่มันสำปะหลัง รวมทั้งทำสวนยางพาราเหมือนกับอำเภอเทพาด้วย มีบางส่วนของประชากรที่ทำปศุสัตว์คือการเลี้ยงโคนม นอกจากนั้นก็เป็นแรงงานรับจ้างทั้งในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตรงานฝีมือของคนในพื้นที่ยังคงดำรงไว้ได้บางส่วนคือ การทอผ้า และหัตถกรรมจักสาน นอกจากนี้ก็ยังมีพวกหมอลำ และทางเครื่องดนตรีพื้นเมืองและประยุกต์อยู่บ้าง รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 10,292 บาท เขตการปกครองของอำเภอกระนวน แบ่งเป็น 9 ตำบล มีเทศบาล 1 แห่งคือ เทศบาลตำบลหนองโก และองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 9 แห่ง ตำบลละ 1 แห่ง โดยมากเขตเทศบาลเป็นศูนย์รวมของสถานที่ราชการระดับอำเภอ ศูนย์การค้า การพาณิชย์ และธนาคาร เช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ ทั่วประเทศ ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน ซึ่งมีจารีตในแบบเดิมเป็นที่ยึดเหนี่ยวกันจนถึงปัจจุบัน คือ “ฮิดสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งมีผลต่อประเพณีในรอบปีของประชาชนในพื้นที่สูงมาก ความเชื่อเรื่องโชคกลาง เทวดา ผี ปีศาจ ยังคงดำรงอยู่ได้ ขณะเดียวกันพุทธศาสนาก็ยังคงเป็นหลักการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีกลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ และอิสลามอยู่บ้าง แต่ก็เป็นจำนวนน้อยมาก รวมกันไม่ถึง 40 ครอบครัวจากทั้งอำเภอ

อำเภอเมืองน่าน เป็นอำเภอที่ใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับอำเภอทั้งสามแห่งที่กล่าวมาแล้ว และอาจถือเป็นตัวแทนของอำเภอที่เป็นเขตเมืองในต่างจังหวัด มีจำนวนประชากรถึง 82,300 คน ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ก็รับจ้างทั่วไป และทำการค้าขาย รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีพอ ๆ กับของประชากรที่อำเภอกระนวน คือ 10,747 บาท เขตการปกครองแบ่งเป็น 11 ตำบล ซึ่งมากที่สุดเมื่อเทียบกับอำเภอต่าง ๆ อีกสามอำเภอที่กล่าวมาแล้ว มีเทศบาลตำบลในเวียง 1 แห่ง และมีองค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบลอีก 10 แห่ง ยกเว้นตำบลในเวียงซึ่งเป็นเขตเทศบาลเช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ ที่เขตเทศบาลเป็นศูนย์รวมของสถานที่ราชการระดับอำเภอ และศูนย์กลางการค้าขาย รวมทั้งที่ตั้งของธนาคารพาณิชย์ด้วย ลักษณะเด่นของประชากรที่เมืองน่าน นอกจากเป็นคนเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว อำเภอเมืองน่านยังมีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย ได้แก่ ม้ง เมี่ยน ขมุ และกีน กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงมีคติความเชื่อแบบเดิม และประเพณีปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างไปจากประชากรกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

สำหรับประชากรในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอดังกล่าว ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา ไม่มีตัวเลขที่ชัดเจน แต่พอจะกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะอ่านออกเขียนได้ ยกเว้นประชากรบางกลุ่มในอำเภอเมืองน่าน ที่เป็นชนกลุ่มน้อยที่ยังคงมีอัตราการไม่รู้หนังสือประมาณ 20%

ประเพณีในรอบปีของพื้นที่ศึกษา

ตามที่พระยาอนุমানราชชนได้แบ่งประเภทของประเพณีออกเป็นประเพณีส่วนรวมและประเพณีส่วนบุคคลนั้น ในรายงานฉบับนี้แบ่งประเภทของประเพณีใหม่ เพื่อให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจนมากขึ้น มีความละเอียดมากกว่าเดิม โดยแบ่งออกเป็นประเภทดังนี้

1. ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนา
2. ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น
3. ประเพณีที่เนื่องด้วยอาชีพ
4. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิต (ประเพณีส่วนบุคคล)
5. ประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ

ประเพณีทั้ง 5 ประเภทดังกล่าว ปรากฏอยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 ประเภทของประเพณีต่าง ๆ แยกตามพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ 4 ภาค

ประเภทของประเพณี	พนมทวน	กระนวน	อำเภอเมืองน่าน	เทพา
1. ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนา	1. วันเข้าพรรษา 2. วันออกพรรษา 3. วันมาฆบูชา 4. วันวิสาขบูชา 5. วันอาสาฬหบูชา 6. ทอดกฐิน 7. ทอดผ้าป่า	1. วันเข้าพรรษา 2. วันออกพรรษา 3. วันมาฆบูชา 4. วันวิสาขบูชา 5. วันอาสาฬหบูชา 6. ทอดกฐิน 7. ทอดผ้าป่า	1. วันเข้าพรรษา 2. วันออกพรรษา 3. วันมาฆบูชา 4. วันวิสาขบูชา 5. วันอาสาฬหบูชา 6. ทอดกฐิน 7. ทอดผ้าป่า	พุทธ 1. วันเข้าพรรษา 2. วันออกพรรษา 3. วันมาฆบูชา 4. วันวิสาขบูชา 5. วันอาสาฬหบูชา 6. ทอดกฐิน 7. ทอดผ้าป่า อิสลาม 1. วันเมาลิด 2. การถือศีลอด 3. วันฮารีรายอ 4. วันรายอฮัจญ์ 5. ประเพณีอาซูรอ
2. ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น	1. สลากภัตร 2. สารทไทย (บุญสิ้น เดือน 10) 3. สารทจีน 4. บวงสรวงอนุสรณ์ดอนเจดีย์	1. บุญเข้ากรรม 2. บุญข้าวฉี่ 3. บุญเผวส (บุญมหาชาติ) 4. บุญบั้งไฟ 5. บุญเบิกบ้าน	1. ขึ้นพระธาตุแช่แห้ง 2. ขึ้นพระธาตุเขาน้อย 3. สืบชะตาหลวง 4. ประเพณีขึ้นถ้ำ	พุทธ 1. พิธีรับ-ส่งเทวดา 2. ประเพณีพระผิงไฟ 3. ประเพณีชักพระ 4. เทศกาลเดือน 6 5. สารทเดือน 10

ประเภทของ ประเพณี	พนมทวน	กระนวน	อำเภอมะนัง	เทพา
	5. เสนเรื่อน(เลี้ยงผี) 6. ศาลปู่ยาย	(บุญชำระ) 6. ทานสลากภัต 7. บุญข้าวสาก (สารทเดือน 10)	ผาตูป 5. ประเพณีเลี้ยงผี หลวง 6. ประเพณีเลี้ยง ผีเจ้าบ้าน 7. แข่งเรือ 8. ประเพณีเบิก บ้าน	
3.ประเพณีที่เนื่อง ด้วยอาชีพ	1.ทำขวัญข้าว 2.วัดลาน	1.บุญคูณลาน	1.ตำนานข้าวใหม่ (ทำบุญข้าวใหม่) 2.ประเพณีสังคห- ทุ่งนา	1.ประเพณีลาซัง (ทำบุญข้าวใหม่)
4.ประเพณีที่ เกี่ยวกับวงจรชีวิต	1.ประเพณีที่ เกี่ยวกับการ ตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัว ของมารดาหลัง คลอด 2.โกนผมไฟ 3.โกนจุก 4.การจัดงานศพ 5.การแต่งงาน 6.ขึ้นบ้านใหม่	1.ประเพณีที่ เกี่ยวกับการ ตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัว ของมารดาหลัง คลอด 2. บุญข้าวประดับ ดิน	1.ประเพณีที่ เกี่ยวกับการ ตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัว ของมารดาหลัง คลอด 2. ประเพณีผูก ข้อมือ	1.ประเพณีที่เกี่ยวกับ การตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัวของ มารดาหลังคลอด 2. พิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3. การแต่งงาน (ทั้งของ กลุ่มพุทธและมุสลิม) 4. การขึ้นบ้านใหม่ (ทั้ง ของกลุ่มพุทธและมุสลิม) 5. การจัดงานศพ (ทั้งของกลุ่มพุทธและ มุสลิม) 9. การอุปสมบท 10. ประเพณีเรียกตา ยาย 11. ทำบุญอุโบสถ 9. การเข้าสู่หนัด
5.ประเพณีตาม เทศกาลต่าง ๆ	1.ลอยกระทง 2.สงกรานต์,ตรุษ ไทย 3.วันแม่	1.ลอยกระทง 2.สงกรานต์	1.ประเพณียี่เป็ง 2.สงกรานต์ 3.กีฬาเยาวชน	1.เทศกาลวันว่าง 2.ลอยกระทง

ประเภทของ ประเพณี	พจนมทวน	กระบวน	อำเภอเมืองน่าน	เทศา
	4.วันพ่อ		4.ตักบาตรวันขึ้นปี ใหม่	

จากตารางจะพบว่า ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนานั้น ทั้ง 4 พื้นที่ศึกษาเหมือนกันหมด ยกเว้นพื้นที่อำเภอเทศา ที่มีกลุ่มประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ร้อยละ 55 จึงมีประเพณีปฏิบัติที่เนื่องด้วยศาสนาอิสลามด้วย ซึ่งก็เป็นวันสำคัญทางศาสนาเช่นเดียวกัน

ประเพณีเฉพาะท้องถิ่นนั้นชื่อก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคติความเชื่อบางอย่างร่วมกันอยู่ ที่ทำให้มีประเพณีที่คล้ายคลึงกัน โดยที่ความเชื่อในศาสนาจะเป็นแกนหลักที่สำคัญในการปฏิบัติ

ประเพณีที่เนื่องด้วยอาชีพนั้น สังคมไทยพื้นฐานแล้วเป็นสังคมเกษตรที่คนส่วนใหญ่ทำนา จึงเห็นได้ว่าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร จะมีประเพณีที่เป็นการให้กำลังใจเกษตรกร และเอาใจเทวดาฟ้าดินเพื่อดลบันดาลให้พืชผลที่หว่านดำนลงไปงอกงามได้ผลบริบูรณ์ ขณะเดียวกันประเพณีเหล่านี้ก็เป็นการแสดงความนอบน้อมอย่างยิ่งต่อธรรมชาติ

ประเพณีที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตนั้น จะเนื่องด้วยประเพณีพิธีกรรมที่ผ่านเข้ามาในช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย ว่าได้ผ่านขั้นตอนอะไรมาบ้าง ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนผ่านสถานภาพของบุคคลจากสถานภาพหนึ่งไปสู่สถานภาพใหม่ ซึ่งสังคมส่วนใหญ่จะมีประเพณีพิธีกรรมรองรับการเปลี่ยนผ่านนั้น ประเพณีเหล่านี้มักจะมีคติความเชื่อทางไสยศาสตร์ปน ๆ อยู่กับการปฏิบัติทางศาสนา

ประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ ก็เป็นไปตามการเปลี่ยนฤดูกาล หรือมักเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และการนับถือศาสนา รวมทั้งในระยะหลังมีการกำหนดวันสำคัญต่าง ๆ ของทางราชการให้ยึดถือปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีไป

เมื่อเห็นภาพรวมของประเพณีต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอแล้ว ต่อไปนี้จะได้พูดถึงรายละเอียด แยกตามประเภทและพื้นที่ศึกษา อย่างไรก็ตามกรณีประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนาพุทธนั้นไม่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนา

1. วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 3 ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ แต่หากเป็นปีอธิกมาส คือมีเดือน 8 สองหน วันมาฆบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 4 หรือประมาณเดือนมีนาคม

ความสำคัญของวันมาฆบูชา นั้น ถือว่าเป็นวันจาตุรงคสันนิบาต แปลว่าการประชุมอันประกอบด้วยองค์ 4 คือ

- พระสงฆ์จำนวน 1,250 รูป ซึ่งจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ
- พระสงฆ์จำนวน 1,250 รูปเหล่านี้ล้วนเป็นพระอรหันต์ และได้รับการบวชจากพระพุทธเจ้าโดยตรง ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา
- พระสงฆ์จำนวน 1,250 รูป ต่างมาประชุมโดยพร้อมเพรียงกันโดยไม่ได้นัดหมาย
- วันที่มาประชุม ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาหะ (วันเพ็ญกลางเดือน 3) เป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ โอวาทปาติโมกข์

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้และสั่งสอนพระธรรมมาเป็นระยะเวลา 45 ปี พระองค์ทรงปลงอายุสังขาร คือตั้งพระทัยว่า “ต่อแต่นี้ไปอีก 3 เดือน เราจักเสด็จดับขันธปรินิพพาน” การปลงอายุสังขาร ตรงกับวันมาฆบูชาในปีที่พระพุทธองค์มีพระชนมายุ 80 พรรษา ด้วยเหตุนี้ในวันมาฆบูชา ชาวพุทธจึงถือว่าเป็นวันที่มีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้ารวม 2 ประการคือ เป็นวันที่แสดงโอวาทปาติโมกข์ และเป็นวันปลงอายุสังขาร (ธนาจิต, 2539)

สำหรับพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ เมื่อถึงวันมาฆบูชาก็มีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ส่วนช่วงเวลาค่ำก็นำดอกไม้ ธูปเทียน ไปฟังพระสวดมนต์ให้โอวาท หลังจากนั้นมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ผู้ที่ไปวัดส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายทั้งชายหญิง กลุ่มวัยรุ่นมีไปเวียนเทียนบ้าง ส่วนเด็กเล็กก็อาจตามผู้ใหญ่ไป

2. วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือราวเดือนพฤษภาคม แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือมีเดือน 8 สองหน วันวิสาขบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 7 หรือราวเดือนมิถุนายน

วันวิสาขบูชา มีความสำคัญดังนี้

- เป็นวันประสูติของพระพุทธเจ้า
- เป็นวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- เป็นวันปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ธนาจิต, 2539, 86-87)

วันวิสาขบูชา จึงนับว่าเป็นวันที่มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน เป็นวันที่มีการทำพิธีพุทธบูชา เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระพุทธรูปที่มีต่อมนุษยชาติ

ในวันสำคัญเช่นนี้ทุกวัดในพุทธศาสนาจัดให้มีพระธรรมเทศนาและถวายไทยธรรม มีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ในตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรทุกพื้นที่ศึกษา ผู้ที่ไปทำบุญที่วัดโดยมากเป็นผู้สูงอายุ เด็กๆ มีส่วนร่วมบ้างในแง่ที่ผู้ใหญ่จะเป็นผู้พาเด็กไปวัด ตอนค่ำที่มีการเวียนเทียนก็มีพุทธศาสนิกชนทั้งชายหญิง ทั้งผู้ใหญ่ต่างวัย และกลุ่มวัยรุ่น

3. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (ก่อนเข้าพรรษา 1 วัน) หรือราวเดือนกรกฎาคม ถ้าปีใดตรงกับปีอธิกมาส คือมีเดือน 8 สองหน วันอาสาฬหบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หลัง ซึ่งอยู่ในราวเดือนสิงหาคม

วันอาสาฬหบูชา มีความสำคัญดังนี้

- เป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา มีชื่อว่า ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญกล่าวถึงอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

การแสดงธรรมครั้งแรกนี้ เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 คือ อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จึงถือกันว่าเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา

- เป็นวันที่เกิดพระอริยสงฆ์สาวกในพุทธศาสนาขึ้นครั้งแรก พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกคือ พระอัญญาโกณฑัญญะ
- เป็นวันที่พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นครบ 3 ประการ และเป็นครั้งแรก (ธนาจิต, 2539)

ทั้ง 4 อำเภอที่เป็นพื้นที่ศึกษา สำหรับพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดก็จะมีการถือศีล ปฏิบัติธรรม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ก็จะไปฟังธรรมตอนค่ำที่วัด และร่วมเวียนเทียนพร้อมกับพระสงฆ์และคนอื่นๆ เช่นเดียวกับ วันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา

4. วันเข้าพรรษา กำหนดเป็น 2 ระยะคือ

- ปุริมพรรษา คือวันเข้าพรรษาต้น ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี หรือราวเดือนกรกฎาคม และออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ราวเดือนตุลาคม
- ปัจฉิมพรรษา คือวันเข้าพรรษาหลัง สำหรับปีอธิกมาส คือมีเดือน 8 สองหน ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หลัง หรือราวเดือนกรกฎาคม และจะออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ราวเดือนตุลาคม

ความหมายของวันเข้าพรรษา คือ เป็นวันที่พระภิกษุสงฆ์อธิษฐานว่าจะพักประจำอยู่ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ตลอดระยะเวลาฤดูฝนมีกำหนด 3 เดือน ตามพระวินัยบัญญัติ โดยไม่ไปค้างแรมในที่อื่น เรียกกันโดยทั่วไปว่า “จำพรรษา” (ธนาจิต, 2539)

โดยปกติแล้ว ในวันเข้าพรรษานอกจากพุทธศาสนิกชนจะทำบุญตักบาตรในตอนเช้าแล้ว ยังมีการหล่อเทียนเข้าพรรษาซึ่งทำโดยกรรมการหมู่บ้านหรือของบุคคลจัดซื้อมาตามแต่ อัครยาศรัย นอกจากนี้ก็มีการถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ถวายสังฆทาน ซึ่งก็แล้วแต่จะศรัทธา ในกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีศรัทธาแก่กล้าก็จะงดเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ ตลอดระยะเวลา 3 เดือนของการเข้าพรรษา เช่น งดเว้นการดื่มสุรา และสิ่งเสพติดอื่น ๆ นอกจากนี้ก็ถือศีล ปฏิบัติธรรม ไปวัดเพื่อฟังพระธรรมเทศนา ตลอดช่วงเข้าพรรษา

พื้นที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีการแห่เทียนพรรษาด้วย อำเภอพนมทวนจัดให้มีการทำบุญที่วัด 3 วัน ที่อำเภอกระนวน ทางโรงเรียนได้มอบหมายให้นักเรียนไปวัดฟังธรรม

และถือศีลร่วมกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านด้วย ส่วนที่อำเภอเทพาก็มีการทำบุญตามปกติโดยที่ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าร่วมด้วย อนึ่งการถือศีลทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษานี้ ก็เป็นไปตามความสมัครใจของชาวบ้าน โดยมากจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ไปวัดทุกวันพระตลอดช่วงเข้าพรรษา

5. วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือราวเดือนตุลาคม วันออกพรรษา เป็นวันสิ้นสุดการจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันในวัดหรือสถานที่ซึ่งอธิษฐานเข้าพรรษาลงตลอดระยะเวลา 3 เดือน ในวันนี้พระสงฆ์จะประกอบพิธีทำสังฆกรรม ซึ่งเรียกว่า วันมหาปวารณา คือ เป็นวันที่พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปจะอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ในเรื่องราวเกี่ยวกับความประพฤติต่าง ๆ นับตั้งแต่พระสังฆเถระ ได้แก่พระภิกษุผู้มีอาวุโสสูงลงมา จะสามารถว่ากล่าวตักเตือนหรือเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยซึ่งกันและกัน

การกระทำมหาปวารณา เป็นการทำสังฆกรรมอย่างหนึ่ง แทนการสวดพระปาฏิโมกข์ (พระวินัย) ที่ได้กระทำกันทุก ๆ 15 วันในช่วงเข้าพรรษา (ธนาจิต, 2539)

บุญกุศลที่ได้ทำในวันออกพรรษามีหลายอย่าง เช่น ทำบุญ ตักบาตร จัดเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชาพระที่วัด รับศีล และฟังพระธรรมเทศนา เป็นการอบรมกาย วาจา ใจให้เกิดความสงบ ความบริสุทธิ์ขึ้นในตน นอกจากนี้ยังมีกุศลกรรมพิเศษอีกอย่างหนึ่งซึ่งพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติคือ “ตักบาตรเทโว”

“เทโว” ย่อมาจากคำว่า “เทโวโรหนะ” ซึ่งแปลว่าการหยั่งลงจากเทวโลก หมายถึงการเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า หลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเทศนาพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธมารดา เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จึงเสด็จลงจากสวรรค์มาประทับที่เมืองสังกัสสะ ประชาชนพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทำบุญตักบาตรอย่างหนาแน่น

การตักบาตรเทโวนี้ บางวัดทำในวันออกพรรษา คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 บางวัดก็ทำในวันรุ่งขึ้น คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ทั้งนี้แล้วแต่ความตกลงร่วมใจทั้งทางวัดและทางบ้าน (กรมศิลปากร, 2525)

ในกรณีพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ นั้น อำเภอเมืองน่านและอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีการทำบุญตักบาตรที่วัดตามปกติ ที่เมืองน่านมีพิเศษที่ช่วงบ่ายมีการฟังธรรมด้วย และผู้ที่ไปร่วมงานก็จะเป็นคนในหมู่บ้านในชุมชนนั่นเอง ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่

ที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นนั้น จะเรียกวันออกพรรษาว่า บุญออกพรรษา หรือ บุญได้น้ำมัน และจัดงาน 3 วัน มีการสร้าง “ฮ่านได้น้ำมัน” คือ หอหรือซุ้มสำหรับจุดเทียนบูชา โดยการปลุกปั้นสีเหลืองขึ้นสูงระดับศีรษะผู้ใหญ่ กว้างยาวตามความเหมาะสม เสาอาจใช้ไม้ไผ่หรือใช้ต้นกล้วยก็ได้ แต่ละเสามีต้นกล้วยต้นอ้อยครบทั้ง 4 เสา ด้านบนใช้ตาข่ายไม้ไผ่สานปูพื้นสำหรับวางดอกไม้และปักธูปเทียน ร้านนี้ญาติโยมและพระเถระจะช่วยกันสร้างขึ้นใหม่ทุกปี

ก่อนวันออกพรรษา 1 วัน คือ วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะไปเวียนเทียนที่วัด สมัยก่อนมีการจุดบั้งตะไลหรือพลุ สมัยนี้จุดประทัดเพื่อเป็นการฉลองการสิ้นไตรมาสของพระสงฆ์ ต่อไปจะสามารถเดินทางไปทำธุระที่ต่าง ๆ ได้

การเวียนเทียนนั้นจะเวียนรอบศาลาวัด 3 รอบ โดยจุดธูปเทียนด้วย เมื่อเสร็จ พระพาสวดมนต์ให้พระ แล้วนำทำพิธีจุดน้ำมัน พระสงฆ์จะมาจุดก่อน คนที่มีพลูหรือประทัดก็จุดฉลอง บางหมู่บ้านอาจไม่มีการเวียนเทียนรวมแต่เป็นการไปจุดน้ำมันบูชาเองที่วัดตามความสะดวก บางชุมชนที่พร้อมอาจจัดงานบุญหรือลอยกระทง (ภาคอีสาน ลอยกระทงปีละ 2 ครั้ง คือ วันเพ็ญเดือน 11 และวันเพ็ญเดือน 12)

ตักบาตรข้าวสาร อีกรอบจะตักบาตรข้าวสุก กับข้าวต่าง ๆ ที่พระจะฉันตอนเช้า อาหารที่นิยมนำมาทำบุญ จะมีการทำขนมเทียนและขนมจีน มีการประกวดร้องเพลงเพื่อหาเงินเข้าวัด เช่น บ้านหนองกุ่มใหญ่ กลุ่มหนุ่มสาวมีความพร้อมจัดงานฉลองทุกปี

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา มีตักบาตรเทโว มีการถวายผ้าสบง ถวายภัตตาหารเช้า บางปีมีการนิมนต์พระ 9 รูปมาเทศน์ทั้งวัน เรื่องที่เทศน์มักเป็นพุทธประวัติ

เช้าวันแรม 1 ค่ำ ชาวบ้านจะเตรียมข้าวสารอาหารแห้งและปัจจัย ใส่บาตรโดยเวียนรอบศาลาวัด และการเดินเวียนแต่ละรอบก็จะใส่ของแต่ละชนิดลงในบาตร เพื่อไม่ให้ลงปะปนกัน มีการจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม หัวขบวนจะให้พระพุทธรูปนำ ตามด้วยพระสงฆ์และญาติโยมตามลำดับ ปัจจัยที่ถวายนั่นให้กับวัดไว้เป็นส่วนกลาง รวมการจัดงานบุญออกพรรษาของอำเภอ กระนวน จังหวัดขอนแก่น 3 วัน

สำหรับอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เช่นเดียวกับอำเภอกระนวน คือ มีการทำบุญรวม 3 วัน ในช่วงระหว่างขึ้น 14-15 ค่ำ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยก่อนวันออกพรรษา จะมีประเพณีที่เรียกว่า “ร้อยพรรษา” เป็นขบวนของชาวบ้านที่จะไปขอเรียไรเงินทองหรือข้าวสารอาหารแห้งมาทำบุญให้กับวัด ขบวนจะแห่ไปที่บ้านของชาวบ้านทั้งในและนอกหมู่บ้าน เมื่อไปถึงบ้านใดก็จะร้องเพลงขอให้ร่วมทำบุญ โดยเนื้อเพลงจะแต่งขึ้นสด ๆ ตามปฏิภาณไหวพริบของผู้ร้องเพลง การร้อยพรรษานี้ซึ่งมีบ้างในบางหมู่บ้านของตำบลพนมทวน ดอนเจดีย์ รางหวาย

ในวันแรม 1 ค่ำ จะมีการตักบาตรเทโวโรหณะ โดยมีขบวนแห่พระพุทธรูปเทวดา นางฟ้า นำหน้าพระสงฆ์ที่เดินรับบาตร โดยมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้าได้เปิดโลกลงมาโปรดสัตว์ต่าง ๆ เทวดา นางฟ้าจะเป็นเด็กหนุ่มสาวแต่งกายอย่างสวยงาม หรือพานพุ่มเพื่อให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านได้ร่วมทำบุญบริจาคเงินทองสำหรับอาหารใส่บาตร ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวสารอาหารแห้ง ข้าวสารที่ตักบาตรมักมีจำนวนมาก วัดจะนำขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในวัด บางหมู่บ้าน (หมู่ 1 ตำบลสระลงเรือ) พระจะเดินบาตร 2 รอบ โดยรอบแรกเป็นการตักบาตรข้าวสาร อีกรอบจะตักบาตรข้าวสุก กับข้าวต่าง ๆ ที่พระจะฉันตอนเช้า อาหารที่นิยมนำมาทำบุญ จะมีการทำขนมเทียนและขนมจีน

6. ประเพณีตามศาสนาอิสลาม

อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 55 จึงมีประเพณีเฉพาะที่เนื่องด้วยศาสนาดังต่อไปนี้

6.1 วันเมาริลิด คำว่า เมาริลิด เป็นภาษาอาหรับแปลว่า วันประสูติของท่านนบี มุฮัมมัด ตรงกับวันที่ 12 เดือนรอมฎอนอวาล ณ นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2527) มุสลิมจัด

ให้มีงานวันเมวาริดขึ้นเพื่อสรรเสริญเกียรติคุณของพระนบีมุฮัมมัด โดยจะจัดทำบุญทำอาหารเชิญเพื่อนบ้านมารับประทานอาหาร เมื่อเลี้ยงอาหารเสร็จก็มีการอ่านดุอา (ขอพรให้แก่ศาสนามุฮัมมัด) หรืออาจจะไปทำบุญร่วมกันที่มัสยิดก็ได้

ปัจจุบันทางราชการเห็นความสำคัญของวันเมวาริด จังหวัดที่มีมุสลิมจำนวนมาก เช่น จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล และสงขลา ทางจังหวัดจัดให้มีงานวันเมวาริดขึ้นเรียกว่า วันเมวาริดกลาง (ในระดับตำบลและอำเภอก็มีการจัดงานเช่นกัน) ในวันนี้จะจัดให้มีการประกวดการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ให้มีการบรรยายธรรม จัดนิทรรศการอิสลาม เป็นต้น

6.2 วันอาซุรอ หรืออาซุรา ตรงกับวันขึ้น 10 ค่ำ เดือนมาฮารอม เป็นวันที่ท่านนบีมุฮัมมัดคุมพรรคพวกเดินทางและเกิดขาดแคลนอาหารบริโภค ท่านจึงขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านและพรรคพวกให้นำอาหารมาร่วมรับประทาน ใครมีอะไรมาร่วมกัน เช่น ข้าวสาร เนื้อ ก๋วยเตี๋ยว พักทอง กวนเป็นขนมขึ้นเรียก อาซุรอ เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า ข้าวบูโบร์ แล้วแจกจ่ายกันกิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงวันนี้ชาวมุสลิมจะร่วมกันทำขนมดังกล่าว (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2527)

มุสลิมที่อำเภอเทพา ก็จัดทำขนมอาซุรอในวันนี้ด้วยเช่นกัน อาจจะมีการทำเฉพาะบ้านหรือมาร่วมกันเป็นของหมู่บ้านก็ได้แล้วแต่ความสมัครใจและตกลงร่วมกัน

6.3 วันถือศีลอด ภาษาถิ่นเรียกว่า วันปอซอ สำหรับมุสลิมแล้วในรอบหนึ่งปีต้องถือศีลอดหนึ่งเดือนเต็ม เดือนที่ถือศีลอดคือเดือนรอมฎอน การถือศีลอดนั้นมียกเว้นเฉพาะหญิงมีครรภ์ เด็ก คนเจ็บ คนแก่และคนเดินทาง สำหรับคนเดินทางต้องถือศีลอดในเวลาอื่นชดเชย การถือศีลอดนั้นต้องถือตลอดทั้งวัน เริ่มตั้งแต่รุ่งสางจนถึงตะวันตกดิน

การถือศีลอดนี้เป็นการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกความอดทน เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้ตัดจากกิเลสตัณหา ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผู้ถือศีลอดต้องสำรวมตนอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม

6.4 วันฮารีรายอปอซอ หรือวันละศีลอดหรือเรียกเป็นทางการว่า วันอีดิลฟิตรี ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเชาวาล จะมีการเลี้ยงฉลองกันอย่างสนุกสนานรื่นเริงหลังจากต้องอดอาหารในช่วงกลางวันถึงหนึ่งเดือน ในวันนี้ทั้งชายหญิงทุกวัยแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ดีที่สุด บางคนก็ใส่ชุดใหม่ และไปร่วมละหมาดที่มัสยิด มีการฟังธรรมที่มัสยิดด้วย รวมทั้งการบริจาคข้าวสารให้แก่คนยากจนในหมู่บ้าน ในวันดังกล่าวมีการไปเยี่ยมญาติ (สุสาน) เพื่ออ่านพระคัมภีร์แผ่ผลบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับ ในวันนี้จะมีการเยี่ยมเยียนกันระหว่างญาติมิตร ลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นไกลบ้านก็จะกลับมาในช่วงนี้ มีการให้อภัยซึ่งกันและกันด้วย

รูปที่ 1 พิธีวันฮารีรายอ (วันออกบวช)

หลังจากละหมาดเสร็จจะเป็นการรับประทานอาหารร่วมกัน

6.5 วันฮารีรายอฮัจญ์ หรือเรียกว่า *ตรุษอีดิลอัฎฮา* ตรงกันวันที่ 10 ของเดือน ซัลฮัจญะห์ หมายถึง วันรื่นเริงเนื่องในการเสร็จสิ้นการประกอบพิธีฮัจญ์ การฉลองนี้ไม่ได้มีเฉพาะผู้เดินทางไปทำฮัจญ์ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในปีหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่เป็นการฉลองของมุสลิมทั่วโลก ทั้งผู้ที่ไปและไม่ได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, 2525)

วันตรุษอีดิลอัฎฮา หรือ รายอฮัจญ์นี้ มีความสำคัญยิ่งกว่าวันตรุษใด ๆ มีพิธีการต่าง ๆ เหมือนกับวันฮารีรายอปอซอ ที่เพิ่มขึ้นก็คือการฆ่าสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ เป็นต้น เพื่อทำทานเรียกว่า “กุรบาน” พิธีฆ่าจะทำหลังการละหมาดวันฮารีรายอฮัจญ์แล้ว เนื้อสัตว์ที่ฆ่าเนื่องในโอกาสนี้จะนำไปขายไม่ได้ นอกจากจะทำอาหารเลี้ยงหรือแจกกัน (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2527, 36-37)

รูปที่ 2 วันฮารีรายอฮัจญ์

เมื่อผัดข้าวเหนียวเรียบร้อยแล้ว จะนำข้าวเหนียวมาห่อกับใบกะพ้อ ซึ่งเมื่อห่อแล้วจะมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม จากนั้นจะนำ ข้าวต้มไปต้ม หรือหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะนิยมนำไปต้ม จนกระทั่งข้าวต้มสุก จึงนำมารับประทาน ซึ่งจะมีการนำข้าวต้มใบกะพ้อนี้ไปแจกญาติ และเพื่อนบ้านไม่ว่าวันแม่ แต่ เพื่อนบ้านจะเป็นไทย พุทธ

ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น

ในแต่ละภูมิภาคของไทย ไม่ว่าจะเป็น ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ แม้โดยภาพรวมจะมีประเพณีหลาย ๆ เรื่องเหมือนกัน แต่ก็ยังคงมีประเพณีประจำถิ่น ซึ่งเกิดจากมีความเชื่อที่หลากหลาย หรือมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งมีประเพณี ความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิตแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ต่อไปนี้จะนำเสนอประเพณีเฉพาะท้องถิ่น ตามพื้นที่ศึกษาแต่ละอำเภอ

อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีประเพณีเฉพาะท้องถิ่นดังนี้

1. สารทจีน สำหรับคนไทยเชื้อสายจีนยังปฏิบัติกันอยู่ เหมือนกันกับการไหว้บรรพบุรุษในวันตรุษจีน แต่มีความสำคัญน้อยกว่า ดังนั้นคนไทยเชื้อสายที่อยู่ตามหมู่บ้านและในตำบลต่าง ๆ ก็ทำตามประเพณีดั้งเดิมภายในครอบครัวตนเอง เช่น พนมทวน ทุ่งสมอ พังตรุ รางหวาย โดยเฉพาะชุมชนบ้านตลาดเขตกที่เป็นย่านการค้าของคนไทยเชื้อสายจีนจำนวนมาก และยังมีดอนเจดีย์ หนองสาหร่าย เป็นต้น

2. ศาลปู่ยาย พิธีนี้จัดขึ้นเฉพาะที่ตำบลทุ่งสมอ เพราะเป็นที่ตั้งของศาลปู่ยายที่ทุกคนที่นับถือจากที่อื่นตำบลอื่น หรือแม้แต่คนนอกพื้นที่อำเภอพนมทวนก็จะมาร่วมงานพิธี มาเช่นไหว้ทุกปี เพราะถือว่ารับเป็นลูกหลานที่ต้องเคารพบูชากันเป็นประจำไม่ขาด

3. การเสนเรือน (ลาวโซ่ง) พิธีเสนเรือนหรือเรียกว่า เป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ทุกครัวเรือนที่เป็นลาวโซ่งต้องมีไม่ขาด ผู้ที่มีหน้าที่คือลูกผู้ชายในบ้าน ผู้รู้หรือหมอพิธีต้องทำการครอบครูหรือพิธีรับมอบหน้าที่จากผู้อาวุโสในครอบครัวที่ทำหน้าที่นี้มาก่อน เรียกว่า ผู้ท้าว หรือผู้น้อย คือชนชั้นของตระกูล ผู้ท้าวคือชนชั้นผู้ดูแลกลุ่มคนคล้ายกับหัวหน้าชุมชน และผู้น้อยจะเป็นชาวบ้านสามัญทั่วไป

ในหมู่บ้านจะมีหมอพิธีสำหรับทำหน้าที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะเสนเรือน แต่ถ้าเป็นหมอพิธีสำหรับเสนเรือนของผู้ท้าว มักจะไปเชิญมาจากบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

คนลาวโซ่งต้องเลี้ยงหมูไว้สำหรับพิธีเสนเรือนโดยเฉพาะ และต้องเป็นตัวผู้ ต้องมีการบอกว่าเลี้ยงตัวไหนสำหรับทำพิธีโดยเฉพาะ 1 ตัว และหมูตัวนี้จะไม่เป็นอะไรหรือไม่ป่วย จะไม่ซื้อมาทำพิธีเพราะเป็นความรู้สึกฝังลึกว่าต้องมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างฐานะขึ้นมาให้ได้ เพื่อเป็นการตอบแทนบรรพบุรุษ บางคนเลี้ยงไว้ 1 ปี หรือ 2 ปีก็แล้วแต่ แต่ความเชื่อว่าการเลี้ยงไว้นานยิ่งดี เรียกว่าได้เตรียมการไว้นานแล้ว

การเสนเรือนนี้จะทำปีเว้นปีก็ได้ถ้าฐานะครอบครัวอยู่ดีกินดี ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง บางบ้านอาจเว้น 2 ปีหรืออย่างมาก 3 ปีทำสักครั้ง ญาติที่เป็นผีบรรพบุรุษเดียวกันต้องมาร่วมงานทั้งหมด จะอยู่ไกลแค่ไหนต้องมาที่บ้านคนที่ทำหน้าที่ทำพิธี วันที่จะทำพิธีต้องดูตามวันที่กำหนดของบรรพบุรุษ และหมอพิธีจะเป็นผู้กำหนด

มาให้ตามที่เหมาะสมว่า วันไหนจะออกหากิน มีวันห้ามวันไม่ได้ ในตระกูลนั้นต้องมีผู้รู้เรื่องสำคัญต่าง ๆ อย่างน้อย 1 คน เดือนที่สามารถทำพิธีเสนเรือนได้คือเดือนคู่ เดือน 2, 4, 8, 10 เดือน 12 ไม่นิยม แต่บางปีก็อาจจะทำได้ไม่ตายตัวเสมอ จะตรงกับวันขึ้นหรือวันแรมก็แล้วแต่หมอปิธูมาให้

4. พิธีบวงสรวงอนุสรณ์ดอนเจดีย์ มีเฉพาะที่ตำบลดอนเจดีย์เท่านั้น เพราะเป็นที่ที่ขุดพบหัวช้างโบราณ และอาวุธพวกของ้าวในสมัยโบราณจำนวนหนึ่ง จะมีการสวดมนต์เย็น มีคนทรง มีการปลุกศาลไว้หนึ่งหลัง ช่วงเช้ามีการเลี้ยงพระ มีงานมหรสพในช่วงกลางคืน งานจะจัดในวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6

อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ประเพณีในท้องถิ่นเท่าที่รวบรวมมามีดังนี้

1. บุญเข้ากรรมหรือบุญเข้าปริวาสกรรม คือการแสดงกรรม บุญนี้พระสงฆ์จะมาชุมนุมกันเพื่อแสดงอาบัติสงฆ์ให้สิ่งไม่ดีไม่เหมาะสมหรืออาบัติที่เคยทำมาในช่วงฤดูเข้าพรรษาให้หายไป สำหรับฆราวาสนั้นทำเพื่อให้บาปที่เคยทำจากหนักจะกลายเป็นเบา เพราะตลอดปีที่ผ่านมาอาจมีการกระทำที่เป็นบาปเกิดขึ้นทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา หากใครไม่ทำบุญนี้จะ “บ่ละแก่คาย สิบหายแก่โทษ” (พ่อเสาร์ จังหาร, 2544) ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดฤดูเก็บเกี่ยวแล้วจึงต้องเข้าวัดอยู่กรรมเพื่อชำระบาปที่เคยทำมาให้เป็นบางลง (พ่อจารย์ใบ นิลหล้า, 2544) และเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาและประเพณีโบราณตามฮีตเก่า (พ่อจารย์ประยูร พรหมสา, 2544) ญาติโยมสามารถบวชชีพรหมณ์และรักษาศีลแปดเพื่อให้บาปที่เคยทำจากหนักจะกลายเป็นเบา ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมนี้อยู่ในระหว่างเดือนที่หนึ่งคือเดือนอ้ายของปี โดยมากจะมีระยะเวลาจัดงานประมาณ 10-15 วัน สำหรับในแต่ละหมู่บ้านที่มีความพร้อมเพรียงกันนั้นจะจัดบุญนี้ทุกปี ผู้มีศรัทธาจะกำหนดวันที่จะไปรักษาศีลที่วัดหลังฤดูเก็บเกี่ยว 3-7 วัน ตามแต่จะตกลงกันหรือตามแต่ศรัทธา

ขั้นตอนและกิจกรรมต่าง ๆ ในพิธีนี้ คือ เมื่อใกล้วันที่จะเป็นงานบุญ ทางวัดต้องเตรียมสถานที่ให้พร้อม ได้แก่ พระอุโบสถ บริเวณวัด โรงครัว ห้องน้ำ พระอุโบสถที่จะใช้เป็นสถานที่สวดเพราะพระทั้งหมดต้องเข้าไปอยู่ในพระอุโบสถ ดังนั้นวัดที่จะจัดงานนี้ได้ต้องมีพระอุโบสถขนาดใหญ่ ปัจจุบันไม่เคร่งครัดแล้ว บริเวณวัดต้องจัดเตรียมกระท่อมหรือที่นอน สำหรับพระสงฆ์และญาติโยมผู้จะมาปฏิบัติธรรมโดยปกติที่เคยเป็นมาจะต้องอยู่แยกหลังละคน โดยทั่วไปพระสงฆ์ที่จะร่วมพิธีนี้ในแต่ละครั้งประมาณ 50 ถึง 200 รูป โรงครัวพร้อมอุปกรณ์ ถ้วยชาม ห้องน้ำห้องท่า ไฟฟ้า ประปาสมัยก่อนใช้วัดที่มีหนองน้ำที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์อยู่ใกล้เพื่อความสะดวกในการอาบน้ำ

ญาติโยมที่มีจิตศรัทธาจะมาร่วมอยู่เข้ากรรมและถือศีลแปดด้วย บางคนอาจนำมุ้ง ผ้าห่ม หรือข้าวสารอาหารแห้ง บริจาคเงิน เพื่อร่วมทำบุญ บางคนอาจรับเลี้ยงอาหารเป็นมื้อ ๆ หรือบริจาคเป็นน้ำปานะ ถือเป็น การสร้างกุศลที่ได้อนิสงฆ์มากเช่นกัน สำหรับบางหมู่บ้านอาจจัดแบ่งหน้าที่ตามคุ้ม ตามกลุ่มในแต่ละวันว่า ต้องทำอะไรบ้าง เมื่อเดือนอ้าย ปี 2544 หมู่บ้านห้วยโจด ตำบลห้วยโจด อำเภอกระนวน ซึ่งเป็นเจ้าภาพสำหรับตำบลห้วยโจด ได้จัดเตรียมงานตั้งแต่การนำดินมาถมบริเวณวัดให้เรียบเท่ากัน แล้วประกาศให้มาช่วยกันเตรียมสถานที่ เช่น กระท่อม ห้องน้ำ โรงครัว ในวันงานแบ่งงานให้แต่ละคุ้มรับเตรียมอาหารเช้า และน้ำปานะ

ชาวบ้านทุกคนต้องช่วยกันตามเวลาที่กำหนดให้แต่ละวัน กลุ่มแม่บ้านช่วยเตรียมอาหาร เด็ก ๆ นักเรียนมัธยมที่โตหน่อยจะช่วยล้างถ้วยชามหยิบจับสิ่งของ หรือเสิร์ฟน้ำปानะจะกลับบ้านได้แต่ละวันประมาณ 2-3 พูม

กิจกรรมที่พระสงฆ์และญาติโยมที่มาร่วมพิธีต้องปฏิบัติทุกวันนี้ ฉันท์อาหารมือเข้ามือเดียว นั่งเจริญภาวนา เดินจงกรม สวดมนต์ทำวัตรเย็นและปลงอาบัติ ฟังพระธรรมเทศนาโดยพระชั้นผู้ใหญ่ชั้นเจ้าคุณขึ้นไป

วันแรกและวันสุดท้ายที่เป็นงานบุญนั้น จะต้องมีการสวดเข้าและสวดออกโดยพระชั้นผู้ใหญ่โดยมากจะเป็นเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งจะมาสวดและเทศนาบรรยายธรรมให้ฟัง

การปลงอาบัตินั้น พระผู้น้อยกับพระผู้ใหญ่จะนั่งหันหน้าเข้าหากันหลังหรือก่อนทำวัตรเย็นก็ได้ แล้วจะกล่าวปลงอาบัติที่เคยทำมาเป็นภาษาบาลีสลับกันทุกวัน เรียกการปลงอาบัติสังฆาภิเสก

2. เดือนสามบุญข้าวจี จะทำพร้อมบุญมาฆะบูชา ในวันนี้จะกล่าวเฉพาะบุญข้าวจี ที่มาของบุญข้าวจีว่า ครั้นสมัยพุทธกาล มีหญิงคนรับใช้ของเศรษฐีนางหนึ่งทราบข่าววันรุ่งขึ้นจะเป็นเทศกาลบุญข้าวจีและพระพุทธรูปเจ้าจะเสด็จผ่านมาในเมือง (น่าจะเพียงพระพุทธรูปเจ้าเสด็จผ่านมาเพราะเป็นที่มาของบุญข้าวจี) นางอยากใส่บาตรแต่ด้วยความยากจนไม่มีข้าว นางจึงไปร่อนรำข้าวแล้วนำไปปั้นและจี (ย่างไฟ) ให้หอมสำหรับใส่บาตร เมื่อใส่บาตรแล้วเกิดความสงสัยและกังวลอยู่แต่ว่าพระพุทธรูปเจ้าคงไม่ฉันสิ่งที่นางถวาย พระพุทธรูปทรงทราบด้วยญาณทิพย์ จึงให้พระอานนท์ปุจฉาสนะแล้วประทับลงเสวยให้นางเห็น นางจึงเกิดความปลื้มปิติ ด้วยอานิสสงฆ์แห่งทานครั้งนั้นทำให้ในชาติต่อมานางได้เกิดเป็นพระสนมเอกของกษัตริย์ ดังนั้น คนโบราณจึงเชื่อว่าการทำบุญด้วยข้าวจีนี้จะได้อานิสสงฆ์มาก (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2544)

เมื่อถึงวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสาม ทุกบ้านจะนำข้าวเหนียวหนึ่งมาปั้นใส่น้ำอ้อยหรือไข่ แล้วนำไปจีเพื่อถวายพระในตอนเช้า แต่ช่วงก่อนหน้านี้นี้ประมาณ 1 อาทิตย์ ต้องเตรียมสิ่งของที่จะทำบุญไว้ล่วงหน้า จนมีคำญาล้อเลียนว่า “เดือนสามค้อย เจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี ข้าวจีปมน้ำอ้อย จัวน้อยเข็ดน้ำตา” เจ้าหัว หลวงพ่อ จัวน้อย คือ สามเณรน้อย

ขั้นตอนในพิธีกรรม

เมื่อถึงวันนั้นโดยมากผู้ใหญ่บ้านจะประกาศให้ชาวบ้านทราบ แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะทราบกันอยู่แล้วจากการจดจำและคำบอกเล่าของผู้สูงอายุหรือผู้ใหญ่ในบ้าน

อุปกรณ์ในพิธี

- “ข้าวเขียบหรือข้าวโป่ง” (ข้าวเกรียบว่าว)
- ข้าวต้ม
- ข้าวจี

ข้าวเขียบหรือข้าวโป่งนั้น ต้องเตรียมล่วงหน้าเป็นอาทิตย์ เริ่มจากการชักชวนกันไปซูดหา “หัวเคียว ตดหมา” (หัวของเถาตุตหมุดหมา) ตามป่ามาไว้ก่อน ในวันที่จะตำข้าวเขียบจึงนำมาทุบแช่น้ำข้าวข้าวไว้ การตำข้าวเขียบนั้นใช้ข้าวเหนียวหนึ่งร้อน ๆ เทใส่ครกกระเดื่องแล้วตำ ขณะตำต้องให้คนมีฝีมือมาปิด จึงจะรู้ว่าแป้งเหนียวได้ที่หรือยัง ระหว่างที่ปิดต้องคอยใช้มือพรมน้ำแช่เถาตุตหมุดหมาลงในครกเพื่อไม่ให้เหนียวติดครก

และติดมือ ส่วนผสมเดิมรสชาติขึ้นอยู่กับความชอบ อาจใส่น้ำตาล ใส่น้ำกะทิหรืองา ปัจจุบันบางบ้านอาจไม่ใส่น้ำแช่เกาตุตุดหมุดตุดหมาเพราะหายากใช้น้ำตาลแทน เมื่อแป้งละเอียดและเหนียวได้ที่แล้ว นำแป้งเหนียว ๆ มาปั้นกลมแล้วคลี่เป็นแผ่นบาง ๆ บนใบตองแล้ววางคว่ำบนผืนสื้อ ผึ่งลมไว้จนแห้ง เก็บไว้ได้นาน นำมาย่างไฟกินได้เมื่อต้องการ (แม่คำปน หงสหัส, 2544) ปัจจุบันมีชาย คนที่ “มักง่าย” (ทำบุญโดยถือเอาความสะดวก) จะซื้อจากรถเร่เข้ามาขายหรือซื้อจากตลาดในเมืองซึ่งจะทำขายในช่วงเทศกาลนี้ เพราะสะดวกดี (พ่ออวน เหล่าถาวร, 2544)

ข้าวต้ม สำหรับไปทำบุญที่วัดตอนเช้า ต้องทำล่วงหน้า 1 วัน ชนิดและปริมาณตามความชอบของแต่ละบ้าน

ข้าวจี ใช้ปั้นข้าวเหนียวหนึ่งปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ เสียบไม้ย่างไฟ เมื่อพอเหลืองแล้วทาดด้วยน้ำอ้อยผสมไข่ไก่ หรือโรยเกลือแล้วทาดไข่ บางคนอาจยัดไส้ด้วยน้ำอ้อย จะทำในเช้าตรู่ของวันบุญ พร้อม ๆ กับการย่างข้าวเสียบไปวัด

วันบุญ คือ เช้าวัน “เดือนสามเพ็ง” (สิบห้าค่ำเดือนสาม) ชาวบ้านจะศรัทธาอย่างข้าวเชียบและจี ข้าวจีนำปถวายพระพร้อมจันทน์ ข้าวจีจำนวนมากก็นำมาแจกจ่ายกันไปกินเองในหมู่บ้านที่ไปทำบุญ การนี้เด็ก ๆ ชอบไป เพราะจะได้กินข้าวจีทาไข่หรือข้าวจีใส่น้ำอ้อยและนำมาแจกกันกินในหมู่บ้าน

สำหรับตอนเย็นนั้นเป็นวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะมีร่วมกันเวียนเทียนเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญครั้งสมัยพุทธกาลที่มีการประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมายของพระอรหันต์ 1,250 องค์ บางหมู่บ้านอาจทำพร้อมกันกับบุญเผวสก็ได้ตามความเหมาะสม

3. เดือนสี่บุญเผวส (พระเวสสันดร) หรือบุญมหาชาติ พุทธศาสนิกชนชาวไทยเรียกการมีเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดกว่า “เทศน์มหาชาติ” กล่าวกันว่า ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวแล้วจะได้ผลานิสงส์มาก จึงเกิดมีการประชุมฟังเทศน์มหาชาติกันทุกปีเป็นธรรมเนียมมา ชาวบ้านเชื่อว่าหมู่บ้านใดไม่ทำบุญตามประเพณีนี้จะเกิดความแห้งแล้ง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล (นางคำปน หงสหัส, 4 พฤศจิกายน 2544)

บุญนี้จะเริ่มในระยเดือนสามหรือสี่ของทุกปี บางหมู่บ้านอาจย้ายมาจัดในเดือนห้า ขึ้นอยู่กับการตกลงกันของชาวบ้าน สำหรับบางหมู่บ้านที่โดยมากจะทำในช่วงแรมเดือนสาม สำหรับบางหมู่บ้านที่ไม่พร้อม เช่น หมู่บ้านขนาดเล็กมีจำนวนหลังคาเรือนน้อย หมู่บ้านเพิ่งตั้งใหม่หรือหมู่บ้านที่เกิดความแห้งแล้ง ข้าวปลาไม่สมบูรณ์ อาจงดเว้นการทำบุญนี้ การงดนั้นมีสูตรที่ถือเคร่ง ครัดว่า ต้องทำติดต่อกันอย่างน้อย 3 ปีก่อน และถ้าหยุดต้องหยุด 3 ปีจึงเริ่มใหม่ได้ (พ่อพุทธา วงษ์ชาติ, พ.ย. 2544) กำหนดวันในการทำบุญไม่ค่อยเคร่งครัดโดยมากขึ้นอยู่กับความพร้อมของชาวบ้านหรือมหรสพที่จะไปจ้าง บางหมู่บ้านอาจขึ้นอยู่กับกิจของพระ เช่น พระวัดกลาง ตำบลคูนาศาด หัดเทศน์หกกษัตริย์ได้แล้วและรับงานเทศน์มากจึงอยากให้ชาวบ้านทำบุญนี้ตั้งแต่เดือนสาม หากกำหนดไว้แล้วหมอลำหรือหนังไม่ว่างก็สามารถขยับวันงานบุญได้ตามความเหมาะสม บางหมู่บ้านอาจจัดรวมกับบุญข้าวจี

4. บุญเบิกบ้านหรือบุญชำระ บุญนี้ทำเพื่อชำระสิ่งไม่ดีไม่งามหรือบาปกรรมเคราะห์เชิงุเวรร้ายสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน หรือเข้ามาแล้วก็ให้หายไป และเพื่อสักการะบูชาให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีเหตุเภทภัย บูชาให้เทวดาอารักษ์ให้ รักษาให้สมาชิกในชุมชนอยู่ดีมีสุข ทำทุกปีเพื่อให้อยู่ดีมีสุข เป็นการบูชาทั้งหอพระธรรม โดยปกติทุกวันพระแต่เจ้าผู้รักษาหอพระธรรมจะนำดอกไม้เทียนไปจุดบูชา เพื่อให้บ้านเมืองอยู่ดีมีสุข ประเพณีนี้ทุกคนจะทำและเป็นที่ทราบโดยทั่วกัน

เดือนเจ็ดของทุกปีไม่ได้กำหนดวันแล้วแต่สะดวก แต่โดยมากมักกำหนดให้ได้ถวายทานตรงกับวันเดือนเพ็ญ (ขึ้นสิบห้าค่ำเดือนเจ็ด) บางหมู่บ้านนิยมเลี้ยงให้ตรงกับวันพุธ มักต้องจัดหลังบุญสงกรานต์หรือหลังบุญบั้งไฟ แต่สำหรับบางหมู่บ้านจัดในเดือนสามขึ้นสามค่ำ เรียกว่า *การทำบุญเลี้ยงปู่ตา อาฮักหลักบ้าน* ตอนเย็นนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ที่หอพระธรรมที่อยู่ใกล้ศาลากลางบ้าน 3 วัน

ก่อนเริ่มงานชาวบ้านจะช่วยกันเตรียมสถานที่ที่ประกอบพิธีกรรม คือ หอพระธรรมที่ศาลากลางบ้าน สำหรับบางหมู่บ้านอาจไปจัดที่วัด (ศาลากลางบ้านใช้เป็นร้านค้าสหกรณ์หมู่บ้าน) โยงสายสิญจน์จากบ้านแต่ละหลังไปรวมกันไว้หอพระธรรม กลางคืนนิมนต์พระมาสวดบริตมงคลที่ศาลากลางบ้าน 3 คืน ญาติโยมผู้มีศรัทธาจะไปร่วมงานทุกคืน

อุปกรณ์สำหรับพิธีกรรม

1. พงหน้าวัว (กระทงรูปสามเหลี่ยม) โดยนำกาบกล้วยมาหักให้เป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วมัดด้วยไม้กล้วยพื้นรองด้วยไม้ไผ่เสียบหรือกาบกล้วย ใช้เชือกร้อยให้มีสายสำหรับหิ้ว ภายในใส่เครื่องบูชา เช่น อาหารคาวหวาน ข้าวดำ ข้าวแดง ดอกไม้ เทียน บางหมู่บ้านอาจใช้ใบหญ้าคาม้วนปลายหรือใบตองฉีกเป็นริ้วยาวม้วนปลาย สำหรับแทนสมาชิกในครอบครัวและจำนวนสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่

2. น้ำหอม ใส่ถึงน้ำมากน้อยตามสมควร อาจทูปหัวว่านหอมใส่หรือเทน้ำอบน้ำหอมตามที่มี (บางหมู่บ้าน) ใช้หินแร่ หรือดินกรวดจากลานบ้านตนเองไปด้วย

รุ่งเช้าวันบุญ เรียกว่าวันตักบาตร (วันที่ 4) ชาวบ้านเตรียมภัตตาหารไปถวายพร้อมกับพวงหน้าวัวและน้ำหอม เมื่อฉันจังหันแล้วพระจะสวดชยันโตใส่ทองเพื่ออุทิศให้เทพดา และพรมน้ำมนต์ที่แต่ละบ้านเตรียมมาใส่พวงหน้าวัวและชาวบ้านที่มาร่วมพิธี หลังจากนั้นให้ชาวบ้านช่วยกันนำทางไปตั้งที่สุดหลักเขตของหมู่บ้านทั้งสี่ทิศ เรียกเป็นการ “แจกข้าวร้อยพา” (กับข้าวร้อยสำหรับ) ตามจำนวนทางซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนครอบครัวในหมู่บ้านนั้น ๆ เมื่อเสร็จพิธีจะนำน้ำมนต์ที่เหลือไปประพรมบริเวณบ้าน หรือสัตว์เลี้ยง หรือเทพสมน้ำสำหรับอาบเพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนหินแร่จะหว่านรอบ ๆ บริเวณบ้าน

หากปีใดที่เกิดเภทภัย หรือสิ่งไม่ดีไม่งาม เช่น โรคระบาด เด็กหรือหญิงมีครรภ์ตายมาก มีปอบหรือเกิดความอดอยากยากแค้น เกิดจากชาวบ้านทำผิดศีลผิดคลอง ไม่ปรองดองกัน เช่น ตัดไม้ตัดฟันในวันศีล เป็นต้น ชาวบ้านจะจัดพิธีใหญ่โตขึ้น อาจมีพระผู้มีฤทธิแก่กล้ามาทำพิธี มักมีการเตรียมอุปกรณ์ในพิธี เช่น มัดหญ้าคาตรงทางเข้าออกหมู่บ้านและสวดทั้งสี่ทิศ ให้ผีคา (ติด) เข้าหมู่บ้านไม่ได้ มีการหว่านหินแร่รอบหมู่บ้านด้วย

สำหรับบางหมู่บ้านไม่ได้จัดบุญนี้เพราะในหมู่บ้านไม่มีศาลปู่ตา เช่น หมู่บ้านห้วยน้ำคำ เพราะชาวบ้านเลิกล้มถือ เห็นว่าล้าสมัยอาจนับถือสิ่งอื่น คือ พระอุปัชฌาย์หรือห่อพระพุทธรูปที่ศาลากลางบ้านแทน โดยการขายที่บริเวณศาลปู่ตาให้ชาวบ้านทำกิน แล้วนำเงินไปซื้อที่ใกล้หมู่บ้านเพื่อสร้างวัด (เนื้อที่ประมาณสิบกว่าไร่) (นาย พัน โพธิ์ปัสสา, 20 พ.ย. 2544)

อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ประเพณีเฉพาะท้องถิ่นของอำเภอนี้ส่วนใหญ่จะเนื่องด้วยความศรัทธาในศาสนาพุทธ และที่เพิ่งมาปรากฏในระยะหลังก็มี ประเพณีเหล่านี้ได้แก่

1. สืบชะตาหลวง ตาบลัดมตอง งานนี้จัด 3 ปีครั้ง ที่ผ่านมามีวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2545 ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ผู้ที่มาร่วมงานก็เป็นประชาชนทั้งในตำบลนั้นและละแวกใกล้เคียง มีพระสงฆ์เป็นเถระชั้นผู้ใหญ่ และเจ้าคณะจังหวัดมาร่วมในงานด้วย

งานชาวบ้านช่วยกันเตรียมไม้ค้ำสระหรี เตรียมกล้วย อ้อย ดินจากไร่ นา เสื้อผ้าที่ใช้แล้วมารวมกันที่วัดทำเป็นไม้ค้ำสระหรี นำเส้นฝ้ายมาวนรอบขั้วมตองเชื่อมกันไปวนรอบพระประธานในโบสถ์ เตรียมน้ำส้มป่อยให้พระสงฆ์ทำพิธีรดน้ำ

วันทำพิธี ก็มีการทำบุญตักบาตร ถวายปัจจัยไทยทานแด่พระสงฆ์ โดยมีหมอสู่ขวัญเป็นผู้ทำพิธี จากนั้นพระสงฆ์จะสวดมนต์นานประมาณหนึ่งชั่วโมง

2. ประเพณีขึ้นถ้ำผาตูบ ในช่วงขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 5 ทางเหนือ หรือเรียกว่า “5 เียง” ในการนี้จัดให้มีมหรสพ 3 ค่ำ ประเพณีนี้จัดเพื่อไปนมัสการพระพุทธรูปและบ่อน้ำทิพย์เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข

ในวันขึ้น 14 ค่ำ ช่วงเช้ามีการตักบาตร ช่วงสายทางจังหวัดหรืออำเภอแล้วแต่จะเชิญใครมาได้มาเปิดงาน มีการแสดงของเยาวชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะพากันเดินขึ้นถ้ำเพื่อนมัสการพระธาตุ กลางคืนก็มีมหรสพ ทางวัดอาจจัดให้มีการทอดผ้าป่าด้วยก็ได้

3. ประเพณีขึ้นพระธาตุแช่แห้ง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ทางเหนือ โดยมีการร่วมทำบุญตักบาตรที่พระธาตุแช่แห้ง มีขบวนแห่ครัวตานและบ้องไฟไปร่วมพิธี ซึ่งปัจจุบันทางจังหวัดได้จัดเป็นงานเป็นลักษณะที่เป็นการฟื้นฟูประเพณีเดิม เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่ต่าง ๆ ให้มาในงาน

4. ประเพณีเลี้ยงผีหลวง, เลี้ยงผีเจ้าบ้าน ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ทางเหนือ ส่วนการเลี้ยงผีเจ้าบ้านนอกจากขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 แล้ว อาจจัดในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 ทางเหนือ ด้วยก็ได้ ประเพณีการเลี้ยงผีนี้เพื่อความเป็นมงคลกับตัวไม่ให้เกิดเรื่องร้ายแรงต่าง ๆ งานจะคล้ายกันคือ มีเจ้าจ้าวเป็นผู้ทำพิธี และเก็บเงินจากชาวบ้านเพื่อซื้อของเช่น ได้แก่ ไก่ หมู อาหารคาว-หวาน เมื่อทำพิธีเสร็จ อาหารนั้นก็จะนำมาแจกจ่ายรับประทานร่วมกัน

5. ประเพณีขึ้นพระธาตุเขาน้อย จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ทางเหนือ เช่นเดียวกับงานขึ้นพระธาตุแช่แห้ง ชาวบ้านจะไปร่วมในงาน โดยมีขบวนแห่บ้องไฟ ขบวนฟ้อนรำ ส้อง กลองยาว มีแห่ครัวตานจากเชิงเขาขึ้นไปเพื่อถวายพระสงฆ์ที่อยู่วัดพระธาตุเขาน้อย มีพิธีทางสงฆ์

อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ประเพณีประจำท้องถิ่นของอำเภอนี้ก็เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ คือ เป็นส่วนหนึ่งในศรัทธาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งมีประเพณีดังต่อไปนี้คือ

1. พิธีรับส่งเทวดา ช่วงที่จัดทำนี้จะเริ่มตั้งแต่ ขึ้น 15 ค่ำ ถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 6 จะทำวันไหนก็ได้ในช่วงเวลาดังกล่าว คนในหมู่บ้านก็จะรวมตัวกันจัดแห่งเดียวกัน เพื่อความเจริญรุ่งเรือง สงบสุขของคนในหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมพิธีก็จะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้าน

2. ประเพณีพระผิงไฟ จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 3 โดยมีชาวบ้านในหมู่บ้านและบ้านใกล้เคียงมาร่วมพิธี โดยชาวบ้านจะไปหาฟืนมากองสุมไว้ นิมนต์พระมาให้สวดมนต์และมีการจุดกองไฟนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าว อากาศยังหนาวเย็น การให้พระผิงไฟก็จะช่วยทำให้เกิดความอบอุ่น มีการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วด้วย

รูปที่ 3 ประเพณีพระผิงไฟ

เมื่อประกอบพิธีทางศาสนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เป็นตัวแทนชาวบ้าน นำไม้ฟืนแต่ละกอง กองละ

1 ท่อน ถวายแก่พระสงฆ์ที่นั่งประจำแต่ละกองไฟ

3. พิธีเรียกตา-ยาย เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในแต่ละครอบครัว เมื่อเกิดการเจ็บป่วยแก่ลูกหลาน จะมีการบนต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ซึ่งรวมเรียกตา-ยาย เมื่อลูกหลานหายป่วยแล้ว ก็จะมีการประกอบพิธีเรียกตา-ยาย เพื่อแสดงความสำนึกในพระคุณที่ช่วยคุ้มครองลูกหลาน และยังเป็นการสังสรรค์ระหว่างญาติพี่น้องด้วย

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชน

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรที่ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของคนในสังคม โดยเฉพาะการทำนาในทุกภาคของประเทศ มีความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ มากมายเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำนา ประเพณีบางอย่างมีแนวคิดเหมือนกันแต่เรียกชื่อต่างออกไปตามท้องถิ่น บางประเพณีก็เรียกชื่อเหมือนกันก็มี เช่น

สารทเดือน 10 เป็นต้น รายงานนี้จะนำเสนอประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชน แยกตามพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 แห่งดังนี้

อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีทั้งชาวนาและชาวไร่อ้อย ไร่มั่นลำปะหลัง แต่ประเพณีที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการทำนา ซึ่งดำรงอยู่มาช้านานก่อนที่พืชชนิดอื่นจะเข้ามาทีหลัง

1. ทำบุญข้าวใหม่ มีเฉพาะลาวโซ่ง (ในหมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 5 และหมู่ 10 ของตำบลสระลงเรือ และหมู่ 6 ตำบลรางหวาย) เป็นประเพณีเลี้ยงผีข้าวใหม่ หรือเรียกว่า บัดต่ง ช่วงปลายปีที่ได้ข้าวใหม่ จะเน้นในครอบครัวใกล้ชิดกัน ญาติในหมู่บ้านเดียวกัน ที่อยู่ต่างหมู่บ้านหรือที่อื่นไม่จำเป็นต้องมา จุดมุ่งหมายคือเป็นการต้อนรับข้าวใหม่ที่อุดมสมบูรณ์แล้วจะเลี้ยงกันที่ จะเลี้ยงข้าวปลาอาหาร จะทำง่าย ๆ ขนมนมเนยที่พอหาได้ ทำเล็ก ๆ ไม่ยุ่งยาก พอทำกับข้าวเสร็จจะนำไปเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

ประเพณีนี้ไม่เปลี่ยนไปมาก แต่ที่สะดวกขึ้นคือ ข้าวของหาได้ง่ายกว่าแต่ก่อน ข้าวหลามไม่ต้องไปตัดไม้ไผ่มาเผาให้ยุ่งยาก หาซื้อได้ง่าย พอถึงวันมาก็เตรียมไว้พร้อมแล้ว และถ้ามีการทำนาปรังก็ต้องทำพิธีนี้ในช่วงเวลาเดิมคือ เสร็จจากนาปีเท่านั้น ประมาณเดือน 11 เดือน 12 นาปรัง ไม่ทำพิธีเพราะถือว่าเป็นการทำเชิงธุรกิจ

2. การเกี่ยวข้าว เป็นประเพณีดั้งเดิมที่เคยมีมาแต่โบราณ แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว เพราะวิถีชีวิตเปลี่ยนไปบริบทของชุมชนเปลี่ยนไปหลายอย่าง ทุกตำบลและทุกหมู่บ้านเหมือนกันหมด การเกี่ยวข้าวด้วยมือจะมีความจำเป็นเฉพาะเกี่ยวข้าวสำหรับเป็นเมล็ดพันธุ์ หรือข้าวหอมมะลิ ทำข้าวกล้องและเกี่ยวข้าวเฒ่า ซึ่งมีน้อยการร่วมลงแรงเกี่ยวข้าวกันจึงสูญไป จะต้องจ้างกันหรือเกี่ยวกันเอง แต่การเกี่ยวในปริมาณมากและทำให้เสร็จในเวลารวดเร็วคือการจ้างรถเกี่ยว มีทั้งแบบเกี่ยวอย่างเดียวหรือเกี่ยวพร้อมนวด ส่วนใหญ่จะเป็นอย่างหลังมากกว่า ราคาจ้างจะคิดเหมาเป็นไร่ เช่น ไร่ละ 500 บาท เป็นต้น

เรื่องการเกี่ยวข้าวนี้ แต่เดิมเป็นประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นการพลัดแรงงานของครัวเรือนตนไปช่วยบ้านอื่นเมื่อข้าวในนาสุก และเมื่อถึงคราวข้าวในนาของตัวเองสุกบ้างก็จะระดมแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วย จึงเป็นประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวขึ้นมา เพลงพื้นบ้านภาคกลางจะมีเพลงที่เกี่ยวข้องกับการเกี่ยวข้าว เช่น เพลงเดินกำรำเคียว เป็นต้น

3. กีฬาวัวลาน ในเขตพื้นที่นี้ไม่มีเล่นกันแล้ว ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่อยู่ติดกับเขตตำบลพังตรุและตำบลหนองสาหร่าย เป็นการเล่นพนันไม่ได้เล่นสนุก หรือเป็นประเพณีอนุรักษ์ แต่ชาวบ้านในเขตอำเภอพนมทวนก็ยังนำวัวไปเล่นก็ยังพอมี ที่มีวัวดี ๆ และเป็นนักเลงพนันกระเป๋านัก

อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาที่อำเภอกระนวนนั้น มีดังนี้

1. ประเพณีการเลี้ยงตาแฮก ตาแฮกคือเทวดาอารักษ์ที่นาของแต่ละครัวเรือน ชาวอีสานมีความเชื่อวก่อนจะลงมือทำนาในแต่ละปี จะต้องทำพิธีเช่นสรงบูชาผีตาแฮกเสียก่อน การทำนาจึงจะได้ผลดี พิธีเช่นสรง

บูชาตาแฮกนั้นมีจุดประสงค์เช่นเดียวกับพิธีแรกนาขวัญของภาคกลาง คือ เป็นการสร้างกำลังใจในการทำนาให้กับชาวนาว่า การทำนาในปีนี้จะได้ดีเพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยเหลือ อย่าได้ท้อแท้ใจในการทำนา

การเลี้ยงตาแฮกนั้นไม่ได้กระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ต่างคนต่างทำก่อนที่จะลงมือทำนา นาที่ตาแฮกสิงสถิตอยู่จะเป็นนาเสี่ยงทาย ผลการทำนาในปีนั้นชาวนาจะต้องปักดำ ไถ หว่าน ตลอดจนเก็บเกี่ยวในนาแปลงนั้นเป็นครั้งแรก การเลี้ยงตาแฮกจะต้องกระทำในวันพฤหัสบดีจึงจะเป็นมงคล อาหารที่จะนำไปเลี้ยงตาแฮกประกอบด้วย ไก่ต้ม ข้าวเปลือก ข้าวเหนียว เหล้าขาว น้ำอ้อย ขนม หมากพลู บุหรี่ หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้นำเครื่องเช่นไปเช่นตาแฮก (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524)

2. ประเพณีบุญบังไฟ หรือบุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสานที่จะขาดไม่ได้ เพราะเชื่อว่า ถ้าไม่ทำฝนจะไม่ตก มูลเหตุแห่งการทำบุญบังไฟนั้น มาจากความเชื่อของชาวอีสานว่า เทพเจ้าสามารภที่จะบันดาลให้พืชผลตลอดจนข้าวปลาอาหารในท้องนาของตนให้อุดมสมบูรณ์ได้ เทพเจ้าองค์นั้นคือพระยาแถน ตามความเชื่อของชาวอีสานถือว่า พระยาแถนนั้นเป็นเทพดาผู้มีหน้าที่ควบคุมฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล ถ้าเช่นสรวงบูชาให้พระยาแถนพอใจท่านก็จะอนุเคราะห์ให้การทำนาในปีนั้นได้ผลบริบูรณ์ บางท้องถิ่นมีความเชื่อว่า การทำบุญบังไฟเป็นการส่งสัญญาณให้พระยาแถนได้รับทราบว่าได้ถึงฤดูกาลทำนาแล้วอย่าลืมนั่งส่งฟ้าฝนมาให้ตกตามฤดูกาล (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524)

ที่อำเภอกระนวนจัดให้มีการประกวดบังไฟ และประกวดขบวนแห่ ประกวดเทพธิดาบังไฟ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายหลัง แต่เดิมก็เป็นการจุดเพื่อขอฝนและเป็นการเสี่ยงทายดินฟ้าอากาศและพืชพันธุ์ธัญญาหาร ถ้าบังไฟขึ้นสูง ปีนั้นพืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ ถ้าบังไฟไม่ขึ้นหรือแตกเสียก่อน ปีนั้นก็จะขาดแคลนน้ำเป็นต้น

สำหรับบางหมู่บ้านที่ผู้นำหรือตาจ้ำบ้านมีความคิดแบบทันสมัยจะไม่มีพิธีเสี่ยงทาย เพราะตาจ้ำบ้านจะอ่านหนังสือหรือปฏิทินของแต่ละหน่วยงานที่จัดพิมพ์ขึ้น มีคำทำนายเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศออกมาด้วย เช่น ปฏิทินของธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารกรุงไทย หรือการชมรายการถ่ายทอดสดพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญทางโทรทัศน์ ทราบคำทำนายกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว (พ่อจารย์ใบ นิลหั่ว, 18 พ.ย. 2544) อย่างไรก็ตามทุกหมู่บ้านจะมีการจุดบังไฟเพื่อจุดประสงค์ในการบูชาหรือบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลบ้าน ซึ่งอาจเรียกแตกต่างกันไป เช่น ถ้วยตาปู่ บอกกล่าวขอพระพุทธรูป เพื่อขออนุญาตจัดงานบุญและเพื่อให้รู้ถึงการบูชาที่ชาวบ้านได้จัดถวาย ให้ทุกอย่างดำเนินไปได้โดยดีและมีความอุดมสมบูรณ์และผาสุกแก่ชุมชน

การจุดบังไฟสมัยก่อนจะนำบังไฟขึ้น “ฮ้าน” เรียงกันทั้งหมด แล้วจุดชนวนซึ่งทำจากเศษผ้าผสมดิน ปั่นต่อกันยาวต่อกันจากบังไฟลงมาแล้วให้ช่างไปจุดพร้อมกัน เป็นที่สนุกสนานเพราะทุกคนจะรอลุ้นว่าบังไฟของใครจะขึ้นสูงกว่า จะ “ชู” หรือแตก

หลังจากจุดบังไฟแล้วจะมีกิจกรรมที่สนุกสนาน คือ ถ้าบังไฟของใครไม่ขึ้นจะถูกจับโยนลงน้ำ หรือลงโคลน หลังจากจุดบังไฟเสร็จก็จะมี “นำฮอยไฟ” คือ การติดตามไปกินเลี้ยงที่บ้านของหัวหน้าคุ้มหรือช่างบังไฟที่บังไฟไม่ขึ้น ต้องทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงเหล้าเลี้ยงล่ำรับกับข้าว สำหรับผู้ตามฮอยไฟมาตามธรรมเนียม

3. บุญข้าวประดับดิน ข้าวประดับดินคือ ข้าว อาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ที่ห่อ ด้วยใบตอง แล้วนำไปแขวนไว้ตามกิ่งไม้ หรือวางตามพื้นดิน เรียกว่า ข้าวประดับดิน นิยมทำในวันขึ้นเดือน 9 แรม 14 ค่ำ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ตอนเย็นวันแรมสิบสามค่ำ ทุกบ้านจะเตรียมห่อข้าวน้อยเพื่อไปยาย (วาง) ที่วัด รุ่งขึ้นตีหนึ่งหรือตีสอง พระสงฆ์จะตีกลองเป็นสัญญาณให้ญาติโยมมาทำพิธีวางข้าวสากต่อหน้าพระพุทธรูป โดยจุดธูปเทียนบูชา พระรัตนตรัย พาลูกหลานกล่าวคำแจกข้าว จากนั้นให้ลูกหลานนำห่อข้าวน้อยไปวางตามพื้นดิน ตามริมรั้ว รั้วไม้ แต่บางหมู่บ้านจะขุดหลุมแล้วฝังไว้ เพื่อเป็นการอุทิศให้ญาติหรือเปรตทั้งหลาย บุญนี้ตามหลักแล้ว ต่างคนต่างทำพิธียายข้าวสากไม่ได้เชิญชวนกัน แต่ในทางปฏิบัติบ้านใกล้กันมักจะชักชวนกันไปพร้อมกันเพราะไปกลางคืนมืด ๆ คนที่ไปโดยมากจะเป็นแม่บ้าน รุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหารมาถวายจันทน์แก่พระสงฆ์

4. ประเพณีบุญข้าวสาก หรือสารทเดือนสิบ หรือเรียกว่าเป็นบุญเดือนสิบ ก็ได้ บุญนี้ถือว่าเป็นบุญใหญ่ ต้องไปทำกันทุกบ้าน งานบุญนี้จะมีสองวันคือ ขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือนสิบ วันขึ้น 14 ค่ำ เป็น “วันห่อข้าวต้ม” ซึ่งถือเป็นวันเตรียมการ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เป็น “วันยายข้าวสาก” ถือเป็นวันที่มีพิธีการทำบุญจริง ๆ

ในความเป็นจริงการเตรียมงานจะเริ่มก่อนวันขึ้น 14 ค่ำ ประมาณ 2-3 วัน คือต้องเตรียมข้าวของและอุปกรณ์สำหรับห่อข้าวต้มและห่อข้าวสาก รวมทั้งข้าวของสำหรับนำไปฝากหรือไปเยี่ยมญาติที่อยู่ต่างถิ่น และฝากให้ญาติที่มาเยี่ยมตนเองที่บ้าน สิ่งของที่เตรียมมักจะเป็นข้าวสารอาหารแห้งต่าง ๆ เท่าที่แต่ละบ้านมีในเรือกรรณไธนา เช่น ข้าวสาร มัน (มันแกว มันเทศ มันสาคุ) มะพร้าว พักทอง พริก ปลาร้า หมาก พลู กล้วย ใบตอง ส้มโอ และอื่น ๆ ของเหล่านี้จะเอาไว้สำหรับห่อข้าวต้มและห่อข้าวสากที่เหลือจะไว้แจกจ่ายกันกิน สำหรับคนที่ไม่สามารถไปเยี่ยมญาติเองได้จะฝากกับคนที่รู้จักไป เข้าวันขึ้น 14 ค่ำ ทุกบ้านมักจะคึกคัก โดยเฉพาะบ้านที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ เช่น ตา ยาย ปู่ ย่า เพราะลูก ๆ หลาน ๆ จะมาเยี่ยมและนำเอาของฝากสำหรับห่อข้าวสากและห่อข้าวใหญ่มาฝากด้วย เด็ก ๆ จะรู้จักญาติผู้ใหญ่และได้รู้จักญาติในวัยเดียวกัน ระหว่างที่ผู้ใหญ่ได้ถามสารทุกข์กัน เด็ก ๆ จะเล่นหัวกันอย่างสนุกสนานบ้างและทะเลาะกันบ้าง เมื่อจะกลับเจ้าบ้านหรือพ่อใหญ่แม่ใหญ่มักจะให้เงินทองลูกหลานและมีของฝากกลับไปให้ญาติที่มาเยี่ยมมากกลับไปทำพิธีด้วย

เมื่อญาติ ๆ กลับไปแล้วก็จะเริ่มห่อข้าวต้ม ซึ่งแล้วแต่บ้านไหนจะใช้สูตรอะไร มีทั้งข้าวต้มผัดใส่ถั่ว ข้าวหมก (ขนมเทียน) ไข่มะพร้าวน้ำตาล แต่ทุกบ้านจะต้องทำข้าวต้มมัด (ห่อข้าวเหนียวใส่กล้วย) สำหรับคลุกมะพร้าวขูดเพื่อห่อข้าวสากด้วย ในขั้นตอนนี้ทุกคนในบ้านจะช่วยกัน โดยผู้ชายจะช่วยปอกหรือขูดมะพร้าว สำหรับผู้หญิงจะเตรียมแป้งและใบตองที่จะห่อ ต้องตัดเตรียมไว้ก่อน เพราะต้องให้เหยี่ยวจะได้ไม่แตก ส่วนเด็ก ๆ มักจะวนเวียนอยู่ ใกล้ ๆ เพื่อขอกินน้ำมะพร้าว เนื้อมะพร้าว และได้ขนม บ้างก็มานั่งดูและช่วยห่อ

เดือนสิบเพ็ญ วันขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันพระและวันบุญใหญ่ เจ้าญาติโยมไปรักษาศีลอุโบสถ คนที่อยู่บ้านเมื่อตักบาตรหน้าบ้านเสร็จ บางบ้านจะเตรียมอาหารไปถวาย “จังหัน” ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติตามปกติ แต่ในวันนั้นทางวัดจะมีมคทายกบอกกล่าวเรื่องงานบุญข้าวสากผ่านไมโครโฟนให้คนที่ไปวัดทราบประวัติความเป็นมาและความสำคัญให้ฟังว่า เป็นวันทำบุญใหญ่สำหรับอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ระหว่างนั้นคนที่อยู่บ้านทุกบ้านจะเตรียมของสำหรับนำไปวัดในตอนสาย ได้แก่ ห่อข้าวใหญ่และห่อข้าวน้อย สิ่งของทุกอย่างจะห่อด้วยใบตอง ดอกไม้ธูปเทียน นอกจากนั้นยังต้องเตรียมน้ำสำหรับกรวดอุทิศส่วนกุศล ไม้ขีดไฟ และเงินทำบุญ หรืออาจมีอาหารใส่ปิ่นโตไปถวายพระอีกต่างหาก

เมื่อพระฉันจังหันเสร็จประมาณ 9.00 น. ทุกคนจะนำของทำบุญที่เตรียมแล้ว ใส่ตะกร้าหรือถุงพลาสติกไปวัด เมื่อมาถึงวัดจะถวายข้าวสากส่วนกลางใส่ไว้ที่ “ชั้นกระหย่อง” หรือภาชนะอื่น บ้านละ 1 คู่ กับปลา 1 ตัว การที่ต้องนำต้องมาวางที่ชั้นกระหย่องเพราะในการทำบุญแต่ละพิธีต้องมีของส่วนกลาง เพราะอาจมีวิญญานอนาถาหรือวิญญานของคนที่ยาติไม่มาทำบุญ จะได้มารับเอาส่วนบุญหรือข้าวแจกจากส่วนกลาง สำหรับปลาและข้าวสากส่วนกลางที่นำมาวางที่ชั้นกระหย่อง จะนำไปฝังดินให้หมดหลังทำพิธีแล้ว บางหมู่บ้านอาจนำไปเลี้ยงหลักบ้านซึ่งจำบ้านจะเป็นคนทำพิธี

จากนั้นพ่อเจ้าหรือมคทายกจะพาวาคำแจกพาเวร พระสงฆ์อุบาสกของและให้พร บางชุมชนจะนิมนต์พระขึ้นเทศน์ โดยเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของบุญข้าวสาก ความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและประโยชน์ของการทำบุญ แต่ปัจจุบันมักไม่นิยมทำกัน เพราะพระเทศน์ไม่เก่ง ชาวบ้านก็ไม่นิยมฟัง เมื่อพระเทศน์เสร็จก็จะให้พร เมื่อให้พรเสร็จจะสั่งให้ญาติโยมเอาตองห่อข้าวน้อยไปวางหลังจากที่พิธีที่วัดเสร็จแล้วจำบ้านจะเป็นคนนำไปทำพิธี

5. บุญคุณลานและบุญกุ่มข้าวใหญ่ บุญคุณลานนั้นทำในเดือนยี่ ซึ่งเป็นช่วงเก็บเกี่ยวข้าว จุดมุ่งหมายในการทำบุญคุณลานก็เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลานของตน และเพื่อขออานิสงส์ให้ได้ข้าวมากขึ้นตามความหมายของคำว่า คุณลาน บุญนี้ไม่ได้ทำที่วัด แต่เป็นการทำที่ลานข้าวและเป็นเรื่องของครัวเรือนที่จัดทำกัน ปัจจุบัน บุญคุณลานได้หายไปจากพื้นที่กระนวนแล้ว เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวนาได้เปลี่ยนไป มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเก็บเกี่ยว ลานข้าวก็หมดไปเพราะไม่มีความสำคัญอีกต่อไปแล้ว

ส่วนบุญกุ่มข้าวใหญ่ เป็นงานบุญที่ทำเมื่อนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว ทำในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ บางชุมชนก็ไปจัดรวมกับวันมาฆบูชา เป็นบุญข้าวจี บ้างก็ไปถวายพร้อมบุญเผวส แล้วแต่ความพร้อมของชุมชนว่าจะเกี่ยวข้าวเสร็จเมื่อใด

เมื่อข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว จะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว มีหมอมาทำขวัญให้ ปัจจุบันในแต่ละชุมชนมีคนที่ยังสู่ขวัญข้าวอยู่บ้างแต่นับว่าเหลือน้อยมาก เมื่อเทียบกับขนาดของชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น มีแต่เฉพาะในครัวเรือนที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีได้ผลผลิตมาก หรือในบ้านที่มีคนเฒ่าคนแก่ที่ยังเคร่งครัดในประเพณีเดิมเท่านั้น

อำเภอเมือง จัหวัดน่าน ที่เมื่องน่านก็เช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษาอื่นคือ ประชากรส่วนใหญ่ยังคงเป็นชาวนาข้าวไร่ ประเพณีที่เนื่องด้วยอาชีพจึงสืบเนื่องจากการทำนา มีประเพณีดังต่อไปนี้

1. ประเพณีสังคนทุ่งนา ทำในช่วงที่เสร็จจากการปลูกข้าวแล้ว มีการทำบุญเพื่อให้ข้าวในนาเจริญงอกงามได้ผลสมบูรณ์ และเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีทั้งหลายออกไป ไม่ให้มีเคราะห์

ชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญตักบาตรที่วัด มีอาหารคาว-หวาน เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ ก็นำน้ำส้มป่อยหินทรายฝ้าย เพื่อให้พระสงฆ์ทำพิธีและพรมน้ำมนต์เพื่อไล่เคราะห์ร้ายทั้งหลายให้หมดไป จากนั้นนำหินทรายไปไว้รอบบ้านรอบนาข้าวและนำฝ้ายมาเวียนรอบบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล ให้พืชพันธุ์งอกงาม

2. ประเพณีดำนาข้าวใหม่ หรือทำบุญข้าวใหม่ ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ของทางเหนือ บุญนี้จัดเพื่อถวายเป็นทานแก่เทพธิดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งอุทิศให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว มีการจัดของถวายพระดอกไม้ ธูปเทียน อาหารคาวหวาน พร้อมทั้งข้าวเปลือก ข้าวสารใหม่ ไปถวายที่วัด ปีใดได้ข้าวมากก็ถวายมาก ได้น้อยถวายน้อย ทางกรรมการวัดอาจจัดให้มีการขายข้าวเพื่อนำเงินเข้าวัดเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของวัด

อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีดังต่อไปนี้

1. สารทเดือนสิบหรือประเพณีเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญในช่วงวันสารทเดือนสิบชาวบ้านมีความผูกพันกับงานเดือนสิบ ในช่วงดังกล่าวชาวบ้านไม่ว่าจะอยู่ในแห่งหนตำบลใดต่างก็พยายามที่จะเดินทางกลับบ้านเกิด เพื่อร่วมงานเดือนสิบ ร่วมทำบุญยกหมับรับอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และร่วมกันตั้งเปรตอุทิศส่วนกุศลเผื่อแผ่ไปยังผู้ที่ล่วงลับที่ไร้ญาติขาดมิตร หรือที่มีบาปมากจึงไม่ได้ไปผุดไปเกิด การทำบุญในเทศกาลเดือนสิบของชาวบ้าน จึงถือว่าเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้มีศีลปฎิพนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ที่ควรค่าแห่งความภาคภูมิใจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และที่สำคัญของงานเดือนสิบยังเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ แม้จะล่วงลับไปแล้วก็ตาม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ชาวไทยพุทธทุกคนควรจะเอาเยี่ยงอย่างยึดถือปฏิบัติปลูกฝังให้อนุชนรุ่นหลังสืบทอดต่อไป

งานเดือนสิบ จัดขึ้นในช่วงเทศกาลเดือนสิบ ทั้งนี้เป็นไปตามความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่เชื่อกันว่า ในช่วงเดือนสิบ บรรดาปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งผู้ที่ไม่มีญาติที่เสียชีวิตและมีบาปมากจนต้องตกไปอยู่ในนรกภูมิ หรือที่เรียกว่า “เปรต” จะได้รับการปล่อยตัวขึ้นมารับญาติพี่น้องหรือลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ในเมืองมนุษย์ เป็นระยะเวลา 15 วัน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 โดยจะถูกเรียกตัวกลับไปนรกในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ดังนั้นในช่วงเวลาที่อยู่ในเมืองมนุษย์ บรรดาญาติพี่น้องลูกหลานก็ต้องหาอาหารต่าง ๆ ไปทำบุญที่วัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ขึ้นมาจากนรก เพราะเกรงว่าญาติมิตรที่ขึ้นมาจากนรกจะอดอยากหิวโหย การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลในช่วงเดือนสิบจะกระทำกันครั้งแรกในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันแรกที่ผู้ล่วงลับขึ้นมาจากนรก จนถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือนสิบ ได้กำหนดให้เป็น “วันจ่าย” ซึ่งเป็นการจัดเตรียม หมับ ซึ่งก็คือการจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ที่จะใช้ในการจัด หมับ โดยการออกไปซื้อหาสิ่งของจากตลาด

เมื่อได้สิ่งของตามที่ต้องการแล้วก็จะร่วมกัน จัดหมับ โดยแต่เดิมจะใช้กระบุงเตี้ย ๆ หรือภาชนะหลายชนิด เช่น กระจาด ถาด กะละมัง ถัง สำหรับใส่สิ่งของที่ใช้ในการจัดหมับมีมากมายหลายชนิด เช่น ข้าวสาร หอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล รวมทั้งเครื่องปรุงต่าง ๆ และอาหารที่สามารถเก็บไว้นาน ๆ เช่น มะพร้าว น้ำมันก๊าด ไม้ขีด หม้อ กระทะ ถ้วย ชาม เข็ม ด้าย ยารักษาโรค เป็นต้น แล้วแต่จะนำมาใส่ในหมับอย่างไรก็ตาม ในการจัดหมับสิ่งที่เป็นหัวใจของหมับที่ขาดไม่ได้เลยคือ ขนม 5 ชนิด ประกอบด้วย

- ขนมลา เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนเครื่องนุ่งห่ม
- ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนแพ สำหรับบรรพบุรุษใช้ล่องข้ามห้วงมหรรณพตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา
- ขนมกง (ขนมไข่ปลา) เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนเครื่องประดับ
- ขนมดีซำ (ขนมเจาะหู ขนมรู่) เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย
- ขนมบ้า เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนลูกสะบ้าสำหรับให้บรรพบุรุษเล่นสะบ้าในวันสงกรานต์สารทเดือนสิบนี้เป็นงานบุญที่ชาวบ้านถือว่าสำคัญมากจะขาดไม่ได้ และเป็นงานบุญที่เรียก ว่าเป็นบุญใหญ่ เป็นวันที่รวมญาติพี่น้องที่อยู่ ไกล ๆ มารวมตัวกันเพื่อทำบุญให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ล่วงลับไปแล้ว

2. ประเพณีลาซังหรือพิธีทำบุญข้าวใหม่ เป็นประเพณีการฉลองนาหรือซังข้าว ซึ่งนิยมทำกันในทุกหมู่บ้านที่ยังมีการทำนาอยู่ โดยจัดให้มีภายหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยแล้ว ประมาณเดือน 5

ประเพณีนี้เป็นการขอบคุณเจ้าแม่โพสพหรือพระเจ้าที่ดลบันดาลให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะนำข้าวนี้มาหุงและนำมาทำบุญ สมัยก่อนชาวบ้านนิยมทำบุญข้าวใหม่ร่วมกัน แต่ปัจจุบันจะทำเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบ้าน และคนเริ่มทำบุญนี้น้อยลงไปไม่ได้ทำทุกปี ในงานจะมีการทำอาหารคาวหวาน ผลไม้ต่าง ๆ เจ้าภาพจะเชิญ โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม เพื่อนบ้านมาทำพิธีละหมาดที่บ้าน เมื่อละหมาดเสร็จก็ร่วมรับประทานอาหารกัน คนที่มาในงานก็จะนำน้ำตาลทราย ผลไม้ หรือของกินอย่างอื่นมามอบให้แก่เจ้าภาพด้วย

ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต

ปัจจัยทางชีวภาพมีผลต่อวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในวงจรชีวิตของมนุษย์ ในทุกวัฒนธรรมจะมีธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติต่อหญิงมีครรภ์ การเกิด การย่างเข้าสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยชราและการตาย รวมทั้งประเพณีที่รองรับการเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลด้วย

ในหัวข้อนี้จะได้พิจารณาประเพณีที่มีต่อขั้นตอนต่างๆ ในวงจรชีวิตของบุคคลในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 อำเภอ

อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดกาฬสินธุ์

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอด และการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอด หัวข้อนี้มีรายงานแยกออกมาต่างหาก และเป็นรายงานที่นำเสนอทุกพื้นที่ศึกษา ทั้งพนมทวน กระนวน เมืองน่าน และเทพา ดังนั้น จะไม่กล่าวซ้ำอีก ขอให้ดูรายงานฉบับดังกล่าวได้

2. ประเพณีโกนผมลูก ปัจจุบันแม้ว่าการที่เด็กไทยจะไว้ผมจุก ผมแกละ โก๊ะ เปีย นับว่าน้อยลงไปทุกที แต่ยังมีให้เห็นได้ที่ตำบลพนมทวน ในระยะยาวประเพณีนี้จะหมดไป ด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน ผู้สนใจหาอ่านเรื่องนี้ได้ในประเพณีชีวิตไทย ของ อเนก นาวิกมูล ได้รวบรวมเรื่องพร้อมภาพไว้ได้ครบถ้วน

ประเพณีมีการสืบทอดกันมานานแล้ว กล่าวคือ เด็กที่เลี้ยงยากทำท่าจะไม่รอดจะเจ็บไข้บ่อยซึ่งสมัยก่อนรักษากันลำบาก จะใช้ดินปั้นเป็นตุ๊กตาเด็กหางเปีย ผมจุก ผมแกละ และหัวล้าน วางไว้ให้เด็กจับขึ้นมาเพียงครั้งเดียวก็จะไว้ผมให้เด็กตามนั้น ทำให้เด็กเลี้ยงง่ายสมบูรณ์แข็งแรงขึ้น แต่เหตุผลลึกกว่านั้นว่าจะเกี่ยวกับการไว้ผมอย่างไรก็ไม่ทราบแน่ ความเชื่อ ความเข้าใจของชาวบ้านต่อประเพณีนี้คือ เมื่อทำพิธีให้เด็กแล้วจะมีแต่สิ่งดี ๆ กับตัวเด็ก เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การเจริญเติบโตจะดี การทำพิธีโกนผมลูกที่เคยทำกันมามี 3 วิธีได้แก่

- คนที่มีทุนทรัพย์น้อย ก็ใช้วิธีทำกับข้าวคาวหวานตั้งบูชาได้ถนุญยังข้าว ถือว่าพระแม่โพสพเป็นผู้โกนผมให้
- ทำกับข้าวไปทำบุญถวายพระที่วัด แล้วให้พระท่านทำพิธีโกนให้จนเสร็จ
- มีทุนทรัพย์พอจัดงาน กำหนดให้มีการเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาร่วมงานด้วย และจ้างหมอลำมาทำพิธีเรียกขวัญให้ ก่อนจะมีพระสงฆ์มาทำพิธีปลงผมแล้วให้คนที่โกนได้เป็นคนทำจนเสร็จ

การไว้ผมแบบต่าง ๆ ของเด็กจะเริ่มตั้งแต่ประมาณ 1 ขวบ คือเคยโกนผมไฟมาแล้วซึ่งจะสามารถโกนผมได้ จะไว้ผมได้จนประมาณ 7 ขวบ ซึ่งเป็นวัยที่พอรู้เรื่องแล้ว เข้าใจคำสั่งสอนของพ่อแม่ได้ ในช่วงนี้จะโกนออกได้แล้วต้องทำพิธีโกนผม หากยังไม่โกนออกก็จะเว้นไปช่วงอายุ 9 ขวบ และสุดท้ายไม่เกินอายุ 11 ขวบ หากพ้นวัยนี้ไปแล้วจะดูไม่เหมาะกับวัย การกำหนดวันทำพิธีมักจะกำหนดกันในเดือนคู่ (เดือนไทย) แต่วัยของเด็กที่จะโกนผมออกต้องเป็นเลขคู่ การกำหนดว่าจะมีพิธีวันไหนก็ต้องปรึกษาพระว่าเหมาะสมวันใด

การทำพิธีจะกำหนดไว้สองวันคือ เช้าวันแรกจะมีการทำขวัญให้เด็กโดยหมอลำขวัญ พอเช้าอีกวันก็มีการทำบุญเลี้ยงพระเช้าแล้วโกนผมออกเป็นอันเสร็จพิธี การกำหนดฤกษ์สำคัญคือ การตั้งขบวนแห่ ชุดแต่ง

กายของเด็กไม่ได้กำหนดว่าจะเป็นแบบไหนแล้วแต่ชอบให้สวยามญูใจเจ้าของงาน ขบวนแต่ก่อนมีการยิงปืนกับ เดียวนี้ใช้ปะทัดแทน การร่ายรำถือมิด ดาบ อาวุธต่าง ๆ ก็มีความเป็นมาว่าแต่ก่อนมีโจรมาก ขบวนแห่มีสร้อยแหวน เงิน ทอง เครื่องประดับที่เป็นของจริงทั้งหมด ก็ต้องมีไว้ป้องกันตัว การยิงปืนก็ขู่ว่ามีอาวุธมาผู้ร้ายก็จะไม่กล้า เดียวนี้เป็นการร่ายรำพร้อมมิดดาบให้สนุกสนานเป็นหลัก แต่ก็ยังมีดหมอที่เชื่อกันว่าลงคาถาอาคมแล้วสำหรับป้องกันผีปีศาจมารบกวนเด็กที่จะเข้าพิธี คนที่ถือมิดหมอกก็จะร่ายรำกวัดแกว่งอยู่หน้าขบวน การแห่ก็มักจะมีแตรวงหรือกลองยาวด้วย และการแห่เด็กจะนิยมใช้ผ้าเป็นพาหนะซึ่งก็มีความเป็นมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่แล้ว บางที่อาจจะเป็นขบวนเดินก็แล้วแต่ จากนั้นก็จะแห่ไปกราบไหว้ศาลเจ้าที่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้านที่เคารพกัน

พอเริ่มพิธีหมอลำจะไหว้ครู แล้วพรมน้ำมนต์ที่ต้นบายศรี ที่ตัวเด็ก แล้วให้พ่อแม่ลูบล้างเด็กในระหว่างที่หมอลำร้องบทธเรียกขวัญ พร้อมกับพูดว่า *ขวัญเอ๋ย ขวัญมา* บทร้องที่หมอลำร้องมีความหมายว่า พิธีมีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร การส่งสอนเลี้ยงลูกจะต้องทำอะไร พอเสร็จจากการเรียกขวัญก็เวียนเทียน เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ (แวนเวียนเทียน 3 อัน) โดยญาติผู้ใหญ่มานั่งล้อมตัวเด็กต่อจากพ่อแม่เป็นวงกลมแล้วเวียนเทียนให้ครบสามรอบ

เสร็จแล้วก็ให้มะพร้าวแก่ที่วางไว้ในกระถางสามเหลี่ยม มีความหมายว่า เป็นหัวเด็กที่ถูกตัดออกไป น้ำมะพร้าวอ่อนที่ป้อนเด็กก็ทำให้เด็กมีจิตใจที่บริสุทธิ์ กระถางเล็ก 7 ลูกที่ใส่กับข้าวคาวหวานก็เป็นการถวายทานให้กับพระประจำวันทั้ง 7 วัน จากนั้นก็ทำพิธีเจิมหน้าผากด้วยแป้งที่ลงคาถาเมตตาโดยใช้เทียนเขียนเจิม ก็เป็นอันเสร็จพิธีเด็กกราบสามครั้ง

จากนั้นก็ป็นงานสำหรับเช้าอีกวัน (ที่บ้านงานมีการจัดเลี้ยงโต๊ะจีน ญาติพี่น้องและแขกที่เชิญมางาน) ตอนเช้าวันที่สองมีการนิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเช้าที่บ้านและทำพิธีโกนผม โดยเด็กแต่งชุดขาว นั่งหน้าพระที่ผมจุกใช้หญ้าแพรกมัดเป็นวงกลมแทนแหวนพระภิกษอดคล้องไว้สามวง เสร็จการสวดมนต์แล้วพระก็ปลงผมพอเป็นพิธี จากนั้นก็ให้คนที่โกนผมได้โกนต่อจนเสร็จ อาจจะเป็นพ่อแม่ช่วยโกนบ้างก็ได้

3. พิธีอุปสมบท การบวชในพุทธศาสนาจะมีขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมดทุกภาพ ข้อแตกต่างเป็นเรื่องปลีกย่อย ที่แต่ละท้องถิ่นมีความนิยมปฏิบัติแตกต่างกัน

พิธีอุปสมบทเป็นพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมของบุรุษไปเป็นสมณเพศ โดยกำหนดอายุอย่างต่ำ 20 ปีบริบูรณ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย เป็นการเริ่มต้นวัยผู้ใหญ่ซึ่งมีความรู้สึกสำนึกรับผิดชอบอย่างเต็มที่ จึงสามารถเข้าใจหลักพุทธธรรมได้ดี พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงกำหนดอายุครบบวชเป็นพระภิกษุไว้ 20 ปีบริบูรณ์ เพื่อศึกษาวิชาการขั้นสูงคือมหาวิทยาลัยแห่งชีวิต คนไทยส่วนใหญ่นิยมบวชในเดือน 4-5-6 ขำราชการจะบวชในเดือน 7-8 เมื่อมีการตัดสินใจว่าจะบวช เจ้าภาพก็จะพาผู้ที่จะบวชไปหาเจ้าอาวาสวัดที่ต้องการจะบวช ถ้าเจ้าอาวาสวัดนั้นไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านก็จะพาไปหาพระอุปัชฌาย์ในเขตนั้น เพื่อสอบถามผู้ที่จะบวช เกี่ยวกับอายุและคุณสมบัติของผู้ที่จะบวช ถ้าถูกต้องตามระเบียบ ท่านก็จะรับบวชให้โดยให้กรอกใบสมัครขอบรรพชาและใบรับรองไว้เป็นหลักฐานทางราชการ เจ้าภาพก็จะ

มอบตัวผู้จะบวชให้เป็นภาระของพระอุปัชฌาย์ โดยการถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่ท่าน พร้อมกับกำหนดวันเวลาให้เรียบร้อยด้วย ทางวัดก็จะนัดเจ้านาคให้ไปฝึกซ้อมพิธีบรรพชาอุปสมบท ได้แก่ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ การท่องจำคำขอบรรพชาอุปสมบท คำขอศีล ศึกษาบท 10 บท อนุโมทนาวิธี คำขอนิสัย ถือพระอุปัชฌาย์ เมื่อท่องจำบทต่าง ๆ ได้แล้ว ก็เข้าซ้อมพิธีให้คล่องแคล่ว

ก่อนที่จะถึงกำหนดวันบวช เจ้าภาพก็ต้องเตรียมจัดหาเครื่องบวชได้แก่

- อัฐบริวาร คือ เครื่องอุปโภคของพระภิกษุตามพระวินัย 8 อย่าง ได้แก่ บาตร ผ้าสบง (อันตรวาสก) ผ้าจีวร (อุตตราสงค์) ผ้าพาดบ่า (สังฆาฏิ) ประคดเอว (กายพันธนะ) ผ้าคาดอก ผ้ากรองน้ำ (ปริสสาวนนะ) เข็มและกล่องเข็ม (สุจิ) และมิดโกน (วาสี)
- อติเรกบริวาร คือ ของใช้อันจำเป็นแก่สมณวิสัยอื่น ๆ ได้แก่ เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ยาม ร่ม รองเท้า ผ้าอาบน้ำฝน กาน้ำ กระติกน้ำร้อน จาน ช้อนส้อม ยาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ ชันน้ำ ผงซักฟอก ยาสามัญประจำบ้าน ผ้าไตรสำรอง ผ้าขาวสำหรับนาค 1 ชุด ผ้าไตรสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวด พร้อมทั้งธูปเทียนแพ 3 ชุด จะไม่จัดก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532)

สำหรับพื้นที่พนมทวน ก่อนบวชจะมีการบอกกล่าวศาลปู่ยาย ศาลเจ้าที่และบรรพบุรุษก่อนโดยมีการทำแป้งจี (แป้งที่ใช้ทำขนมจีน) นำมาย่างไฟให้สุกเป็นแผ่น ประมาณฝ่ามือ แล้วนำไปเซ่นไหว้ที่หิ้ง มีหมาก 1 คำ น้ำ 1 แก้ว นำพวงมาลัยไปไหว้ศาลเจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษให้รับรู้ว่ามีงานมงคลอะไร

งานวันแรกคือวันทำขวัญนาค ปกติจะพักอยู่ที่วัดก่อนวันงานและเช้าวันงานก็ทำบุญถวายภัตตาหารเช้าก่อนแล้วขออนุญาตเจ้าอาวาสเพื่อโกนผมนาค โดยให้พระที่วัดโกนให้แล้วรับมาที่บ้านงานเพื่อรอการทำขวัญนาค ที่บ้านมีการทำขนมจีน ขนมกง ขนมนางเล็ด สำหรับถวายพระ ที่ทำกันเองเพราะทำให้ได้บุญกุศลกับงานบวช และวันนี้ก็มีการเลี้ยงข้าวปลาอาหารกับญาติที่มาร่วมงาน ซึ่งก็แล้วแต่เจ้าภาพจะจัดหาไว้ให้อย่างสมบูรณ์

เมื่อนาคมาที่บ้านงานก็อาบน้ำแต่งชุดนาค พนมมือถือธูปเทียนแพ กราบลาพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ เรียกว่า “ลาอุปสมบท” เพื่อขอขมาการกระทำที่เคยล่วงเกินไปแล้วทั้ง กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ผู้ที่มาให้กราบลาโดยมากเป็นญาติพี่น้องกัน แต่ถ้าใครที่เราเคารพนับถือก็ได้ จากนั้นตั้งขบวนแห่ไปกราบลาตามศาลเจ้าที่ในหมู่บ้านที่เรานับถือ การแห่ขบวนให้นาคนั่งบนหลังม้าแล้วมีขบวนแห่แถวหรือกลองยาวตามชอบที่เห็นส่วนมากจะใช้แถว มีการร่ายรำเป็นที่สนุกสนาน ที่ต้องใช้ม้าก็เพราะแต่ก่อนที่พระพุทธรูปเจ้าออกบวชก็นั่งหลังม้าออกบวชแล้วปลงผม เป็นความเชื่อแบบเดียวกัน

การทำขวัญนาคแต่ก่อนนิยมใช้หมอลำขวัญมาทำให้ อาจจะเป็นอย่างนักร้องไวพจน์ เพชรสุพรรณ ทศพล หิมพานต์ แต่ที่บ้านก็จะนิมนต์พระที่วัดมาเทศน์สอน ถ้าเจ้าอาวาสไม่ได้มาแทนก็ต้องมอบหมายให้พระรูปอื่นมาแทนก็แล้วแต่ ตอนเย็นก็มีงานเลี้ยงแบบที่เขานิยมทำกันคือเลี้ยงโต๊ะจีน มีดนตรีแสดง นาคก็จะได้พบปะ

กับญาติพี่น้องและเพื่อนพ้อง ค็นนั้นก็จะพักอยู่ที่บ้านสำหรับงานพຸ່ງนี้เลย งานเลี้ยงแต่ก่อนจะทำอาหารกันเองและเป็นอาหารแบบไทย ๆ ทั้งหมด แต่ปัจจุบันได้ะเงินทำได้มากและสะดวกกว่าอาหารไทย

พอเช้าวันที่สองก็เป็นวันที่กำหนดทำพิธีทางสงฆ์ในโบสถ์ ตอนเช้าก็มีการกราบลาพ่อแม่โดยการที่นาคล้างเท้าให้ทั้งสอง ปู่ย่า ตายาย และมีการอาบน้ำที่ผสมน้ำหอม ดอกไม้ แล้วขัดด้วยขมิ้นผงให้นาคหอมเหลืองสวยไปทั่วตัว เป็นการชำระล้างสิ่งสกปรกและมลทินที่เคยผ่านมา แต่ก่อนนาคจะขัดด้วยขมิ้นชันไว้หลายวันเพื่อให้ดูมีสง่าราศี จากนั้นก็ตั้งขบวนแห่นาค มีแถวร้องรำวงไปรอบหมู่บ้าน นาคแต่งตัวด้วยชุดขาวมีผ้าตาข่ายคลุม พนมมือนั่งบนเก้าอี้บนรถยนต์อีกชั้นหนึ่งแล้วพนมมือถือรูปเทียนแพไปตลอดทาง ระหว่างทางก็แวะกราบลาศาลเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง ก่อนเข้าโบสถ์ก็จะลงจากรถแล้วเพื่อนนาคก็จับให้เขาคอแห่รอบโบสถ์เวียนขวาอีก 3 รอบ ก่อนเข้าโบสถ์ก็มีการโปรยทาน มี 3 อย่างที่ยึดถือกันสำหรับผู้บวชคือ ข้าว เมตตา ข้าวคือข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ ทานกับเมตตา คือ การโปรยทานและทำบุญถวายพระ เสร็จแล้วก็เข้าโบสถ์เพื่อประกอบพิธีทางสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี

4. ประเพณีการแต่งงาน การแต่งงานเป็นการเปลี่ยนสถานภาพจากคนโสดเป็นคนที่มีความรับผิดชอบแล้ว และเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิตที่มีความสำคัญและมีความหมาย เป็นการประกาศให้สังคมรับรู้และยอมรับด้วยกันทั้งสองฝ่าย รายละเอียดสำหรับพื้นที่พนมทวนไม่มีการบันทึกไว้ แต่โดยปกติแล้วเมื่อชายหญิงตกลงจะแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ฝ่ายชายจะบอกผู้ปกครองของตนเพื่อไปขอสู่ขอต่อพ่อแม่หรือผู้ปกครองของหญิงคนรัก เมื่อตกลงกันแล้วก็จะกำหนดวันหมั้นหมายและหาฤกษ์แต่งงานต่อไป ซึ่งอาจจัดเป็นวันเดียวกันเลยก็ได้

ของหมั้นอาจเป็นแหวน สร้อยทอง ตามแต่จะตกลงกันตามฐานะหรือตามแต่ฝ่ายชายจะหาให้ วันฤกษ์ดีที่แต่งงานฝ่ายชายจะไปยังบ้านเจ้าสาวในตอนเช้า เพื่อฟังพระเจริญพระพุทธมนต์และตักบาตรร่วมกัน มีการยกขบวนขันหมากมายังบ้านเจ้าสาว เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาวก็จะมีเด็กแต่งตัวถือพานหมากมาเชิญเจ้าบ่าวเข้าบ้าน และผ่านการกั้นประตูต่าง ๆ แบบโบราณ เจ้าแก่ฝ่ายเจ้าสาวตรวจสินสอดและทำพิธีเคล้าเงินทุนแล้วจึงให้บ่าวสาวทำพิธีไหว้ผีปู่ย่าตายาย แล้วญาติ ผู้ใหญ่รดน้ำ และคู่บ่าวสาวไหว้ญาติผู้ใหญ่ เป็นเสร็จพิธีภายในครอบครัว (กรมศิลปากร, 2525)

ปัจจุบันอาจมีการรดน้ำคู่บ่าวสาวในตอนบ่ายเพื่อให้ญาติและผู้เคารพนับถือมาอวยพรด้วย เสร็จแล้วจึงเป็นการเลี้ยงอาหารแก่ญาติมิตร หลังจากเสร็จงานเลี้ยงจึงจะเป็นฤกษ์ส่งตัว เจ้าสาวเข้าเรือนหอ ในพิธีส่งตัวก็มีการปูที่นอนโดยมักเชิญคู่สามีภรรยาที่อยู่กินกันมานานเป็นผู้ปูที่นอน และนอนเอาฤกษ์เอาชัย จากนั้นเจ้าแก่ฝ่ายเจ้าสาวสอนวิธีครองเรือนให้แก่คู่บ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี

5. ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ เมื่อหาฤกษ์ดีเพื่อจัดงานขึ้นบ้านใหม่ได้แล้ว ก็จะมีการนิมนต์พระมาสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้าน มีการตักบาตร และถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ จากนั้นในช่วงเย็นเจ้าภาพในงานจัดเชิญแขกหรือมาเลี้ยงอาหารเย็นโดยจัดโต๊ะจีน ซึ่งการจัดลักษณะนี้ (เลี้ยงโต๊ะจีน) คงเพิ่งเกิดขึ้นในระยะหลังแต่ก่อนก็มักจะจัดเลี้ยงทำอาหารกันเองโดยมีเพื่อนบ้านมาช่วยงาน ปัจจุบันมีร้านอาหารหรือภัตตาคารรับจัดงานให้เป็นการซื้อความสะดวก

อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ประเพณีที่อำเภอกระนวน มีลักษณะที่เป็นประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนาค่อนข้างมาก ซึ่งก็เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ ในประเพณีที่เกี่ยวกับวงจรกิจต์นี้ มีดังนี้

ประเพณีที่เกี่ยวกับการตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอดหัวข้อนี้ปรากฏอยู่ในรายงานในเรื่องเดียวกันเป็นการเฉพาะ จะไม่กล่าวซ้ำอีกในรายงานนี้

ไม่มีบันทึกจากผู้ช่วยวิจัยในพื้นที่ ว่ามีประเพณีใดบ้างที่เกี่ยวกับวงจรกิจต์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วในแต่ละช่วงวัยของชีวิตที่ดำเนินไปตามปกติ ต้องมีอยู่แล้ว เช่น การบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น พอจะอนุมานได้ว่ามีและธรรมเนียมคงไม่แตกต่างจากภาคกลางมากนัก

อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับการตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอด ให้อ่านจากรายงานฉบับอื่นในเรื่องเดียวกันนี้

2. ประเพณีผูกข้อมือ ทางอีสานและภาคเหนือจะมีประเพณีผูกข้อมือเป็นการรับขวัญ สู่ขวัญ และการผูกข้อมือได้นำมาใช้ในโอกาสอื่นด้วย กรณีเด็กแรกเกิดในช่วงเดือนแรก ถ้าเด็กร้องไห้งอแงโดยไม่ทราบสาเหตุ ผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านซึ่งอาจเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ใครคนใดคนหนึ่งจะไปถามหมอว่าเด็กคนนี้เป็นใครมาเกิดและอยากได้อะไร จากนั้นจะมีการนำฝ้ายทำเป็นด้าย และเหรียญสี่เงินเจาะรู หรือเหรียญทองเจาะรู มาร้อยใส่ด้าย เหรียญเงินหรือทองแล้วแต่หมอจะเป็น ผู้เฒ่ามาผูกที่ข้อมือเด็ก โดยคนที่ผูกอาจเป็นพ่อแม่ หรือ ปู่ย่าตายาย ก็ได้ เชื่อว่าจะทำให้เด็กหายอแง

อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พื้นที่อำเภอเทพา มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 55 ดังนั้นจึงมีประเพณีที่ต่างออกไปในกรณีของประเพณีตามวงจรกิจต์ในเรื่องการบวช การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ จะไม่กล่าวถึงเพราะเหมือนกับที่ปฏิบัติในภาคกลางและภาคอื่น ๆ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะประเพณีที่ต่างออกไปจากภาคอื่นและประเพณีของกลุ่มมุสลิม

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับการตั้งครุฑ การคลอด และการปฏิบัติตัวของมารดาหลังคลอด ดูจากรายงานฉบับอื่นในเรื่องเดียวกันนี้

2. พิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (กลุ่มพุทธ) พิธีนี้จัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวที่มีเด็กเกิดใหม่ตามที่ได้ทำสืบทอดกันมา และเพื่อความสงบสุขของหมู่บ้าน เป็นประเพณีว่าเมื่อมีเด็กเกิดขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกใหม่ของหมู่บ้านปรัก ถือว่าเป็นหน้าที่ของพ่อ-แม่ของเด็ก ที่จะต้องทำพิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านมีความเชื่อและนับถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะประทับอยู่ที่ต้นประดู่กลางหมู่บ้าน โดยคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านปรักได้เล่าถ่ายทอดต่อๆ กันมาว่า สมัยก่อนเป็นประจำทุกปีที่จะมีเด็กเล็ก ๆ ตายเป็นจำนวนมาก เหมือนกับมีบางสิ่งบางอย่างมาเอาชีวิตเด็ก ชาวบ้านจึงมีประเพณีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยผู้ที่ทำ

หน้าที่ประกอบพิธีคือ หมอบ้าน (นายแปลก) ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านปริก โดยจะมีการทำพิธีวันไหนนั้น จะต้องมีการดูฤกษ์วันที่เหมาะสม ส่วนใหญ่แล้วจะทำพิธีอยู่ 2 วัน คือ วันเสาร์หรือวันอังคารเท่านั้น และจะต้องให้เด็กมีอายุครบ 45 วันก่อน โดยพ่อ-แม่ของเด็กจะเชิญหมอบ้านมาประกอบพิธีที่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วจะเริ่มทำพิธีเวลาประมาณ 6 โมงเย็น โดยสิ่งของที่ต้องเตรียมคือ

- ข้าวดำ (นำผงบ่นมาคลุกกับข้าวสวยเพื่อให้ข้าวมีสีดำ)
- ข้าวขาว (ข้าวสวย)
- กบข้าว (แกงต่าง ๆ)
- น้ำพริก ผักเคี้ยว
- ลูกไก่ที่ยังมีชีวิต (ลูกไก่ที่เกิดได้ประมาณ 2-3 วัน) เพศผู้หรือเพศเมียก็ได้ โดยนำลูกไก่มาผ่าเป็น 2 ซีก ซีกหนึ่งนำไปหมกไฟ อีกซีกหนึ่งดิบ โดยในขณะที่ผ่าซีกลูกไก่นั้น จะมีการนำถ้วยมารองรับเลือดลูกไก่ เพื่อนำเลือดนี้ใช้ในพิธี
- ฐูป เทียน ดอกไม้
- หมาก พลุ
- เหยียน จำนวน 12 บาท

โดยหมอบ้านจะประกอบพิธีที่บ้านของเด็ก และเมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำสิ่งของที่เตรียมไว้ นำไปวางไว้ที่ต้นประตู และหมอบ้านจะเป็นคนจุดธูป เทียน จัดวางของเช่นไหว้ทั้งหมด ซึ่งการเช่นไหว้ด้วยลูกไก่เสมือนได้แลกกับชีวิตของเด็กแล้ว นอกจากนี้ถ้าหากเด็กเกิดที่อื่นอาจเป็นต่างอำเภอหรือจังหวัด ถ้าหากพ่อหรือแม่ของเด็กเป็นคนหมู่บ้านปริกแล้ว จะต้องกลับมาทำพิธีที่บ้านปริก ซึ่งมีการปฏิบัติอย่างนี้มาเป็นเวลานานแล้ว

3. พิธีเรียกตา-ยาย (กลุ่มพุทธ) พิธีเรียกตา-ยาย เป็นการทำตามความเชื่อที่มีในวงศ์ตระกูล ทำเพื่อเป็นการแก้บน โดยมีการบนว่าถ้าหากหายป่วยจากโรคแล้วจะมีการแก้บน ในเดือน 6 แต่มีเหตุจำเป็นที่ทำให้ไม่สามารถแก้บนในเดือนที่ 6 ได้ ทำให้อาการป่วยเพิ่มขึ้น ญาติพี่น้องจึงได้ไปดูหมอบ้านปรากฏว่าผู้ป่วยได้ถูกผีตา-ยาย (ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของผู้ป่วยที่ได้ตายไปนานแล้ว) จึงต้องทำพิธีเรียกตา-ยายในเดือนที่ 9 เพื่อเป็นการแก้บนและขอมาต่อผีบรรพบุรุษ โดยทางเจ้าภาพจะมีการดูฤกษ์ วันที่เหมาะสม (ส่วนใหญ่แล้วจะทำพิธีวันอาทิตย์และวันอังคารเท่านั้น) โดยทางเจ้าภาพกำหนดวันอาทิตย์ ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 9 เป็นวันเริ่มพิธีเรียกตา-ยาย โดยก่อนทำพิธีทางเจ้าภาพจะต้องเตรียมสถานที่โดยสร้างเป็นแคร่มีหลังคาขนาดใหญ่พอสมควร เพราะจะมีการทำพิธีทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นเวลา 2 คืน 3 วัน โดยร่างทรงและผู้ร่วมในพิธีจะกิน นอนบนสถานที่นี้เท่านั้น โดยผู้ที่ทำพิธีเรียกว่า “นิมนต์”

เริ่มพิธีด้วยการบอกกล่าวพระภูมิเจ้าที่เพื่อเป็นการขออนุญาต จากนั้นจะเป็นการเข้า โรงเล่น นิมนต์ (เชิญให้ผีตา-ยายให้มาเข้าทรง) ซึ่งเชิญไม่นานผีตา-ยายก็จะลงในร่างทรง และเมื่อลงทรงจนครบ 4 ร่างแล้ว

จากนั้นลูกหลานจะนำหมาก พลุ ให้รางวัลทั้งคน และจะมีการเรียกลูกหลานมาให้ตา-ยายดูหน้า มีการพูดคุยโดยผ่านทางรางวัล ทั้งรางวัลและญาติเวลาพูดจะมีการร้องให้ทั้ง 2 ฝ่าย

รูปที่ 4 พิธีเรียกตา-ยาย (กลุ่มพุทธ)

เมื่อรางวัลประทับแล้ว ฝัตา-ยาย ก็จะมีการพูดคุยถามเรื่องราว ต่างๆกัน จากการสังเกตจะมีการร้องให้ และลูกหลานจะเข้าไปกอดรางวัลด้วย

4. ประเพณีแต่งงาน (กลุ่มมุสลิม) เมื่อหญิงชายรักกันตกลงที่จะแต่งงานกันนั้น ฝ่ายชายจะส่งญาติผู้ใหญ่หรืออาจจะเป็นพ่อแม่ของฝ่ายชายก็ได้ ไปที่บ้านของฝ่ายหญิง เพื่อทำการสู่ขอและกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับสินสอดทองหมั้น และสิ่งของที่ฝ่ายชายจะนำมาให้ฝ่ายหญิงในวันหมั้น ข้อสำคัญทั้งชายและหญิงต้องเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน สำหรับค่าสินสอดนั้นฝ่ายหญิงเป็นผู้กำหนดว่าเท่าไรและฝ่ายชายจะนำมาให้ฝ่ายหญิงในวันพิธีแต่งงานทางศาสนา

การสมรส (นิกاح) โดยหลักนิติบัญญัติอิสลาม ได้กำหนดองค์ประกอบแห่งการสมรสไว้ 5 ประการ คือ

- ผู้ปกครองฝ่ายหญิงเป็นผู้ทำการสมรสหรือมอบหมายให้ผู้อื่น
- ถ้อยคำที่ฝ่ายผู้ปกครองใช้ทำการสมรสกับฝ่ายสามีกล่าวตอบ
- มีพยานรู้เห็นตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
- ผู้ชายที่จะเป็นสามี
- ผู้หญิงที่จะเป็นภรรยา

ขั้นตอนของการนิกاح

- วะลี คือ พ่อของฝ่ายหญิงมอบให้โต๊ะอิหม่าม
- อ่านคัมภีร์อัลกุรอาน
- กล่าวกฎบะห์นิกاح (เพื่อเป็นการอบรมสั่งสอนและให้ข้อคิดแก่เจ้าบ่าวในชีวิตสมรส)
- การตรวจสินสอด

- การกล่าวคำเสนอและคำตอบรับนิกاحต่อหน้าพยานทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งผู้ทำพิธี (โต๊ะอิหม่าม) จะเป็นผู้ถามเจ้าบ่าวและเจ้าสาว

การกล่าวคำเสนอและคำตอบรับนิกاح มีความสำคัญมาก การสมรสจะสมบูรณ์หรือไม่อยู่ที่คำกล่าวนี้คือให้ฝ่ายชายเป็นผู้กล่าวคำรับรองต่อผู้ประกอบพิธีว่า “จะรับเจ้าสาว.....(ระบุนาม) ไว้เป็นภรรยาด้วยความบริสุทธิ์ใจ” เมื่อเจ้าบ่าวกล่าวเสร็จแล้ว ผู้เป็นวลีเข้าไปถามว่า ยินยอมเป็นภรรยาเจ้าบ่าว...(ระบุนาม) หรือไม่ ถ้าเจ้าสาวรับ ก็เป็นอันว่าพิธีแต่งงานหรือนิกاحสิ้นสุดลง (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ, 2524, 63-64)

การเลี้ยงฉลองสมรส ไม่เป็นการบังคับตามหลักการอิสลาม เป็นเพียงประเพณีทางสังคมเท่านั้น การจัดงานนี้โดยทั่วไปจะจัดงานที่บ้านของฝ่ายหญิง เพื่อเป็นเกียรติแก่ฝ่ายหญิง จะมีการเชิญแขกผู้มีเกียรติและเพื่อน ๆ ญาติพี่น้องมาร่วมด้วย

5. พิธีเข้าสู่นัด (มาซิฮะยาวี) คำว่า “สู่นัด” แปลว่าแบบอย่างหรือแนวทาง ซึ่งหมายความว่า เป็นการปฏิบัติตามอย่างท่านนบีมุฮัมมัดซึ่งท่านได้เคยกระทำมา

การเข้าสู่นัด หมายถึง การขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย (Circumscission) ไม่นิยมขลิบหนังหุ้มอวัยวะเพศกับทารกที่ยังเล็กอยู่ มักจะทำเมื่อเด็กอายุได้ประมาณ 7-10 ปีขึ้นไป ตามหลักการอิสลามได้ส่งเสริมเพศชายทุกคนที่เป็นมุสลิมให้เข้าสู่นัด แต่ไม่ได้เป็นการบังคับ ถ้าไม่ทำถือว่าเป็นมุสลิมไม่สมบูรณ์ และต้องทำความสะอาดอวัยวะเพศทุกครั้งก่อนจะทำพิธีละหมาดวันละ 5 เวลา ซึ่งเป็นการยุ่งยากและเสียเวลา จึงนิยมเข้าสู่นัดเพื่อความสะดวกและหมดปัญหา

วัตถุประสงค์ของการเข้าสู่นัด

- เพื่อต้องการให้เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์จึงเข้าสู่นัด
- เพื่อความสะดวกต่อการทำความสะอาดอวัยวะเพศในการอาบน้ำละหมาดวันละ 5 เวลา
- เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว
- เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา

รูปที่ 5 พิธีเข้าสูหนัด

เด็กชายที่มีอายุ 7 –12 ปี ที่เตรียมเข้าพิธีสูหนัด จะมีการเปลี่ยนจากกางเกงมาเป็นผ้าขาวม้า หรือผ้าอะไรก็ได้ แต่ต้องเป็นผ้าที่สะอาด เตรียมตัวในการเข้าพิธีสูหนัด

ในอดีตพิธีเข้าสูหนัดในอำเภอเทพา จะนิยมทำพิธีที่บ้าน มีการจัดงานเลี้ยงฉลองอย่างใหญ่โต ทั้งนี้แล้วแต่ฐานะของแต่ละบ้าน แต่ปัจจุบันทางอำเภอเทพาได้จัดพิธีเข้าสูหนัดหมู่ขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยจะมีการจัดงานช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กนักเรียนปิดภาคเรียน โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลเทพา โรงพยาบาลเทพา และสำนักงานศึกษาธิการอำเภอเทพา สำหรับเด็กผู้ชายที่ร่วมเข้าพิธีสูหนัดหมู่ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยกำหนดให้มัสยิดประจำหมู่บ้านแต่ละแห่งส่งเด็กผู้ชายในหมู่บ้าน มัสยิดละ 5 คนมาร่วมพิธี เริ่มพิธีด้วยการทำพิธีทางศาสนา โดยมีการสวดดุอาเพื่อขอพรต่อพระเจ้า โดยผู้นำศาสนาจากมัสยิดต่าง ๆ ในอำเภอเทพา หลังจากนั้นจะทำการเข้าสูหนัด โดยการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย (Circumscission) ตามหลักทางการแพทย์ และผู้ที่ทำการขลิบคือแพทย์และพยาบาลจากโรงพยาบาลเทพา และแพทย์จากโรงพยาบาลในจังหวัดสงขลา แต่ถึงแม้ว่าทางอำเภอได้จัดพิธีเข้าสูหนัดหมู่ขึ้นที่อำเภอแล้ว แต่ชาวบ้านบางคนยังนิยมนำบุตรชายเข้าสูหนัดที่บ้าน โดยบางบ้านจะเชิญโต๊ะหมู่เต็ง (ผู้ชายมุสลิมที่มีความสามารถและชำนาญในการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ) มาประกอบพิธีที่บ้าน ทั้งนี้โต๊ะหมู่เต็งได้ผ่านการอบรมจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแล้ว หรือพ่อ-แม่จะนำเด็กไปประกอบพิธีเข้าสูหนัดที่บ้านของโต๊ะหมู่เต็ง โดยโต๊ะหมู่เต็งที่ชาวบ้านนิยมนำลูกไปประกอบพิธีเข้าสูหนัดมีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยสิ่งของที่พ่อ-แม่ของเด็กต้องนำไปคือ ผ้าขาวม้าผืนใหม่ และเงินจำนวน 250 บาท สำหรับให้แก่โต๊ะหมู่เต็ง สำหรับอุปกรณ์ในพิธีเข้าสูหนัดคือ ยาชา เข็มฉีดยา กรรไกร ด้าย โดยจะนำอุปกรณ์ทั้งหมดแช่น้ำยาฆ่าเชื้อโรคก่อนทำพิธี และเด็กผู้ชายที่เข้าพิธีจะต้องนุ่งผ้าขาวม้าที่เตรียมไปเพื่อความสะดวกในการประกอบพิธี โดยโต๊ะหมู่เต็งใช้เข็มฉีดยาฉีดยาชาบริเวณอวัยวะเพศ เมื่อยาชาออกฤทธิ์ โต๊ะหมู่เต็งจะใช้กรรไกรตัดเปลือกหุ้มอวัยวะเพศ

ในขอบเขตที่เหมาะสม จากนั้นจะนำด้ายมาผูกเพื่อไม่ให้เลือดไหล และนำผ้าพันแผลมาปิดแผลไว้ เป็นการเสร็จพิธี บางบ้านถ้ามีฐานะจะมีการทำบุญ (ดีห์รี) ที่บ้าน

พิธีการทำสูหนัดหญิง

ก่อนเริ่มพิธีด้วยการที่หญิงตั้งครรภ์ต้องเตรียมของที่จะให้โตะบิตัน (ตั้งคราด) ซึ่งจะมีข้าวสารใส่จาน เหรียญจำนวน 12 บาท และเงินจำนวน 200 บาท โดยฝังไว้ในข้าวสาร และจะมีถ้วยใส่น้ำมัน (สำหรับนวดหลังคลอด) ซึ่งเมื่อทำพิธีเสร็จจะนำสิ่งของเหล่านี้ให้โตะบิตัน โดยนำทั้งหมดแม้แต่จานด้วย และจะเริ่มพิธีด้วยการที่โตะบิตันจะนำอุปกรณ์ในการทำสูหนัด โดยมี เช็มสำหรับเจาะ เหรียญโบราณ (เบี้ยโบราณ ซึ่งจะมีรูอยู่ตรงกลาง) มาแช่ในน้ำร้อน (เป็นการฆ่าเชื้อโรค) ส่วนอุปกรณ์อย่างอื่น คือ สำลี โดยนำมาปั้นเป็นก้อน จำนวน 7 ก้อน ซึ่งจากการสอบถามว่าทำไมต้อง 7 ก้อนนั้น โตะบิตันให้เหตุผลว่า เพราะอิสลามมีความเชื่อว่าของที่สกปรกมีอยู่ 7 อย่าง จึงต้องทำความสะอาด 7 ครั้ง ยกตัวอย่างเช่น ถ้าอิสลามโดนสุนัขเลียโดยไม่ได้ตั้งใจ ต้องรีบล้างน้ำ 7 น้ำ (ครั้ง) จึงจะถือว่าสะอาด อุปกรณ์อย่างอื่นจะมี แอลกอฮอล์ โดยที่โตะบิตันจะนำสำลีที่ปั้นเป็นก้อนมาจุ่มแอลกอฮอล์ จากนั้นนำมาเช็ดที่บริเวณอวัยวะเพศของเด็ก โดยใช้สำลีเช็ดทีละก้อน จากนั้นจะนำเหรียญโบราณซึ่งมีรูอยู่ตรงกลางมาวางบนอวัยวะเพศให้รูตรงกับ Clitoris และจะนำเข็มเจาะจนเลือดออกนิด ๆ ตอนนี้จะสังเกตได้ว่าเด็กจะร้องไห้ และเมื่อเลือดออกก็เป็นการเสร็จพิธี

6. งานศพ การทำศพแบบศาสนาอิสลาม มีกระบวนการดังนี้

- การอาบน้ำศพ
- การห่อศพ
- การละหมาดให้แก่ศพ
- การฝังศพ

การฝังศพ ชาวบ้านนิยมฝังศพให้หันหน้าไปทางทิศที่ตั้งของ นครเมกกะ ที่สถิติยหินอัลกะบะฮ์ วางศพนอนในท่านอนตะแคงให้ไหล่ขวาลง หลุมฝังศพขุดให้ลึกพอสมควร เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้กลิ่นของศพระเหยขึ้นมาเหนือพื้นดิน และไม่ให้สัตว์คุ้ยเขี่ยได้ ขณะทำการฝังนั้นลูกหลานญาติพี่น้องจะช่วยกันเกลี่ยดินฝังศพ และมีโตะอิหม่ามหรือใครก็ได้อ่าน ตัลเกน ญาคิฟีน้องและผู้ที่มีมาร่วมงานศพนั่งฟัง เป็นอันว่าเสร็จพิธี เมื่อฝังศพแล้ว ในเวลากลางคืนญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาร่วมกันอ่าน กุลฮุวัลเลาะห์ ที่บ้านเจ้าภาพ และมีการเลี้ยงน้ำชา อาหารว่าง หลังจากนั้นจะมีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เมื่อครบ 3 วัน 7 วัน และ 40 วัน ทั้งนี้แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพ

ข้อห้ามเกี่ยวกับการทำศพ ตามหลักการอิสลามมีข้อห้ามเกี่ยวกับการทำศพ ดังนี้

- ห้ามเก็บศพไว้นาน ตายแล้วต้องรีบจัดการอาบน้ำศพ ห่อศพ ละหมาด แล้วนำศพไปฝังทันที ให้เสร็จภายใน 1 วัน (24 ชั่วโมง)
- ห้ามญาติหรือผู้ใดเปล่งเสียงแสดงความทุกข์

- ห้ามนำทรัพย์สินของผู้ตายไปใช้โดยมิได้รับอนุญาตจากทุกคนที่มีสิทธิ์รับมรดก นอกจากจะนำไปใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำศพเท่านั้น

7. พิธีทำบุญอุโบสถ วัตถุประสงค์

- เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว
- เพื่อเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างพี่น้อง ญาติ ๆ และเพื่อนบ้าน
- เพื่อเป็นการรักษารธรรมเนียมประเพณีสืบต่อกันมา

พิธีทำบุญอุโบสถนิยมทำบุญในเดือน 6 โดยสามารถประกอบพิธีได้ตลอดทั้งเดือน ซึ่งจะมีการประชุมของคณะกรรมการมัสยิด เมื่อได้วันที่แน่นอนแล้วจะมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบ การทำบุญอุโบสถจะมีทำบุญกันในทุกหมู่บ้าน โดยในเดือนที่ 6 จะมีการทำบุญร่วมกันของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมกันที่มัสยิดเป็นจำนวนมากไม่เฉพาะชาวบ้านในหมู่บ้านเท่านั้น ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ที่มีญาติที่เสียชีวิตแล้วฝังอยู่ที่อุโบสถก็จะมาร่วมประกอบพิธีด้วย นอกจากการทำบุญอุโบสถในเดือนที่ 6 แล้ว จะมีการทำบุญให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไปเยี่ยมอุโบสถ” ซึ่งการไปเยี่ยมอุโบสถจะมีหลังจากการทำพิธีละหมาดในวันอีดิลฟิตรี (วันฮารีรายอ, วันออกบวช) และในวันรายอฮัจญ์ โดยจะมีการสวดให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว การทำบุญอุโบสถนั้นบางหมู่บ้านทำพิธีช่วงเช้า บางหมู่บ้านทำพิธีช่วงบ่าย โดยก่อนที่จะมีการทำพิธีทางศาสนานั้น ผู้ชายชาวมุสลิมทั้งหมู่บ้านจะร่วมกันถางหญ้า ทำความสะอาดอุโบสถก่อน นอกจากนี้ยังเป็นประเพณีของทุกหมู่บ้านที่จะมีการเชิญผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา โต๊ะเอน จากหมู่บ้านอื่นมาร่วมประกอบพิธีทางศาสนาด้วย โดยผู้ทำพิธีจะมีเฉพาะผู้ชายมุสลิมเท่านั้น (ห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในบริเวณอุโบสถ เพราะมีความเชื่อว่าผู้หญิงไม่สะอาด) จะนั่งล้อมรอบอุโบสถ จากนั้นมีการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อขอพรต่อพระเจ้าให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และบริเวณมัสยิดชาวบ้านผู้หญิงช่วยกันจัดเตรียมอาหาร โดยชาวบ้านจะช่วยกันนำอาหารมาจากบ้านมารวมกันที่มัสยิด กับข้าวส่วนใหญ่จะเป็นแกงไก่ แกงเนื้อ ส่วนขนมจะมี แบ่งข้าวหมาก ข้าวต้มใบกะพ้อ ฯลฯ และที่สำคัญในวันทำบุญอุโบสถ ทางคณะกรรมการมัสยิดจะกำหนดให้แต่ละบ้านจัดเตรียม “จาด” ซึ่งจาดมีไว้สำหรับมอบให้แก่ผู้ร่วมงานทำบุญ ภายในจาด ไม่ได้กำหนดว่าต้องใส่อะไร แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านนิยมใส่ผลไม้ตามฤดูกาล เช่น เงาะ มะม่วง ขนมต่าง ๆ และเงิน ส่วนใหญ่จะเป็นเหรียญ 5 หรือเหรียญ 10 และเมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาจากอุโบสถแล้ว จะเป็นการรับประทานอาหารร่วมกัน และหลังจากรับประทานอาหารเสร็จจะมีการมอบจาดให้แก่คนละ 1 ห่อ ถ้าหากมีจาดเหลือ จะมีการมอบจาดให้แก่เด็ก ๆ ด้วย

ประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ

ในหัวข้อนี้จะไม่แยกรายอำเภอ แต่จะอธิบายรวมกันไปในคราวเดียว เนื่องจากเทศกาลต่าง ๆ จัดขึ้นทุกภาคทั่วประเทศ แต่อาจเรียกชื่อประเพณีต่างออกไปเท่านั้นเอง

1. สงกรานต์ สมัยก่อนสังคมไทยถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพิ่งจะเปลี่ยนใช้วันที่ 1 มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ในปี พ.ศ. 2484 ถึงกระนั้นวันสงกรานต์ก็เป็นช่วงเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ มีงานบุญและการสนุกสนานรื่นเริงทั่วประเทศ

โดยปกติสงกรานต์จัดแบ่งเป็น 3 วัน คือ

วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ถือเป็นวันต้นของปีใหม่ ชาวบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้ไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระที่วัดประจำหมู่บ้านของตน ส่วนทางภาคเหนือจะเรียกวันนี้ว่า “วันสังขารล่อง” ถือเป็นวันสิ้นปีเก่า ถือเป็นวันสิ้นปีเก่า หลังจากทำบุญแล้ว เขาจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนของตน กำจัดความสกปรกซึ่งถือเป็นความไม่ดีของปีเก่าให้หมดสิ้นไป เพื่อต้อนรับปีใหม่ด้วยความบริสุทธิ์เป็นมงคล

วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา ทางภาคเหนือจะพักผ่อนอยู่แต่ในบ้านไม่ไปไหน เป็นแต่หุงต้มอาหารจัดสำหรับควหาวน เตรียมเอาไปทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วในวันรุ่งขึ้น หนึ่งวันที่ 14 เมษายน รัฐบาลประกาศให้เป็นวันครอบครัว เป็นวันหยุดราชการอีก 1 วัน

วันที่ 15 เมษายน เรียกว่า “วันเถลิงศก” เพราะเป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่ แต่เป็นวัน “พระยาวัน” ของทางภาคเหนือ ชาวบ้านจะนำภัตตาหารคือสำหรับควหาวน ผลไม้ และหมากเมี่ยงไปถวายพระที่วัด เรียกว่า “ทานขันข้าว” หรือ “ทำบุญขันข้าว” เพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว (กรมศิลปากร, 2525: 137-138)

สำหรับภาคกลางนั้นมีการทำบุญตักบาตรตลอด 3 วัน ส่วนภาคใต้นั้นก็มีการทำบุญตักบาตรและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน

รูปที่ 6 การทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ

จะมีการทำบุญ จตุรถูปเทียน และนำอาหารออกมาวาง ซึ่งเชื่อว่า
เป็นการทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จะมีการรดน้ำให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ผู้สูงอายุ และมีการสงฆ์น้ำ
พระพุทธรูปประจำหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ๆ ด้วย ในบางแห่งมีการสงฆ์น้ำพระสงฆ์ด้วย ซึ่งมักเป็นพระที่มีลูก
ศิษย์นับหน้าถือตามาก การเล่นน้ำสาดกันนั้นในสมัยก่อนทำต่อเมื่อได้สงฆ์น้ำพระและรดน้ำอวยพรให้ญาติ
ผู้ใหญ่แล้ว

รูปที่ 7 การขอขมา และขอพรจากผู้ใหญ่

ในพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ (ทวด ปู่ย่า ตายาย) ลูกๆ หลานๆ และเพื่อนบ้านบริเวณใกล้เคียงจะมานั่ง
รวมกัน พนมมือ ขอขมา และขอพรจากผู้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าพรนี้เป็นสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว

รูปที่ 8 พิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

หลังจากขอขมา ขอพรจากผู้ใหญ่แล้ว จะเป็นการรดน้ำดำหัว (อาบน้ำ) โดยจะมีเตรียมน้ำสำหรับใช้อาบโดยจะมีการนำดอกมะลิมาลอยในน้ำ หรือนำน้ำอบไทยมาผสมในน้ำ โดยจะเริ่มจากผู้อาวุโสที่สุดเป็นผู้เริ่มอาบน้ำให้ผู้ใหญ่ก่อน

2. เทศกาลลอยกระทง การลอยกระทงของไทยนั้นมียุ่ทุกภาค แม้จะแตกต่างกันไปบ้างสำหรับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น แต่วันลอยและวิธีการก็มักตรงกันหรือใกล้เคียงกัน

ภาคเหนือ เรียกลอยกระทงว่า “งานยี่เป็ง” คือวันเพ็ญเดือนยี่ หรือวันเพ็ญเดือนสอง ทั้งนี้เพราะการนับเดือนทางจันทรคติของชาวเหนือเร็วกว่าชาวภาคกลางไป 2 เดือน งานลอยกระทงทางเหนือโดยเฉพาะที่เชียงใหม่ ก็มีขบวนแห่กระทงไปตามถนน จัดประกวดกระทง และมีประกวดนางนพมาศ ที่อำเภอเมืองน่าน เข้าใจว่าคงมีงานลอยกระทงเช่นกัน แต่ไม่ปรากฏในบันทึก

ภาคอีสาน ดังที่เคยกล่าวไว้แล้ว จัดให้มีการลอยกระทงปีละ 2 ครั้ง คือวันเพ็ญเดือน 11 ในช่วงวันออกพรรษา และวันเพ็ญเดือน 12 กลางคืนของวันออกพรรษามีการลอยกระทง บางแห่งเรียกว่า “พิธีปลั่อยเรือไฟ” หรือ “ล่องเรือไฟ” หรือ “ไหลเรือไฟ” คือวัดที่อยู่ใกล้แม่น้ำจะสร้างแพหยวกกล้วย มีรูปพญานาค หรือรูปเรืออยู่บนแพ ประดับด้วยดอกไม้ ธูป เทียน และได้ ซึ่งปักเป็นระยะ ๆ ไว้ตลอดแพหยวกกล้วยนั้น บางแห่งก็อาจจะมีอาหาร เสื้อผ้า ของใช้บรรจุลงไปด้วย เมื่อถึงเวลาชาวบ้านจะช่วยกันจุดได้ แล้วลากแพไปปล่อยไว้กลางแม่น้ำให้ลอยไป คนยากจนที่อยู่ทางปลายน้ำ จะรอเก็บเอาของในกระทงหรือแพนั้นไป

ภาคใต้และภาคกลาง นิยมลอยกระทงในวันเพ็ญเดือน 12 ผู้ที่มีบ้านเรือนใกล้แม่น้ำมักไปลอยกระทงในบริเวณที่ทางราชการจัดให้ มีการประกวดกระทง ประกวดนางนพมาศเช่นเดียวกับภาคเหนือ ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองริมแม่น้ำ ก็ยังนิยมลอยกระทงริมฝั่งแม่น้ำอยู่เช่นเดิม (กรมศิลปากร, 2525 : 153)

ที่อำเภอเทพา ชาวบ้านจะตัดผม เล็บ ชายเสื้อ-กางเกง และเศษสติกส์ใส่ลงในกระทงด้วย เป็นการลอยเคราะห์ลอยโศก ก่อนลอยก็จะขอพรจากพระแม่คงคา กล่าวอธิษฐานตามใจปรารถนา ก่อนจะปล่อยกระทงให้ลอยไปตามน้ำ

3. วันขึ้นปีใหม่ วันขึ้นปีใหม่ เป็นวันสากลที่ทั่วโลกถือวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ ทางราชการจัดสถานที่ให้ประชาชนมาทำบุญใส่บาตรในตอนเช้า ถ้าไม่ไปในที่ซึ่งราชการจัดไว้ให้ ก็อาจจัดของไปถวายพระที่วัด นอกจากเป็นการทำบุญแล้วยังขอพรจากพระที่ตนเคารพนับถือด้วย

4. วันเด็กแห่งชาติ ทางราชการกำหนดให้เสาร์ที่ 2 ของเดือนมกราคม เป็นวันเด็กแห่งชาติ โรงพยาบาลอำเภอทั้ง 4 แห่งที่เป็นพื้นที่ศึกษาตามโครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยนี้ ก็มีการจัดงานวันเด็กขึ้นเช่นกัน โดยจะรวมเด็ก ๆ และพ่อแม่ของตัวอย่างในโครงการวิจัยดังกล่าว มาร่วมจัดกิจกรรมสนุกสนานกัน เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ช่วยนักวิจัยและเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล กับแม่และเด็ก ๆ ในโครงการ ซึ่งนับว่าได้รับการตอบรับด้วยดี

บทที่ 3

อภิปรายผลการศึกษา

การนำเสนอในบทนี้จะอภิปรายในภาพรวมของทั้ง 4 พื้นที่ศึกษา หลังจากนั้นจะวิเคราะห์เฉพาะพื้นที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เป็นตัวอย่างให้เห็นบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในพื้นที่อื่นๆ ก็มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากสังคมไทยโดยรวมได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลไทยมาตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา

ประเด็นในการอภิปราย ยังคงยึดกรอบการจำแนกประเพณีเป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีตามศาสนา เห็นได้ว่าทุกพื้นที่ศึกษายังคงปฏิบัติตามศาสนพิธีตามความเชื่อของชุมชนได้อย่างดี ส่วนหนึ่งเป็นการสืบทอดประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ถึงแม้ว่าคนที่ไปวัดจะเป็นผู้อาวุโสและผู้สูงอายุในชุมชนนั้นก็ตาม แต่ในบางกรณีเช่นการเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนาพุทธก็จะได้รับความร่วมมือจากคนทุกวัยไปร่วมในพิธีกรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตามรายละเอียด ขั้นตอนในพิธีกรรมบางอย่าง อาจถูกลดลงไปบ้างตามความจำเป็นของคนในชุมชน ที่ต้องออกไปทำงานไกลบ้านมากขึ้น

กรณีของลงพื้นที่อำเภอเทพา ที่มีทั้งกลุ่มพุทธและมุสลิมอยู่ร่วมกันความแตกต่างในความเชื่อทางศาสนา ไม่มีผลต่อความร่วมมือและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ต่างก็ปฏิบัติตามศาสนกิจของแต่ละกลุ่มได้อย่างปกติสุข ในงานเมาลิดของอำเภอหรือจังหวัด คนที่ไปในงานก็มีทั้งพุทธศาสนิกชนและมุสลิม

2. ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น จากการที่ภาพรวมของสังคมไทย เป็นสังคมพุทธ ดังนั้นถึงแม้จะเป็นประเพณีเฉพาะท้องถิ่น ก็ยังคงมีเรื่องของศาสนาเข้ามาเจือปน รวมทั้งเรื่องของการนับถือผีตามคติความเชื่อดั้งเดิม แม้ว่าจะเป็นพุทธก็ยังไม่ทิ้งความเชื่อดั้งเดิม ของใหม่ทับซ้อนกันอยู่ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด คือ มีทั้งนับถือผีนางเทวดา พุทธ พราหมณ์ ผสมปนเปกันไป แสดงออกในประเพณีพิธีกรรมของคนในชุมชน ขณะเดียวกัน การฟื้นฟูประเพณีเดิมให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนก็ได้มีขึ้นมาในระยะหลังดังการแข่งเรือ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีคลองแม่น้ำไหลผ่าน เป็นสังคมน้ำที่ต้องพึ่งพาน้ำในแม่น้ำลำคลองเป็นที่หาอยู่หากิน เมื่อเสร็จจากงานไร่นาจึงเป็นงานหนัก เหน็ดเหนื่อยตลอดฤดูกาลทำนา งานรื่นเริงประจำปีจึงเป็นส่วนช่วยผ่อนคลายชีวิตของชาวบ้านและเป็นการเติมสีสันให้กับชีวิต เพื่อเผชิญกับฤดูกาลทำนาในปีต่อไปได้

อนึ่งในงานบุญของทุกพื้นที่ จะมีการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วเสมอ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณที่มีต่อบรรพบุรุษและบรรพสตรีทั้งหลาย และรวมไปถึงเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายด้วย ขณะเดียวกันก็หวังให้ผู้ล่วงลับที่เป็นญาติโยมทั้งหลายให้ช่วยคุ้มครองให้ลูกหลานอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ช่วยขจัดทุกข์ภัยทั้งหลายให้ด้วย

3. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ในทุกพื้นที่ศึกษา อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือ การเกษตร โดยเฉพาะการทำนา ยังคงเป็นอาชีพหลักอยู่ ในสมัยเดิมก่อนที่จะมีการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิตนั้น การทำนาขึ้นอยู่กับธรรมชาติอย่างมาก ปีใดฝนน้ำตกต้องตามฤดูกาลก็จะทำนาได้ผลดี ปีใดฝนแล้งหรือแม้แต่ฝนมากจนน้ำล้น ก็มีผลกระทบต่อผลผลิตที่ได้ ประกอบกับความรู้ในเรื่องการปรับปรุงบำรุงพันธุ์พืชและบำรุงดินยังมีไม่มากนัก ดังนั้น พิธีกรรมความเชื่อการปฏิบัติต่อทุกขั้นตอนในการผลิตจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่เป็นความหวังได้ว่า เมื่อทำถูกขั้นตอน พิธีกรรมต่างๆแล้ว ผลจากกระทำนั้น หรือเทวดาอารักษ์ แผ่นดิน แผ่นฟ้า แผ่นน้ำ คงช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ มีการทำขวัญข้าว บูชาเจ้าแม่โพสพ แม้แต่วัวควายที่ช่วยทำงานหนักให้ก็ยังให้ความเคารพ เพราะเป็นผู้ช่วยงานที่สำคัญขาดไม่ได้ และเมื่อได้ผลผลิตแรกได้ก็จะมีการทำบุญ ของที่ถวายพระสงฆ์ต้องเป็นของที่ดีที่สุด และเป็นผลแรกได้เพื่อความเป็นสิริมงคลทั้งแก่ตนเองและครอบครัว รวมถึงผลบุญที่ได้จะส่งให้ได้รับความอุดมสมบูรณ์จากการผลิตในครั้งต่อไป

ปัจจุบันแม้ชาวนาจะยังคงทำนาอยู่ แต่การทำนาได้มีการปรับเปลี่ยนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น จากการเกษตรแผนใหม่ที่รัฐเป็นผู้ส่งเสริมและแนะนำไม่ว่าจะในรูปของพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง วิธีการบำรุงดินด้วยปุ๋ยเคมี การไถนาด้วยเครื่องไถนาที่เรียกว่า ควายเหล็ก แม้แต่ฝนฟ้าก็ยังมีการเทียมตามโครงการของในหลวง ปัจจุบันทั้งหลายเหล่านี้มีผลต่อวิถีคิด วิถีปฏิบัติที่ชาวนามีต่อกระบวนการผลิตทั้งหมด ประเพณีที่เนื่องด้วยอาชีพเริ่มไม่มีความสำคัญอีกต่อไป ดังเช่นการไหว้ผีตาแฮกในภาคอีสาน ที่ยังคงเหลืออยู่น้อย

หนึ่งกรณีบุญบั้งไฟอาจเป็นข้อยกเว้น แม้ว่าโดยสาระแล้วบุญบั้งไฟทำเพื่อบูชาแถนและขอให้ฝนตกตามฤดูกาล บุญบั้งไฟเป็นส่วนหนึ่งของ “ฮัตติสสองคลองสิบสี่” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาแม่บทและบำเหน็จวิถีชีวิตอีสาน ประกอบกับระยะหลังทางราชการได้เข้ามามีส่วนทำให้บุญบั้งไฟยิ่งใหญ่อลังการ ด้วยการจัดประกวด จัดกระบวนการแห่สวยงาม เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว บุญบั้งไฟจึงเพิ่มการหน้าที่ใหม่เข้าไปเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย

4. ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต ประเพณีในส่วนนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละครัวเรือนซึ่งสมัยเดิมมีการปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ดังเช่นการรับขวัญเด็กแรกเกิด การขึ้นเปล การโกนผมไฟ เป็นต้น แต่ด้วยองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กที่ได้นำเข้ามาผ่านบุคลากรสาธารณสุข และสื่อต่างๆ ทำให้แบบแผนที่เคยปฏิบัติต่อเด็กแรกเกิดเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามในกลุ่มที่ยังดำรงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น กลุ่มชาวเขาในเขตอำเภอเมืองน่านและกลุ่มมุสลิมที่เทพา ยังคงมีประเพณีต่างๆที่เกี่ยวกับการเกิด และการเลี้ยงดูเด็กแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆอย่างชัดเจน เพราะนอกจากจะเป็นการดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวยังขาดโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับเลี้ยงดูเด็กและคุณภาพชีวิตในภาพรวม

ในประเพณีต่างๆ ในวงจรชีวิตของบุคคลนั้น มีพิธีกรรมต่างๆ มารองรับเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่ง ดังกรณีการแต่งงาน การโกนจุก การ สุหนด เป็นต้น และในงานขึ้นบ้านใหม่ก็ทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ทุกคนที่อยู่ในบ้าน เพื่อให้อยู่ดีมีสุข แม้ในงานอวมงคล เช่น งานศพ ก็ต้องมีพิธีกรรม และประเพณีปฏิบัติต่างๆ มารองรับเพราะนอกจากจะเป็นการแสดงความเห็นใจแก่ญาติๆ ที่

ต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปแล้ว ยังเป็นการแสดงความอาลัยแก่ผู้วายชนม์ รวมทั้งทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายด้วย อนึ่งพิธีกรรมในงานศพยังเป็นการแบ่งโลกของคนเป็นกับคนตายออกจากกัน เป็นการส่งวิญญาณผู้ตายให้ไปสู่สุคติ

5. ประเพณีในเทศกาลต่างๆ ประเพณีที่เด่นปรากฏในทุกพื้นที่ศึกษา คือ งานสงกรานต์เนื่องด้วยวันสงกรานต์สำหรับสังคมไทยแต่เดิมนั้น เป็นวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ จึงต้องมีการเฉลิมฉลองกัน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยซึ่งส่วนใหญ่ทำการเกษตร เป็นช่วงที่ว่างจากการทำไร่ไถนา จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหม่ และเล่นสนุกกัน

ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะนับวันที่ 1 มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่แล้วก็ตาม แต่วันสงกรานต์ก็ยังเป็นประเพณีที่เฉลิมฉลองและเล่นสนุกกันทั่วประเทศ เนื่องจากรัฐบาลให้มีวันหยุดเพิ่มเป็นวันครบครันในช่วงเดียวกัน ประกอบกับในวันสงกรานต์ลูกหลานที่ทำงานไกลบ้านแค่ไหนต้องกลับไปทำบุญที่บ้าน รวมทั้งการเล่นสาดน้ำเป็นเรื่องสนุกสนาน ผู้คนไม่ว่าชาติไหนภาษาใดที่มาเที่ยวเมืองไทยในเทศกาลสงกรานต์ ต่างก็ได้เล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานเหวี่ยงโดยไม่มีบริบทผลงานบุญอยู่เลย วันสงกรานต์จึงเป็นเทศกาลที่ “ขายได้” และยังคงรับใช้ชุมชนในลักษณะเดิมผนวกกับการเล่นสนุกโดยไม่มีการถือสากันได้

ส่วนเทศกาลลอยกระทงก็เช่นกัน ที่ยังคงปรากฏอยู่ในทุกพื้นที่ศึกษา แม่น้ำลำคลองเป็นหัวใจสำคัญของสังคมเกษตรกรรม ประกอบกับความเชื่อเรื่องลอยกระทง มีหลายที่มา ซึ่งสังคมไทยรับไว้หมด

ลัทธิพราหมณ์เชื่อว่า ลอยกระทงเพื่อบูชาแม่คงคาอันเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของอินเดีย ซึ่งเชื่อกันว่าใครได้อบน้ำชำระกายในแม่น้ำนี้แล้วเท่ากับเป็นการชำระบาปและลอยเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าคือพระนารายณ์ ซึ่งบรรทมสินธุ์อยู่กลางเกษียรสมุทร

ศาสนาพุทธ มีความเชื่อแตกต่างกันหลายอย่าง เช่น เพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้าในวันเสด็จจากเทวโลก ภายหลังที่ทรงเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์บ้างก็ลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธรูปบาทที่ทรงประทับไว้ ณ หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที บ้างก็เชื่อว่าเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระจุฬามณี พระเจดีย์บนสวรรค์

ผู้ใหญ่บางท่านเชื่อว่า ลอยกระทงเพื่อบูชาแม่คงคาที่ให้เราได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ และขอขมาต่อท่านที่ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ หรือบูชาพระอุปคุต ซึ่งบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก หรือลอยทุกข์โศกโรคภัยและบาปต่างๆ ให้พ้นไปจากตัว แม้การลอยกระทงจะมีวัตถุประสงค์และความเชื่อต่างกัน แต่สังเกตได้ว่ามีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ นับเป็นประเพณีที่ดงามสืบทอดมาจนปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ถือเป็นนักชดถกฤษที่รื่นเริงทั่วไปของชนทั้งปวง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ (กรมศิลปากร, 2525)

ประเพณีแม้มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมานาน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมเป็นธรรมดา ในที่นี้จะนำเสนอบทวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงประเพณีของชุมชนในพื้นที่อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นเป็นกรณีตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงประเพณีชุมชน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในลักษณะของการปรับเปลี่ยนรูปแบบ รายละเอียดและขั้นตอน รวมทั้งอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธี นอกจากนี้ยังมีบางประเพณีที่สูญหายไป พร้อมๆ กับการเพิ่มหรือรับประเพณีใหม่ๆ บางอย่างเข้ามาในชุมชน สำหรับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลสาเหตุสำคัญใหญ่สองประการ คือ การเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งอิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงจากสังคมภายนอก ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ พัฒนาการทางการแพทย์และสาธารณสุขและเทคโนโลยีโทรคมนาคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งที่เกิดจากนโยบายจากส่วนกลางของรัฐและกลไกการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชน สาเหตุดังกล่าวทำให้โครงสร้างและสถาบันทางสังคมเปลี่ยนแปลงบทบาทและความหมายต่อสมาชิกในสังคมไป ส่งผลให้รูปแบบวิถีการปฏิบัติของคนต่อสมาชิกในชุมชนและต่อสถาบันทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างออกไป

ในอดีตวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในชุมชนทั้งในฐานะแหล่งสรรพวิชารวมทั้งเป็นสถานที่รักษาอาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางจิตแก่ชุมชน เด็กชายที่ต้องการมีความรู้เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ หากใครต้องการมีอาชีพดีๆ ต้องบวชเรียนเพื่อให้ได้เปรียญธรรมหลักสูตรเป็นการรู้ทั้งข้อธรรมะและหลักประเพณีต่างๆ เมื่อนโยบายทางการศึกษาเปิดโอกาสให้หญิงได้มีสิทธิในการแสวงหาความรู้ วัดก็ยังเพิ่มภาระหน้าที่หนักในการอบรมเยาวชนของชุมชนเพิ่มขึ้น โดยมีพระเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ไปกับข้อธรรมะ นอกจากการถ่ายทอดค่านิยมในชุมชนแล้ว วัดยังทำหน้าที่ในการรวบรวมและหล่อหลอมคน สำหรับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบของกิจการงานบุญประเพณีต่างๆ อีกด้วย

การบวชเป็นกระบวนการสำคัญในการหล่อหลอมสมาชิกในสังคมซึ่งจะมาเป็นผู้นำหรือ ผู้สืบทอดชุมชนต่อไป ในกระบวนการนี้ผู้บวชจะต้องศึกษาธรรมะต้องเรียน บาลีและอักษรธรรม เพื่อจะสามารถอ่านคัมภีร์ไบบลานที่จารึกสรรพวิชาต่างๆ ได้ สมัยก่อนคนที่บวชโดยมากต้องบวชอย่างน้อย 5 พรรษา สามารถอ่านเขียน วิเคราะห์และรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อสึกออกมาจึงเป็นผู้รู้ ผู้นำครอบครัวและชุมชน เมื่อออกมาอยู่ในชุมชนจึงมีความเข้าใจและให้ความสำคัญต่อการสืบทอดประเพณีโบราณและการอ้างพระพุทธรักษา และสามารถชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม สถาบันการศึกษาจากวัดที่ทำหน้าที่ในการอบรมคุณธรรมและวิชาการซึ่งบุคลากรมักเป็นพระหรือผู้รู้จากการบวชเรียน ซึ่งเด็กสามารถเอาเยี่ยงและยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ สถาบันการศึกษาเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนที่มีบุคลากรที่ส่วนกลางทำหน้าที่สอนวิชาการโดยแยกส่วนออกจากชุมชนโดยเด็ดขาด การศึกษาเป็นเพียงเส้นทางที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพที่ดีกว่าอาชีพเกษตรกรรมแบบเดิมของครอบครัว มิใช่การผลิตปราชญ์ผู้รู้ที่จะทำหน้าที่ผู้นำแก่ชุมชนอีกต่อไป

ภาพของสงฆ์ที่เคร่งขรึมและสงบสำรวมสนใจศึกษาธรรมะเป็นกำลังสำคัญในการประเพณีสำคัญของชุมชนมีน้อยเต็มที แต่เดิม(40-50ปีที่ผ่านมา) พระสงฆ์ (วัยหนุ่มจำนวนมาก) จะมีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่

ในงานบุญต่างๆ เตรียมตัดไม้หาช่างไม้สำหรับทำเทียนสำหรับการบุญได้น้ำมัน เป็นหัวแรงแข็งขันสำหรับการเตรียมไม้ทำดินปืนสำหรับบุญบังไฟ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน ครั้นเมื่อสึกออกมาได้ทำหน้าที่เป็นปราชญ์ผู้รู้ ถือว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์สามารถออกเรือนได้ เมื่อมีอายุสมควรได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการพิธีประเพณีชุมชนหรือหากโชคดียังมีโอกาสเข้ารับราชการในตำแหน่งดี ๆ

การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการศึกษา ทั้งการเปลี่ยนแปลงผู้ทำหน้าที่หรือสถาบันที่อบรมสั่งสอนและให้วิชาความรู้ จากสถาบันศาสนา (วัด) มาเป็นโรงเรียน รวมทั้งลักษณะเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้ถ่ายทอดแก่ผู้คนอันเป็นคัมภีร์ชีวิตหรือค่านิยมที่หยั่งลึกถือในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

เมื่อโรงเรียนกระจายมาอย่างทั่วถึง ทำให้ผู้ชี้นำทางความคิดและค่านิยมของชุมชนมิได้เป็นพระสงฆ์อีกต่อไป แต่กลับเป็นฆราวาส ผู้นำความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ สู่ชุมชน วัดจึงเป็นเพียงสถานที่สำหรับสะสมบุญ หากวัดดีก็เป็นเนืองบุญอันดี ผู้ทำบุญได้บุญมาก หากวัด(พระ)ไม่ดีผู้คนที่ทำบุญก็ได้ผลบุญไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก (แต่ก็ยังดีกว่าไม่ได้ทำบุญ) ถูกลดบทบาทหน้าที่ลงอย่างมากของสถาบันศาสนา หากปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาทางธรรมได้ลดความสำคัญลง ชายหนุ่มผู้บวชเรียนนาน หากสึกออกมาก็มักกลายเป็นผู้ไม่ประสีประสาโลกและมีเรื่องตลกขบขันให้นามาล้อเลียนอยู่เสมอ

ปัจจุบันวัดที่เป็นสำนักเรียนมีน้อยเต็มทีในอำเภอกระนวนเหลือเพียงวัดป่าชัยมงคลเท่านั้น ในแต่ละวัดมีภิกษุที่จำพรรษาเพียง 2-3 รูป ซึ่งโดยมากเป็นหลวงพ่อบุญปลงต่อสังขารมาบวชเมื่ออายุมากแล้วจึงรู้ในหลักธรรมน้อยเต็มที เพราะการบวชมิได้ทำหน้าที่เป็นสะพานสำหรับแสดงถึงความสำเร็จในชีวิตของคนแล้ว ดังนั้นแม้ในบุญบวชนาค(บุญบังไฟ) ก็มีชุมชนที่เคร่งครัดว่าต้องมีคนบวชในการบุญนี้ไม่ได้ขาดเหลือเลยน้อยเต็มที การรับภิกษุของวัดที่ต้องมีพระสงฆ์จำพรรษาในวัดนั้นถ้วนไตรมาสอย่างน้อย 5 รูป ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นการนิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมานั่งให้ครบคณะแทน เพราะไม่เคยมีพระสงฆ์อยู่จำพรรษารอบ 5 รูปเลย กระทั่งบางหมู่บ้านไม่มีการจัดบุญภิกษุเพราะเห็นว่าผิดหลักพุทธศาสนาและไม่ได้กุศลเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามประเพณีโบราณ

เมื่อสถาบันศาสนา(วัด) ถูกลดอำนาจและบทบาทในชุมชนอย่างมาก กิจกรรมต่างๆ ของวัดจึงมิใช่สิ่งที่จำเป็นที่สุดในชีวิตอีกต่อไป เพราะมีกิจกรรมอื่นๆ จากสถาบันอื่นๆ ทางสังคม ที่เข้ามาถ่ายโอนอำนาจจากสถาบันสงฆ์ไป บทบาทหน้าที่ของสถาบันเหล่านั้นมีความเกี่ยวพันกับการทำมาหากินและการดำเนินชีวิตมากเท่าใดก็ยิ่งมีความสำคัญมากเท่านั้น แนนอนวัดจึงถูกลดบทบาทลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ให้เข้าร่วมอีกในสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้นาฬิกาชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป รูปแบบวิถีชีวิตจากเดิมที่คนในชุมชนทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เพื่อบริโภคในครอบครัวหรือแลกเปลี่ยนบ้างในชุมชน มีเวลาว่างจากการทำงานตามฤดูกาล ดังนั้นประเพณีในรอบปีของชุมชนจึงมีความสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตในอดีต (เมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา) การประกอบอาชีพทำนาที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยการผลิตหลักความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ธรรมชาติให้มา การหาอาหารตามแหล่งน้ำธรรมชาติหรือป่าที่อยู่ใกล้หมู่บ้านทำให้ผู้คนรัก

และเคารพในธรรมชาติและเชื่อในเรื่องบาปบุญและสิ่งลี้ลับต่างๆ เมื่อมีนโยบายการผลิตเพื่อการค้าและส่งออก มาทำอาชีพทำไร่และอาชีพอื่นๆ ซึ่งมีวันเวลาหยุดพักแตกต่างจากวิถีแบบเดิมประเพณีของชุมชนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคเริ่มแรกของการก่อตั้งชุมชน

ประเพณีที่มีในรอบปีที่จัดขึ้นในแต่ละเดือนมีความสำคัญและตอบสนองความสนใจใคร่รู้ และความหวังในความอุดมสมบูรณ์และความสุขในชีวิตที่เป็นไปตามครรลองอันควร รวมกระทั่งถึงชีวิตหลังความตายและความสุขในโลกหน้า ซึ่งซึมอยู่ในความเชื่อเรื่องบาปบุญที่มีอยู่ในจิตใจของทุกคนอย่างเข้มข้น ผู้คนจึงให้ความสำคัญและสนใจที่จะเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนอย่างเต็มที่และเต็มใจ ทุกเพศทุกวัย ต่างทำหน้าที่ช่วยกันและกันในงานบุญต่างๆ ของชุมชนอย่างเต็มที่ ตามวงจรชีวิตชุมชนดังนี้

งานบุญประเพณีสิบสองเดือนกับวงจรชีวิตผู้คนในอดีต

บุญเข้ากรรม ทำบุญล้างบาปที่เคยทำชั่ววงเข้าพรรษาให้เบาบางลง อยู่ในช่วงเดือนอ้าย

บุญคุณลาน เดือนยี่ฉลองผลผลิตและทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ไร่นา

บุญข้าวจี อยู่ช่วงเดือนสาม หลังข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว อากาศยังเย็นชุ่มชื้นข้าวเสร็จก็ข้าวไปถวายพระ หรือทำขนม (ข้าวเชียบ) ด้วยข้าวใหม่

บุญผะเหวด เดือนสี่ ทุกคนเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จหมดทุกอย่าง มีเวลาว่างมากพอที่จะเตรียมอุปกรณ์สำหรับงานบุญ เพราะพิธีค่อนข้างซับซ้อนยุ่งยาก

บุญสงกรานต์ หมดหน้านา อากาศร้อนเล่นสาดน้ำ เยี่ยมญาติและขอพรผู้ใหญ่ เนื่องในวันขึ้นปีใหม่

บุญบั้งไฟ เดือนหกใกล้ฤดูทำนา และใกล้ช่วงเข้าพรรษา บวงสรวงเทพเจ้าที่บันดาบฟ้าฝนให้ตกดี

บุญซำระ เดือนเจ็ด ฟ้าฝนพายุ และหญ้าฟางเน่าเปื่อยจากฝนตก ทำให้มีโรคระบาดมาก ทำบุญเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้เกิดโรคภัยในชุมชน

บุญเข้าพรรษา เดือนแปด ต้นกล้าในนาที่กำลังงอกงาม พระสงฆ์ยุติการเดินทางเพื่อป้องกันการเหยียบข้าวกล้าของชาวบ้าน

บุญข้าวประดับดิน เดือนเก้า ฤดูทำนา มีพืชผลอุดม เตรียมไว้ให้ญาติที่ล่วงลับ ทำง่าย ๆ ไม่มี

บุญข้าวสาก เดือนสิบ คำนานเสร็จ ข้าวกำลังงาม พืชผลอุดม จึงมีพิธีมาก มีการเยี่ยมเยียนญาติและแลกเปลี่ยนผลิตผลเพื่อนำมาห่อข้าวสาก มีห่อข้าวต้ม

บุญออกพรรษา เดือนสิบเอ็ด ทำบุญจุดประทีป

บุญกฐิน เป็นบุญใหญ่หลังฤดูออกพรรษา ผู้คนว่างจากการทำงาน

เมื่อรัฐบาลมีแผนพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่การผลิตเพื่อการค้า ไม่ว่าจะเป็นสร้างและปรับปรุงเส้นทางคมนาคม หรือการให้เงินกู้ยืมเพื่อการลงทุน ผลที่ตามมาคือ จากการดำเนินชีวิตและผลิตแต่ให้พอกิน รูปแบบการผลิตเพื่อการค้าทำให้การบุกเบิกแผ้วถางป่าเพื่อให้มีที่ทำกินเพิ่มขึ้น สร้างความเสียหายให้ระบบนิเวศน์รอบชุมชน พื้นที่ป่าและสัตว์ป่าซึ่งเป็นแหล่ง

อาหารสูญหายไปพร้อมๆ กับการมาของพืชเศรษฐกิจหลักๆ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ระบบเงินทุนเพื่อการผลิตในรูปแบบต่างๆ สร้างวงจรหนี้ขึ้นในชุมชน เปลี่ยนโฉมหน้าระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพแบบพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียงมาเป็นการผลิตเพื่อขาย และเงินรายได้ก็ยังคงหมุนเวียนอยู่ในระบบหนี้สินไม่หยุดหย่อน การทำทานผลผลิตเมื่อแรกเริ่มของฤดูกาลเก็บเกี่ยวแรกทุกครั้งเพื่อบูชาเทพเจ้าที่บ้านศาลความอุดมสมบูรณ์ให้หรือการบูชาหรือเฉลิมฉลองผลผลิตในรูปการทำบุญคุณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ สูญหายไปพร้อมๆ กับการเข้ามาของเทพเจ้าสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืชสารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตและเทคโนโลยีการเกษตรอื่นๆ

การประกอบอาชีพที่เน้นแรงการผลิตเพื่อการค้า ผลิตสินค้าเกษตรที่ตลาดต้องการและเร่งให้ทันตามราคาท้องตลาด จากเดิมที่การทำนาอย่างเดียวเปลี่ยนมาทำไร่อ้อย ไร่มัน ปลูกพริก เพาะเห็ด เลี้ยงโคนม เลี้ยงปลา ค้าขาย หรือประกอบอาชีพอื่นๆ หรือหลายๆ อาชีพพร้อมกันทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยทำนาแล้วเสร็จหน้านามีเวลารว่างสำหรับการทำบุญต่างๆ ตามประเพณีที่เคยทำมา แต่กลับยังวนเวียนอยู่กับการประกอบอาชีพที่ไม่มีช่วงหยุดพักผ่อน ทำให้ไม่มีเวลาสนใจเกี่ยวกับงานประเพณีของชุมชน หรือสนใจแต่ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ได้ ปัจจุบันรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญต่อความสำเร็จในชีวิต การมีทรัพย์สินเงินทองถือเป็นสิ่งที่สุดยอดที่ทุกคนปรารถนา จึงต้องมีการแก่งแย่งแข่งขันและมุ่งแสวงหาความสุขตามแนวทางที่เป็นไปได้

นอกจากพืชเศรษฐกิจจะเข้ามาแทนที่พื้นที่ป่าอันเป็นแหล่งอาหารอันอุดมของชุมชนแล้ว ยังเข้ามาแย่งชิงเวลาหรือวิถีชีวิตดั้งเดิมให้สูญหายไป จากที่เมื่อเสร็จหน้านานาสามารถแสวงหาอาหารจากแหล่งน้ำหรือป่าใกล้หมู่บ้าน ที่เหลือก็นำมาเผื่อแม่แจกจ่ายญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียง หมุนเวียนกันไม่สิ้นสุด การที่ต้องรีบเร่งเพื่อให้ผลผลิตออกสู่ตลาดได้ทันราคาดีหรือให้ทันตามโควต้าและค่าแรงที่จะเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนกันในระบบเงินตรา แทนความสัมพันธ์ในระดับใกล้ชิดของชุมชน หนองน้ำและป่าชุมชนที่เคยเป็นแหล่งอาหารหมดความสำคัญลงไป เพราะมีรถเร่ขายอาหารเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อปากท้องของชุมชนแทน ซึ่งรวมทั้งข้าวของและอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรมในงานบุญต่างๆ เช่น ขนมน ข้าวต้ม ข้าวเจียบ หรือกระยาสารท ซึ่งในอดีตมีการเตรียมการและถ่ายทอดให้ลูกหลานสืบต่อมาเป็นรุ่นๆ ดังนั้นการมีเงินเพื่อซื้อหาอาหารเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งกว่าสิ่งใดๆ

ในฐานะสมาชิกในชุมชนนอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ครอบครัวและชุมชนคาดหวังและสั่งสอนมาแล้ว การสืบทอดประเพณีตามคติที่มีแต่โบราณยังเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่ชุมชนคาดหวังจากสมาชิก การดำเนินชีวิตในรอบปี นอกจากจะประกอบอาชีพตามวิถีของแต่ละครอบครัวแล้ว การสะสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีในวันหน้าหรือโลกหน้า การแสวงหาความบันเทิงยังเป็นเรื่องที่จะได้จากงานประเพณีของชุมชน ดังนั้นทุกคนจึงมีความสนใจที่จะร่วมทำกิจกรรมของชุมชนนี้อย่างพร้อมเพรียง และมีบทบาทหน้าที่ในการทำกิจกรรมนั้นๆ อย่างชัดเจนจากการปลูกฝังและขัดเกลาจากครอบครัวและสังคม

วัฏจักรชีวิตที่เปลี่ยนไป การตีความหมายหรือให้ความสำคัญต่อสิ่งต่างๆ เปลี่ยนไปด้วย การทำบุญเพื่อความสุขในโลกหน้าหรือเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดลบันดาลให้เกิดสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตสูญเสียความสำคัญลงไป การมีเงินทองซื้อหาปัจจัยที่อำนวยความสะดวกแก่ชีวิตในโลกปัจจุบันถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสำเร็จของบุคคลซึ่งนำความสะดวกสบายและชื่อเสียงมาสู่ ครอบครัวด้วย การทำบุญของชุมชนจึงเกิดขึ้นเพียงเพื่อสืบทอดประเพณีที่บรรพบุรุษเคยทำมาให้อยู่คงอยู่เท่านั้น หรือเพื่อแสดงความเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชนตามจำนวนของเงินที่ออกสมทบทำบุญแต่ละครั้ง

จากเดิมที่หลังฤดูเก็บเกี่ยวหญิงสาวจะเก็บต้นคราม ต้นเข มาย้อมฝ้ายและย้อมไหม ซึ่งมีเคล็ดลับที่สืบทอดกันมาแต่ละบ้าน ตอนเย็นจะมีหนุ่มๆ มาจับตามคุ่มที่มีสาว ๆ เข็นฝ้าย หลังจากนั้นจะมีโอกาสพบเจอกันแต่เฉพาะในงานบุญต่างๆ เช่น บุญ ฆะเวส บุญบั้งไฟ สาวๆ จะมีโอกาสแต่งกายสวยงามเป็นพิเศษในวันที่มีขบวนแห่ หนุ่มๆ ก็จะตื่นเต็นออกมาดูสาว ๆ ที่ตนหมายปองแต่งกายสวยงามในวันนั้น

“ตัดผมสั้น พันด้าย่อนชี นุ่งขึ้นหมี่ มีแต่”ไหมล้วนๆ สงวนไว้แต่โดน”

ปัจจุบันสีล้นและความรู้สึกเหล่านั้นหายไปแล้ว เพราะคนหนุ่มสาวสามารถพบเจอกันในสถานศึกษาหรือที่ต่างๆ ตามที่ต้องการโดยไม่ต้องรอเทศกาลงานบุญประเพณีดังที่ผ่านมาในอดีต

ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ให้คำตอบสำหรับสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติต่างๆ ที่เคยเป็นมูลเหตุแห่งการประกอบพิธีต่างๆ จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมา เช่น การทำบุญชำระเพื่อชำระสิ่งไม่ดีอันนำความเดือดร้อนมาสู่ชุมชน ไม่ว่าจะโรคระบาด ภัยธรรมชาติ เกิดจากความไม่พอใจของเทพเจ้าหรือภูตผีที่รักษาชุมชน ส่วนเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์อันขึ้นอยู่กับการน้ำฝน หรือความกรุณาของพระยาแถนหรือพระนางโพสพ การมีระบบชลประทาน ฝนเทียม ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง เป็นคำตอบที่ทดแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องคอยเอาอกเอาใจอยู่เสมอเหมือนพระยาแถนและเจ้าแม่โพสพ (เพราะพืชเศรษฐกิจใหม่ เช่น อ้อย ยางพารา มันสำปะหลัง ไม่มีเทพเจ้าที่ต้องเอาใจ) การรู้จักเชื้อโรคเล็กๆ ซึ่งทำให้เกิดโรคต่างๆ หรือการค้นพบยารักษาโรค การจัดตั้งสถานพยาบาลที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ทำให้การทำบุญไม่ได้หลงเหลือเค้าของความหมายเดิมที่ทำเพื่อบูชาหรือทำให้เทพเจ้าพอใจ แต่ทำเพื่อสืบทอดประเพณีและเพื่อความเป็นสิริมงคลเท่านั้นเข้าทำนอง *“ไม่เชื่อแต่ไม่ลบหลู่”*

พัฒนาการทางเทคโนโลยีคมนาคม ทำให้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ เข้ามาทำหน้าที่ในการสร้างรูปแบบและแนวทางสำหรับพิธีกรรมหรือประเพณีต่างๆ แทนผู้รู้ในชุมชนที่ได้รับความเคารพยกย่อง แต่บางประเพณีได้รับการสร้างสรรค์รูปแบบหรือขั้นตอนและกิจกรรมใหม่ๆ เพิ่มเข้ามา เพื่อเป็นมาตรฐานหรือเพื่อให้เหมือนที่อื่น จนกระทั่งบางครั้งสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเดิมไป นอกจากนี้การอพยพย้ายถิ่นจากการไปทำงานหรือศึกษาต่างถิ่นผู้คนเหล่านี้ได้นำเอารูปแบบหรือกิจกรรมใหม่ๆ เพิ่มเข้ามาในประเพณี รวมไปถึงอิทธิพลจากนักการเมืองในท้องถิ่น ที่เสนอกิจกรรมหรือสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์มีส่วนทำให้ ประเพณีต่างๆ ของชุมชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ขั้นตอน วิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเทศะของแต่ละชุมชน บ้างรวมเอาประเพณีต่างๆ เข้ามาจัดรวมกันเพื่อเหตุผลแตกต่างกันไปจนบางครั้งไม่เหลือเค้าของความหมายเดิมเอาไว้เลย

สำหรับการสืบทอดและความคาดหวังในการดำรงอยู่ของประเพณีชุมชนนั้น พบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของ ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะเกิดขึ้นกับประเพณีในชุมชนของตน แต่ทั้งหมดมั่นใจว่าต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน สำหรับความคาดหวังนั้น ส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังในด้านงบประมาณสำหรับการจัดงานที่ใหญ่โตในชุมชน ซึ่งพบว่าเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดรูปแบบและกิจกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากรูปแบบของ ประเพณีเดิมมากขึ้น แต่ยังคงน่ายินดีว่ามีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเห็นว่า สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนควร เข้ามาร่วมอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีในชุมชน โดยการให้คงความรู้กับเยาวชนเพื่อให้เข้าใจความหมายและ มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนด้วยความเข้าใจ ผู้ให้ข้อมูลบางท่านคาดหวังเพียงว่าให้ได้ๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาบ้าง เพื่อให้มีโอกาสได้รู้จักใกล้ชิดกับคนเฒ่าคนแก่ เพื่อลดช่องว่าง และการซึมซับ ค่านิยมและถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีและเรื่องอื่นๆ ก็จะง่ายขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการเก็บรวบรวมประเพณีในรอบปีของพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวงจรชีวิต โดยเฉพาะการตั้งครรภ์ การเกิดและการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดนั้น ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความสมบูรณ์ แข็งแรงทั้งของแม่และเด็ก โดยที่ครอบครัวและ ชุมชนต่างก็ช่วยเหลือให้ กำลังใจกัน จึงสมควรให้ดำรงอยู่ต่อไป โดยมีการให้ความรู้ในเรื่องสุขอนามัยเกี่ยวกับแม่และเด็กเพิ่มเติม
2. ในทุกพื้นที่ศึกษา ครอบครัวมีบทบาทอย่างสำคัญในการสืบสานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนแต่ละ พื้นที่ในเรื่องประเพณีต่างๆ ของชุมชนโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเกิด และการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อจะได้ ปรับความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของเด็กและพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้เพื่อปรับเปลี่ยนประเพณี ให้เข้ากับบริบทใหม่ของสังคม
3. ประเพณีที่เนื่องด้วยศาสนา ของทุกพื้นที่ศึกษา ผู้สืบทอดประเพณีมักเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ควรมี การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หรือหนุ่มสาวในหมู่บ้าน เข้ามามีส่วนรับรู้ และสืบทอดให้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

1. กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ (2525). ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์.
2. จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524). ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
3. เจริญ ตันมหาพราน (2541). แลประเพณีชาyle กรุงเทพฯ: ธาวัธแก้ว.
4. ธนาภิต ผู้เรียบเรียง (2539). ประเพณีพิธีมงคล และวันสำคัญของไทย กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
5. เบญจมาศ เกตุแก้ว (2521). ประเพณีบุญบั้งไฟ กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
6. ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2527). สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ การศึกษาคติชาวบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.
7. ประพนธ์ เรืองณรงค์ บรรณาธิการ (2531). เรื่องเล่าจากชาวใต้ชุดที่ 2 ปัตตานี: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
8. ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (2544). วิถีชีวิตชาวใต้ประเพณีและวัฒนธรรม กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
9. ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2518). ลักษณะสังคมไทย กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ จำกัด.
10. พระยาอนุমানราชธนะ (2531). รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม กรุงเทพฯ : ศุภสภา ลาดพร้าว.
11. มณฑิรา เขียวยิ่ง และคณะ (2537). พิธีกรรมอยู่ไฟในชนบทอีสาน. กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์.
392.1 ม.15 พ.๑2.
12. ราชบัณฑิตยสถาน (2524). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
13. วรณัฐ อุษณกร (2538). ประวัติวันสำคัญที่ควรรู้จัก กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
14. สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร (2539). บันทึกประเพณีไทยภาคเหนือ กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
15. สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2534). ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
16. เอกวิทย์ ณ ถลาง 2544. ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
17. เสฐียรโกเศศ 2506. ประเพณีเนื่องในเทศกาล พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย.

